

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI AİLE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI

AİLE DANIŞMANLIĞI BİLİM DALI

**PARÇALANMIŞ VE TAM AİLE ÇOCUKLARININ AFFETME
DÜZEYLERİNİN ONTOLOJİK İYİ OLUŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BEGÜM SAĞDUYU

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ BEKİR ÇELİK

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI AİLE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI BİLİM DALI

**PARÇALANMIŞ VE TAM AİLE ÇOCUKLARININ AFFETME
DÜZEYLERİNİN ONTOLOJİK İYİ OLUŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BEGÜM SAĞDUYU

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ BEKİR ÇELİK

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Begüm SAĞDUYU tarafından Dr. Öğr. Üyesi Bekir ÇELİK yönetiminde hazırlanan ve/20.. tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Parçalanmış Ve Tam Aile Çocuklarının Affetme Düzeylerinin Ontolojik İyi Oluşları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. İsim SOYİSMİ

(Danışman)

Doç. Dr. İsim SOYİSMİ

Dr. Öğr. Üyesi İsim SOYİSMİ

İmza

.....

.....

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 24/08/2022

.....
İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

24/08/2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Begüm SAĞDUYU

24/08/2022

TEŞEKKÜR

Bu tezde yürüttüğüm tüm çalışmalar boyunca bana destek olan saygı değer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bekir ÇELİK'e, değerlendirmeleri ve katkıları için tez jürimde yer alan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Bekir ÇELİK, Prof. Dr. Ercan KOCAYÖRÜK ve Dr. Öğr. Üyesi Temel KALAFAT'a, eğitimim boyunca ve hayatımın her evresinde bana her türlü desteği sağlayan canım annem Nezaket Bahar YADİGAR'a ve babam Tamer SAĞDUYU'ya, çalışma sürecinde yaşadığım tüm zorlukları benimle aşmaya çabalayan biricik sevgilim Gençtan Erman UĞUR'a, motivasyonumu artırmama ve çalışma sistemimi düzenlememe yardımcı olan, sorularımı daima cevapsız bırakmayan dostum Necibe DERELİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.”

Begüm SAĞDUYU

Çanakkale, 2022

ÖZET

PARÇALANMIŞ VE TAM AİLE ÇOCUKLARININ AFFETME DÜZEYLERİNİN ONTOLOJİK İYİ OLUŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Begüm SAĞDUYU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bekir ÇELİK

24/08/2022, 91

Bu araştırmanın temel amacı, parçalanmış ve tam ailelerde yetişmiş çocukların yetişkinlikteki affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşları ile olan ilişkisini belirlemektir. Ayrıca yapılan çalışmada demografik değişkenler ile ontolojik iyi oluş düzeyleri ve affetme düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemine ise uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiş, üniversitede öğrenim gören, parçalanmış ve tam ailelerde yetişmiş 276 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada öğrencilere “Kişisel Bilgi Formu”, “Ontolojik İyi Oluş Ölçeği” ve “Heartland Affetme Ölçeği” uygulanmıştır.

Araştırma verilerinin analizi sonucunda elde edilen bulgular, kadınların erkeklere göre başkasını affetme düzeylerinin anlamlı şekilde yüksek olduğunu fakat kendilerini ve durumu affetme düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaşmadığını göstermektedir. Affetme toplam puan ile ontolojik iyi oluş toplam puan arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuş ve ayrıca affetme düzeylerinin ve affetme alt boyutlarının birlikte ontolojik iyi oluş düzeylerini anlamlı ve pozitif şekilde yordadığı görülmüştür. Affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluştaki değişiminin %29’unu açıkladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Parçalanmış aile, tam aile, affetme, ontolojik iyi oluş.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF FORGIVENESS LEVELS ON ONTOLOGICAL WELL-BEING OF CHILDREN OF BROKEN AND WHOLE FAMILY

Begüm SAĞDUYU

Çanakkale Onsekiz Mart University

Graduate School of Education

Master of Science Thesis in Interdisciplinary Family Counseling

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Bekir ÇELİK

24/08/2022, 91

The main purpose of this research is to determine the relationship between the forgiveness levels of children in broken families and whole families and their ontological well-being in adulthood. In addition, it was aimed to determine the relationships between demographic variables, forgiveness levels and ontological well-being levels in the study.

The universe of the research consists of university students living in Turkey. The sample consists of 276 students selected by convenient sampling method, studying at university, and grown in broken and whole families. In the research, “Personal Information Form”, “Ontological Well-Being Scale” and “Heartland Forgiveness Scale” were applied to the students.

The findings obtained as a result of the analysis of the research data show that women's levels of forgiving others are significantly higher than men, but their levels of forgiving themselves and the situation do not differ significantly. A moderate positive correlation was found between the total score of forgiveness and the total score of ontological well-being, and it was also seen that the levels of forgiveness and the sub-dimensions of forgiveness together predicted the levels of ontological well-being significantly and positively. It was determined that forgiveness levels explained 29% of the change in ontological well-being.

Keywords: Broken family, whole family, forgiveness, ontological well-being.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI	ii
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	6
1.2.1. Alt problemler.....	6
1.3. Araştırmanın Amacı	6
1.4. Araştırmanın Önemi	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
1.6. Varsayımlar	9
1.7. Tanımlar	9
1.7.1. Parçalanmış Aile.....	9
1.7.2. Affetme	9
1.7.3. Ontolojik iyi oluş (OİO)	9

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Parçalanmış ve Tam Aile Kavramı.....	10
2.1.1. Boşanma	15
2.1.2. Ölüm	18
2.1.3. Göç.....	23
2.2. Affetme.....	23
2.2.1. Affetme Çeşitleri	25
2.2.2. Affetme Kavramını Açıklayan Modeller.....	29
2.3. Ontolojik İyi Oluş.....	35
2.4. Önceki Çalışmalar	37
2.4.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	37
2.4.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Modeli	43
3.2. Çalışma Grubu.....	43
3.3. Veri Toplama Araçları.....	44
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	44
3.3.2. Heartland Affetme Ölçeği.....	44
3.3.3. Ontolojik İyi Oluş Ölçeği (Yaşam Projesi Ölçeği).....	45
3.4. Verilerin Toplanması.....	46
3.5. Verilerin Analizi	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Demografik Değişkenlerin İncelenmesi	48
4.2. OİO ve Alt Boyutlarının Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi.....	50
4.3. OİO ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi.....	51

4.4. OİO ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre İncelenmesi.....	53
4.5. OİO ve Alt Boyutlarının Anne Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	54
4.6. OİO ve Alt Boyutlarının Baba Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	56
4.7. OİO ve Alt Boyutlarının Anne-Baba Evlilik Durumuna Göre İncelenmesi	57
4.8. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi	58
4.9. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi	58
4.10. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre İncelenmesi.....	61
4.11. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Anne Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	62
4.12. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Baba Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	63
4.13. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Evlilik Durumuna Göre İncelenmesi.....	65
4.14. OİO ve Alt Boyutları ile Affetme ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	66
4.15. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının OİO Düzeylerini Yordaması	66

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma.....	69
5.2. Sonuçlar	75
5.3. Öneriler.....	77
KAYNAKÇA	80
EKLER	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

REACH	Affetme Piramit Modeli
SWB	Subjective Well-Being
HFS	Heartland Forgiveness Scale
TVHFS	Turkish Version of Heartland Forgiveness Scale
OİO	Ontolojik İyi Oluş

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Çocukların Yaşlarına göre Ölümü Algılamaları ve Gösterebilecekleri Belirtiler	21
Tablo 2	Affetmenin Dört Temel Noktası	30
Tablo 3	Enright Affetme Kuramı Süreçleri	33
Tablo 4	Demografik Değişkenlerin İncelenmesi	49
Tablo 5	OİO Düzeylerinin Sınıf Düzeylerine Göre İncelenmesi	50
Tablo 6	OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Sınıf Düzeylerine Göre İncelenmesi	50
Tablo 7	OİO Düzeylerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi	51
Tablo 8	OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi	51
Tablo 9	OİO Düzeylerinin Yaşa Göre İncelenmesi	52
Tablo 10	OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre İncelenmesi	52
Tablo 11	OİO Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	53
Tablo 12	OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Anne Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	54
Tablo 13	OİO Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	55
Tablo 14	OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Baba Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	55
Tablo 15	OİO Düzeylerinin Evlilik Durumuna Göre İncelenmesi	56

Tablo 16	OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Evlilik Durumuna Göre İncelenmesi	56
Tablo 17	Affetme Düzeylerinin Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi	57
Tablo 18	Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi	58
Tablo 19	Affetme Düzeylerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi	58
Tablo 20	Başkalarını Affetme Düzeylerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi	59
Tablo 21	Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi	59
Tablo 22	Affetme Düzeylerinin Yaşa Göre İncelenmesi	60
Tablo 23	Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre İncelenmesi	60
Tablo 24	Affetme Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	61
Tablo 25	Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Anne Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	62
Tablo 26	Affetme Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	62
Tablo 27	Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Baba Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi	63
Tablo 28	Affetme Düzeylerinin Evlilik Durumuna Göre İncelenmesi	64
Tablo 29	Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Evlilik Durumuna Göre İncelenmesi	64
Tablo 30	OİO ve Alt Boyutları ile Affetme ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	65
Tablo 31	Affetme Düzeylerinin OİO Düzeylerini Yordaması	66

Tablo 32	Affetme Alt Boyutlarının OİO Düzeylerini Yordaması	67
Tablo 33	Kendini ve Durumu Affetme Alt Boyutlarının OİO Düzeylerini Yordaması	68

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Güven ve Sevgi'nin Sarsılması Hargrave Affetme Modeli	29
Şekil 2	Worthington'ın REACH Affetme Piramit Modeli	31

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde yapılan araştırmayla ilgili problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıklar, varsayımlar ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Aile, toplum olarak kurumsallaşmanın ve örgütlenmenin temel birim yapısıdır. Aile toplumun temel yapı taşı, merkezi ve işlevsel bir ögesidir. Toplumsal kurumların birçoğu gibi aile de insan yaşamı süresince oldukça mühim değişimler geçirmiş, fonksiyonlarında değişiklikler var olmuş fakat yerini, değerini, önemini ve kıymetini hiçbir toplumda kaybetmemiştir (Kır, 2011). Aile, aynı evin üyelerinden oluşan, aralarında tarihsel, ekonomik ve duygusal birlikteliklere sahip, biyolojik ve psikolojik bağları olan bireylerin oluşturduğu birlikteliktir. Aile kavramını ayrıntısıyla tanımlamak aileyi oluşturan bireyleri ve ailenin işleyişini anlamaya yardımcı olabilir (Gladding, 2017).

Aile kavramı geniş, etkileşim alanı oldukça çeşitli ve çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte, evlenme şekli, birey ve eş sayısı, otorite şekli ve yerleşme ölçütü gibi özelliklere sahiptir. Aile türleri ile ilgili olarak bu özellikler dikkate alınarak farklı sınıflandırmalar yapılabilir. Aile türlerinin farklılaşması ve çeşitlenmesi, ailenin işlevini de değiştirmektedir. Aile türlerinin farklılaşması aynı zamanda ailedeki iç ilişkileri de değiştirmekte ve etkilemektedir (Timur, 1972). Bu çalışmada değineceğimiz parçalanmış ve tam aile kavramları hanede yaşayan kişi sayısına göre değerlendirilerek sınıflandırılabilir. Birkaç kuşağın bir arada yaşadığı ailelere “geniş aile”; anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ailelere “çekirdek aile”; fonksiyonları ve yapısı itibariyle her iki türün de özelliklerini bünyesinde barındıran “geçiş ailesi”; boşanma, ölüm, gayrimeşru doğumlar, eşlerden birinin çalışma vb. nedenlerle evden ayrılması, evlilik bağı olmayan çiftlerin oluşturduğu aileler ise “parçalanmış/ tamamlanmamış / eksik aile” olarak özetlenebilir (Timur, 1972; Bilgin, 1991; Gökçe, 1991; Ünlü,1993; Dikeçligil, 1995; Ozankaya, 1999; Giddens, 2000; Özgüven, 2001; Bozkurt, 2009).

Aile, hangi türde olursa olsun toplumda sevginin ve güvende hissetmenin asıl kaynağıdır. Ailenin bir ferdi olan çocuk, anne karnından itibaren şefkat ve sevgiye mahrumdur. Sevgi ve şefkat ihtiyacının şüphesiz ve karşılık beklenmeden en iyi karşılandığı yer ailedir (Kır, 2011). Bireyin yaşamdaki doyumunu tam olarak sağlaması, toplumla uyumlu bir birey olarak yetişmesi, yaşamla ilgili gereksinimlerini karşılayabilmesi ilk olarak aile ile birlikte sağlanmaktadır (Bulut, 1993). Aile içi ilişkilerin yakın, sıcak, samimi, empati içerikli olması bireyin güven ve sevgi dolu bir yetişkin olarak yetişmesine yardımcı olabilir. Aile çocuğun gelişiminde, topluma uyum sağlamasında, kişiliğini oluşturmada ve toplumda çocuğun bir yetişkin olarak yer edinmesinde fazlasıyla büyük önem taşıyabilmektedir. Ailenin bahsedilen görevleri yerine getirebilmesi için ilk olarak bütünlüğünü koruması gerekmektedir (Alkan, 2018).

Anne baba ve çocuk ilişkisini birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle ailede boşanma, bir ebeveynin ölümü ya da hastalığı, evden ayrılması gibi durumlar çocuğu ciddi olarak etkiler (Kitapçı Uysal, 2005; Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu, 2005). Ailenin boşanma veya terk edilme sebebiyle parçalanması aile üyelerini etkileyen önemli bir gerilim kaynağıdır. Ailedeki çocuk veya gençlerin davranışlarındaki olumsuzlukları da tetiklemektedir (Formoso vd., 2000).

Aileler, çocuklarını da ilgilendiren belirli konuları çocuklarıyla paylaşmaktan kaçınırlar. Ölüm, boşanma ve ayrılık bu konulardan birkaçıdır. Çocuklar bu tür bir durumda aile içinde yaşanan zorlukları hissederler ve neler olduğunu anlayabilmek için yardıma ihtiyaç duyarlar (Dereobalı, 2005). Boşanma veya eşlerden birinin aileyi terk etmesi çocuklarda anne babaları tarafından kabul edilmeme ve onay görmeme düşüncesinin oluşmasına yol açabilir. Ebeveynlerinin ayrılmayla ilgili isteklerini çocuk kabul edemez ve anlamlandırması zor olabilir. Yaşı küçükken ebeveynlerinin boşanmasına şahit olan çocuklar eşlerin birbirini istememeleri durumunu, kendilerinin de kabul görmedikleri ve istenmedikleri şeklinde yorumlayabilmektedir (Türkarşlan, 2007). Ebeveynleri boşanan çocuklarda beliren ilk duygu suçluluktur. “Annem ve babam ben olmasaydım ayrılmazlardı, benim yüzümden boşandılar” şeklinde düşünen ve kendilerini suçlayan çocuklar, eğer böyle bir durumun var olmadığı konusunda ikna edilmezlerse yetişkinliklerinde oldukça büyük duygusal sorunlar yaşayabilirler (Türkarşlan, 2007). Bu düşünceler sebebiyle anne veya babaya karşı hissedilen yoğun bir suçluluk, öfke, korku, üzüntü ve hayal kırıklığı durumunun

ortaya çıkması olasıdır. Ortaya çıkan bu duygular çocuğun yetişkinlikte anne ve babasını affetmesini zorlaştırabilir. Bu durumun kişinin yaşamında etkin olan diğer bireylere ve hatta kendine duyduğu öfkenin affedilmesini bile zorlaştırabilir.

Parçalanmış aile olarak kabul ettiğimiz aile yapısı ölüm sonucunda da ortaya çıkabilir. Aile üyelerinden birinin beklenmedik ölümü diğer üyelerin yas sürecine girmesine ve oluşan yeni sistemlerinde hayatlarını sürdürmelerine sebep olur. Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin birden ölümü, çocukların ya hayatta kalan ebeveynle yaşaması ya da devlet tarafından bir kurum bakımı altında yaşaması durumunu ortaya çıkarabilir (Saygılı, 2014). Çocuğun oluşan bu yeni sistemden memnun olmaması, ölen kişiyi veya hayatta kalan ebeveyni affedememesine sebebiyet verebilir ve şu anki iyi oluşu olumsuz anlamda etkilenebilir. Bir ebeveyn kaybedildiğinde evin düzeni ile ilgili tüm sorumlulukların hayatta kalan ebeveynin kendisine kalma durumunda meşguliyetleri artacağı için ya da belki de kendi yas süreciyle meşgul olacağı için çocuk en nihayetinde, her iki ebeveynini birden kaybetmiş sayılabilir (Uluğ, 2008). Yas sürecini sağlıklı atlatabilmek ve yeni düzene ayak uydurabilmek için çocuklar ebeveynlerinden sevgi, ilgi ve kabul görmeyi bekleyebilirler. Böylece bu süreci sağlıklı biçimde geçirmiş olmak şu anki iyi oluşlarını da olumlu yönde etkileyecektir. Ancak yaşanan yas sürecinde çocukların duygularını yeterince ifade etmelerine imkan sağlamamak, gerekli açıklamalarda bulunmamak, çocuğu ve sorgulamalarını yok saymak veya geçiştirmek hayatta kalan diğer aile üyelerine öfke duymasına sebep olabilir.

Anne veya babanın kaybı, çocuğa ailesindeki diğer kişilerin de kaybının yaşanacağı korkusunu hissettirebilir. Çocuk, korku, üzüntü, öfke, hayal kırıklığı, boşluk, yalnız kalma isteği ve karmaşa gibi duygular yaşar. Çocuk aynı zamanda destek ve şefkat gördüğü, kendini özdeşleştirdiği kişiyi de kaybeder (Sevinç, 2005). Bunun yanı sıra hayatını kaybeden aile üyesinin bir anda yok oluşunu anlamlandıramadığı için çocuk, ölen kişiyle ilişkisi, yaşı, cinsiyetine bağlı olarak değişkenlik gösterse de yoğun mutsuzluk, hayal kırıklığı, pişmanlık ve öfke gibi duygular hissedebilir. Çocuğun ebeveynlerini kaybettiği yaş aralığı, gösterdiği davranışlarda değişikliklere neden olur. Çocuk, suçluluk veya terk edilmiş olma duygularıyla tepki verebilir (Yavuzer, 1986). Bu durum da kendi öz benliklerine karşı bir öfke duymalarına sebebiyet verebilir. Dolayısıyla bütün bu süreçlerin ve var olan sonuçların

kişinin kendisini veya başkalarını affetme durumunu her anlamda etkileyebileceği düşünülebilir.

Sadece ölüm ve boşanma parçalanmış aile kavramını tanımlamaz. Aileden birinin çalışması veya ayrı yaşama isteğiyle evden ayrılması da parçalanmış aile tanımının içeriğini yansıtır. Başka bir ülkeye veya şehre çalışma amacıyla giden ebeveynlerden birinin uzun süre evden ayrı yaşaması örnek olarak verilebilir. Çağlak (2017), parçalanmış aile üyelerinin birlikte yaşamasına engel olan bu göç sürecinin ailedeki tüm bireylerde olduğu gibi çocukları da derinden etkileyebileceğinden bahsetmiştir. Savaş, işsizlik, doğal afet vb. nedenlerden dolayı yurdundan ayrılmak zorunda olan aile bireyleri çoğu zaman bir arada yaşayamamaktadır. Tüm bunlarla birlikte göç sebebiyle parçalanmış ailesi olan çocukların üzerindeki olumsuz etkilerden biri de çok küçük yaşlarda çocuklara yüklenen ağır yük ve sorumluluklardır. Ailenin maddi ihtiyaçları için ebeveynler yerine çocuklar mücadele etmektedir. Bu durum ise çocukların maddi manevi fazla sorumluluk almalarına, kaldırabileceklerinden daha ağır bir yükü üstlenmelerine sebep olabilmektedir.

Dolayısıyla bahsedilen bu göç süreci de yine çocukların iyi oluşlarını etkileyebilir ve aynı zamanda göç eden aile üyesine karşı yoğun bir özlem duymasına ve bir taraftan da ağır sorumluluklar sebebiyle öfke hissetmesine sebebiyet verebilir. Sorumlulukları karşılayamadığı durumlarda ise kendisine karşı kızgınlık duyguları oluşabilir. Tüm bu duygular bireyin kendisini, göç eden aile üyesini ve diğer aile üyelerini affetmesini zorlaştırabilir ve bu da şu anki iyi oluşlarına etki edebilir.

Her ne kadar parçalanmış aileye sahip olan çocukların iyi oluşlarını olumsuz anlamda etkileyen bulgulara sahip olsak da tam aileye sahip çocukların da iyi oluşlarının birçok faktörden etkilenebileceği tahmin edilebilir. Eşler arasındaki sıcak, samimi ve ilgili bir ilişkinin olmasının, anne-babanın çocuklarını desteklemelerinin, çocuklarının özerkliğine saygı duymalarının, onlarla yakın ilişkiler kurmalarının ve yeterli hissetmelerine yardımcı olmalarının çocuklarının iyi oluşlarına olumlu etkilerinin olduğu gözlenmiştir (Gök Camoğlu ve Kocayörük, 2019). Aile üyelerinin birbirine güven duyması, birbirlerine karşı sorumluluklarını bilmeleri, karşılıklı iş bölümü ve birliğin olması, ortak amaçlarının olması, zorlukların üstesinden gelinebileceğine dair umut, güçlü bir aile bütünlük duygusuna işaretler. Aile bütünlük duygusunun tüm bu bileşenlerinin çocuğun iyi oluş halinin olumlu yönde artmasına yardımcı olduğu belirlenmiştir (Güler ve Arı, 2019). Bahsedilen bütün

faktörler ele alındığında ister parçalanmış ister tam aile olsun iyi oluş üzerinde birçok etmen olduğu araştırma bulgularında gözlenmiştir. Bu sebeple tam aileye sahip çocukların da iyi oluşunun olumsuz anlamda etkilenebileceği düşünülebilir.

Bireylerin iyi oluşlarına oldukça büyük bir etki olarak değerlendirilen affetme kavramıyla ilgili araştırmalarda elde edilen sonuçlar, affetmeyle yaşam doyumu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda öfke duygusunun yoğun şekilde hayatta yaşanması durumuyla ise negatif yönlü anlamlı ilişkiler gösterdiği sonuçlanmıştır (Ercan ve Gözde-Aynur, 2016). Affetme esnekliğinin 14-20 yaş arasındaki gençlerdeki iyi oluşa etkisinin anlamlı olup olmadığını incelemek için gerçekleştirilen araştırma bulgularında affetmeyi benimsemenin ve içselleştirmenin, affetmeyi hayatlarında uygulamanın gençlerin iyi oluşlarına katkı sağladığı ortaya çıkartılmıştır (Asıcı, 2019).

Affetme, insan olarak sosyal varlıklar olmamızın sonucu olarak diğer insanlarla kuracağımız ilişkilerde belirgin olarak kendini gösterir. Hem kişinin kendi ruh sağlığını koruma ve iyileştirmede hem de sosyal ilişkilerimizi koruma ve geliştirmede oldukça mühim bir yere sahiptir. Affetme kavramının tek bir tanımlaması var olmasa da genel anlamda bireyin öfke, hayal kırıklığı, öç alma gibi negatif duyguları, kasten ve kendi isteğiyle merhamet ve iyilikseverlik gibi olumlu pozitif duygu ve davranışlara dönüştürme çabası olarak ifade edilebilir. Affetme kavramı, kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme olarak değerlendirilebilir (Güven ve Erdem, 2020).

İlgili literatür incelendiğinde affetme ve iyi oluşla ilgili araştırmaların var olduğu görülmüştür ancak tam ve parçalanmış aile çocuklarının affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşları üzerindeki etkisiyle ilgili literatürde herhangi bir araştırma olmadığı gözlenmiştir. Bu araştırma tam ve parçalanmış ailelerin yetiştirdiği çocukların affetme düzeyleri ile ontolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını yordamak ve bu durumun ontolojik iyi oluşları üzerindeki etkisini araştırmak üzere planlanmıştır. Dolayısıyla bu konu literatürdeki var olan boşluğu doldurmak amacı taşımaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

Parçalanmış ve tam ailede yetişen üniversite öğrencilerinin affetme düzeyleri ile ontolojik iyi oluşları arasında nasıl bir ilişki vardır?

1.2.1. Alt problemler

1. Öğrencilerin ontolojik iyi oluş düzeyleri ve ontolojik iyi oluşun alt boyutları sosyodemografik bilgilerine göre farklılık göstermekte midir?
2. Öğrencilerin affetme düzeyleri ve affetmenin alt boyutları sosyodemografik bilgilerine göre farklılık göstermekte midir?
3. Öğrencilerin affetme düzeyleri ile ontolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Öğrencilerin affetme düzeyleri ontolojik iyi oluş düzeylerini ve ontolojik iyi oluşun alt boyutlarını yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, parçalanmış ve tam ailelerde yetişmiş çocukların yetişkinlikteki affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşları ile olan ilişkisini belirlemektir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma bulguları sayesinde, tam ailede yetişmiş bireylerle parçalanmış ailede yetişmiş bireylerin kendilerini, başkalarını ve ortamı affetme düzeyleri ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı belirlenecektir. Dolayısıyla aile

parçalanmasının bireyler üzerindeki varsayılan olumsuz etkilerinin hafifletilmesi amacıyla affetme kavramına vurgu yapmak önemli olabilir.

Affetme süreci bilişsel, duygusal ve davranışsal bir süreçtir. Aynı zamanda bu sürecin olumlu benlik algısı, problemlerle aktif şekilde başa çıkma becerisi gibi kazanımları sayesinde affetme kavramının bireylerin iyi oluşlarına katkı sağladığı düşünülmektedir. Bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçte olumsuzdan olumluya ilerleme anlamına gelen affetme kavramının bireylerin geçmiş, şu an ve gelecekteki iyi oluşlarını etkileyeceği düşünülebilir. Bu yönüyle araştırma bulguları bireylerin şu andaki ve gelecekteki iyi oluş süreçlerine katkı sağlayacak veriler sunabilir.

Öznel iyi oluş, kişinin kendini ve yaşam doyumunu öznel yaşantısını duygusal ve bilişsel anlamda; ontolojik iyi oluş kavramı ise kendini geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanda değerlendirdiği bir proje olarak gözden geçirmesidir (Kaba, 2020). Öznel iyi oluş kavramının pozitif psikolojide oldukça sıklıkla kullanılan ve açıklanan, araştırmalara konu olan kavramlardan birisi olduğu görülmüştür. Affetme kavramının kişinin sadece öznel iyi oluş süreçlerine değil, aynı zamanda kendini yaşam projesi olarak değerlendirdiği ontolojik iyi oluş süreçlerine de etki edebileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda bu araştırma, bireylerin ontolojik iyi oluşlarını olumlu ya da olumsuz etkileyen sebeplerden birini açıklamaya çalışmış olacaktır.

İster tam ailede yaşayan bireyler olsun ister parçalanmış ailede, bireyler yaşantılarından olumsuz deneyimler elde etmiş olabilir ve yine bu durum kendilerini, başkalarını ve ortamı affetmelerine etki edebilir. Bireyler kendi yaptıkları hatalar sebebiyle yoğun suçluluk, öfke, pişmanlık, hayal kırıklığı gibi duyguları yaşayabilirler. Ailelerinin ebeveyn tutumları, yaşam döngüleri, sınırlar, hiyerarşik problemler gibi sebeplerden dolayı hem kendilerini hem de onları suçlayabilirler. Var olan aile yaşantısının içinde öz benliklerini rahatça ifade edemediklerini düşündükleri için ortamı suçlayabilirler. Tüm bu öfke, suçluluk, pişmanlık, endişe, hayal kırıklığı gibi yoğun olumsuz duygular kişilerin başkalarını, kendilerini veya var olan durumu affetme ihtiyaçlarını doğurabilir. Affeden birey geçmiş, şimdiki ve gelecekteki yaşam projesini daha çok benimser ve kabul eder hale gelebilir. Dolayısıyla bu araştırma tam ve parçalanmış ailede yetişmiş ve affedicilik düzeyleri yüksek olan kişilerin, yaşam projelerini olumlu algılama düzeylerinin de yüksek olabileceğine dair bulgular sunabilir.

Literatür taramasında parçalanmış ve tam ailede yetişen bireylerin affetme düzeylerinin iyi oluşlarına etkisinin incelendiği herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Aynı zamanda ontolojik iyi oluş kavramını etkileyebileceği varsayılan affetme kavramının bireylerin ontolojik iyi oluşlarına yani geçmiş, şimdi ve gelecekteki yaşam projelerine etkisinin de incelendiği bir araştırma gözlenmemiştir. Bu araştırmanın ontolojik iyi oluş kavramıyla ilgili var olan kısıtlı literatürün kapsamını da genişleteceği düşünülmektedir. Bu sebeple yapılacak olan araştırmanın, ileride yapılacak olan ontolojik iyi oluş araştırmalarına kaynak olabilecek nitelikte olacağı düşünülmektedir.

Bu açıdan araştırma bulgularının, üniversitelerdeki psikolojik danışmanlık merkezlerinde çalışan psikolog ve psikolojik danışmanlar tarafından kullanılabilceği düşünülmektedir. Christopher (1999), iyi oluşun psikolojik danışmanlık hizmetleri için oldukça mühim bir konu olduğundan, danışanın hayatında amaç ve anlam belirlemesine yardımcı olduğundan, danışma süreçlerinde danışmana rehber niteliğinde olduğundan bahsetmiştir. İyi oluş aynı zamanda danışma süreci için hedefler ve müdahale planları sunmaktadır. Yapılacak psikolojik danışma çalışmaları için bu sebeple, üniversite öğrencilerinin iyi oluşlarının araştırılmasıyla ilgili bulgular önlemlerin belirlenmesi ve danışma süreçlerinde bir yol haritası ortaya çıkarması açısından faydalı olabilir. Dolayısıyla araştırma sonuçlarının, Türkiye'deki psikolojik danışma alanına önemli katkılar sağlayacağı beklenmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Yapılan araştırmada sadece üniversite öğrencilerinin affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşlarına etkisi incelenmiştir. Bu nedenle, var olan sonuçlar üniversite öğrencisi olmayan bireylere genellenemez.

2. Bu araştırmanın sonuçları Heartland Affetme Ölçeği ve Ontolojik İyi Oluş Ölçeği'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.6. Varsayımlar

1. Araştırmanın örnekleminin çalışma evrenini temsil ettiği varsayılmaktadır.
2. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları problem durumu amacına uygun ve geçerlidir.
3. Veri toplama araçlarını katılımcıların dürüst ve gerçekçi şekilde yanıtladıkları varsayılmaktadır.

1.7. Tanımlar

1.7.1. Parçalanmış Aile

Ailenin parçalanması, anne-babanın birbirinden ayrı yaşaması, boşanmaları, seyahat sonucu ayrı yaşamaları veya çocukların artık aileleriyle yaşamamaları gibi durumları içerir (Özgüven, 2001).

1.7.2. Affetme

Affetme, bireyin zarar görmesi veya incinmesi durumunda yaşadığı aşamaların olumluya doğru ilerlediği bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlardan oluşan bir süreçtir (Bugay ve Demir, 2011b).

1.7.3. Ontolojik İyi Oluş (OİO)

Bireylerin kendi varoluşlarını duygusal ve bilişsel olarak değerlendirmesi ontolojik iyi oluş kavramını açıklar. Kişinin tüm hayat projesi ve hedeflerinin mutlak iyi olanı yansıttığı, mutluluk yorumu olarak değerlendirildiği varsayılır (Şimşek, 2009).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde parçalanmış ve tam aile kavramı, affetme ve affetmenin çeşitleri, kuramsal temelleri, ontolojik iyi oluş kavramı ile ilgili tanımlamalar ve açıklamalara yer verilmiştir. Aynı zamanda bu kavramlarla ilişkili olarak Türkiye’de ve yurt dışında yer alan çalışmalarla ilgili literatür taramaları sunulmuştur.

2.1. Parçalanmış ve Tam Aile Kavramı

Aile; kan bağı ve evlilik ile ortaya çıkan, eşler ve çocuklardan oluşan toplumun en küçük birimini oluşturur. Ailedeki bireylerin aralarında akrabalık ilişkileri bulunur veya bireyler aynı soydan gelen kimselerden oluşurlar. Bireylerin ortak bir amaçları vardır ve bu amaç uğruna birlikte çalışıp birlikte otururlar (TDK, 2022).

Aile; psikolojik ve biyolojik bağları olan, kendilerini aynı evin bir üyesi olarak hissedem, ekonomik, tarihi ve duygusal birlikleri olan bireylerden meydana gelmektedir (Gladding, 2017).

Kişinin toplumdaki işlevlerini yerine getirebilmesi, yaşam doyumunu sağlayabilmesi ve topluma uyum sağlayabilmesi için aile, kişiye uygun koşulları ve ihtiyaçlarını doğal şekilde sağlar. Aile içinde varolan çeşitli alt sistemler ailedeki her bireye farklı alt sistem ve farklı roller verir. Erkeğin hem eş hem de baba rolünde olması buna örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla aile yapısının alt sistemleri arasında sağlıklı ilişkilerin olması ve çatışmaların yıkıcı olmamasının, ailedeki çocukların toplumla uyum içerisinde ve psikolojik anlamda sağlıklı yetişkinler haline gelmelerini sağlayacağı düşünülmektedir (Baran ve Yurteri-Tiryaki, 2017).

Yaşantısal aile terapistleri, ideal aile gelişiminin ebeveynlerin denetiminin aşırıya kaçmadığı ve çocuklarının yaratıcı güdülerinin, duygularının desteklendiği bir ortamda gerçekleşebileceğini söyler. Anne ve baba, çocuklarının duygularını kabullenirler deneyimlerini onaylarlar ve onları takdir ederler. Çocuklar, yaşamı olduğu haliyle yaşamaya ve insanca olan duyguların tamamını göstermeye ebeveynleri tarafından yüreklendirilirler (Nichols, 2013).

Aile kurumu, topluma sağlıklı insan kazandırmak açısından oldukça önemlidir. Aile, çocuğun çevresiyle ve kendisiyle barış içinde bir birey olarak yetişmesini sağlar. Ailenin parçalanması ile suç oranında artış, toplum değerlerinin zayıflaması, toplumda çökme, çocuk ve gençlerde madde bağımlılığının artması gibi sonuçlar bazı batı ülkelerindeki istatistiklerde dikkat çekmektedir. Boşanmalar fazlalaştıkça tek ebeveyni ile büyüyen çocuklar artmakta ve mutsuz gençler ortaya çıkmaktadır (Öz, 2003).

Minuchin, aile yapısını fonksiyonelliklerine göre değerlendirmektedir. Sağlıklı aile türü işlevseldir ve aile bireylerinin gelişimi için fonksiyonlarını yerine getirir. Sağlıklı yapıya sahip olmayan aile ise görevlerini yerine getirmeyen ailedir. Fonksiyonel olmayan aileler: kopuk, iç içe, ilgisiz ebeveynli, olgunlaşmamış ebeveynli ve evine bağlı olmayan kocanın olduğu ailelerdir. Sağlıklı aileler, yaşamlarını etkileyecek stresli bir durumla karşı karşıya kaldıklarında uyumlu şekilde bununla başa çıkabilmektedirler ve bu da aile bütünlüğünü sağlar ancak sağlıklı aileler esnekliklerini kaybederek sınırlarını daha çok katılaştırırlar (Minuchin, 1974).

Susan Jhonson'a göre ise aile içinde sağlıklı bir ilişki örüntülerinin oluşabilmesi için bağlanma ilişkisinin güvenilir olması önemlidir. Kişilerarasında duyarlılık söz konusudur duygusal ulaşılabilirlik mümkündür (Jhonson ve Denton, 2002).

Yavuzer (1993), çocuğun gelişiminde aile üyelerinin çocuğa faydalarını şu şekilde sıralamıştır:

- Aile, güven duygusunun kaynağıdır böylece çocuk grup içerisinde bir birey olabilir.
- Sosyal anlamda bir birey olarak kabul edilebilmesi için gereken ortamı hazırlar.
- Toplumsallaşabilmesi ve sosyal anlamda kabul görmüş davranışları uygulayabilmesi için model ve rehber olur.
- Yaşamda karşılaştığı sorunlara çözüm önerileri sunar.
- Sosyal uyumu gerçekleştirmek için gereken davranışsal, sözel ve toplumsal alışkanlıkları kazandırır.
- Başarılı olabilmeleri için yeteneklerini fark ettirir ve geliştirmesine yardımcı olur.

- İlgi ve yeteneklerine uygun istek ve motivasyonlarının gelişmesine yardımcı olur.

Bowen Aile Sistemleri Terapisi Kuramı'na göre bireyin gelişiminin en uygun şekilde gerçekleşebilmesi için aile üyelerinin farklılaşması, kaygı düzeylerinin düşük olması ve eşlerin kendi aileleriyle duygusal bağlantılarının iyi olması gereklidir (Nichols, 2013).

İnsanoğlu, varlıkların içinde doğumuyla birlikte en çok bakıma gereksinim ve en uzun sürede olgunlaşan duyan canlıdır. Dolayısıyla çocuklukta yıllarca destek, korunma ve yönlendirilme gereklidir. Çocuğun sağlıklı büyüebilmesinin tek koşulu sevgi ve ilgi ile ailesi tarafından ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Eğer bu ihtiyaçlar aile tarafından karşılanmazsa çocuğun duygusal gelişimi sağlıklı olmaz (Çubuk Kaya, 2012).

Ailedeki var olan yapıyı evlilik çeşitleri yansıtmaktadır. Bunlar, çekirdek aile geleneksel (geniş aile), geçiş ailesi (gecekondu ailesi), parçalanmış (dağılmış) aile gibi farklı çeşitlerden oluşmaktadır. Geniş aile, aynı çatı altında, samimi ilişkiler çerçevesinde birkaç kuşağın beraber yaşamlarını sürdürdükleri bir aile çeşididir (Gül, 2004).

Geleneksel/ geniş aile, daha çok taşrada ve sanayinin gelişmediği toplumlarda hakim olan bir aile biçimidir. Bunun sebebinin, bu tarz toplumlardaki nüfusun büyük çoğunluğunun taşrada yaşadığı için olduğu söylenebilir. Geniş ailede iki veya daha fazla dikey ve yatay kuşağın beraber tek hanede veya bir avlunun etrafında yerleştikleri görülür (SEKAM, 2010).

Geleneksel aile yapısının bölünüp sadece eşler ve çocuk haline gelen bir yapıya dönüşmesiyle çekirdek aile oluşur. Çekirdek aile, geleneksel aileden farklı olarak ana-baba ve çocuklardan oluşan, kentleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkan bir aile biçimidir. Endüstri toplumunda daha çok üretime ve geniş iş birliğine dayanan sanayi için belirli yaş sınırlamaları ortaya çıkmıştır. Böylece kırsal kesimden ve geniş aileden ayrılarak şehirlere göç eden genç ve çalışan insanlar kentleşmenin bir ürünü olarak çekirdek aileyi oluşturmuşlardır (Gül, 2004).

Çekirdek aile Gladding (2017)'e göre ise anne-baba ve çocuklardan oluşan yapıyı oluşturur. Ailedeki çocukların sosyalleşmesi ve kültürün aktarılıp korunması amacıyla çekirdek aile, geleneksel anlamda önemli bir faktördür. Çekirdek aile, günümüzde yaygınlık gösterse de üye sayısı az kişiden oluştuğu için aynı zamanda azalma da göstermektedir.

Aile türlerinin bir diğeri olan geçiş ailesi, geçmiş değer yargıları, alışkanlıkları ile birlikte kırsal fonksiyonlarını hala yaşatırken aynı zamanda da yeni hayat düzenlerinin

gereklilikleri sonucunda yeni alışkanlıkları, değer yargılarını da yaratmaya çabalayan bir aile çeşididir (Özgüven, 2001).

Aile çeşitlerinin geleneksel ve geçiş ailesi olarak ayrılması sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Sanayi öncesi ailelere geniş aile, sanayi sonrasında ise geçiş ailesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla toplumların sanayileşme ile birlikte toplumsal yapılarının çoğunlukla tamamıyla değişime uğradığı söylenebilir. Geçiş ailesi, kırsal kesimin değer yargıları, alışkanlıkları, tutumları hala devam ederken diğer bir yandan da kent hayatının yaşantısına uyum sağlamaya çalışan bir aile türüdür. Geçiş aşamasındaki toplum şartlarından etkilenir ve geleneksel ve modern aile yapısının karakterlerini bir arada gösterir (Çubuk Kaya, 2012).

Dağılmış yani parçalanmış aile ise eşlerin evli olmadığı aile çeşidini açıklamak amacıyla kullanılan bir kavramdır. Tam ailenin parçalanması sonucunda tek ebeveynli aileler meydana gelir. Tek ebeveynli aile, ebeveynlerden biri ve çocuklarından oluşur. Eşlerin boşanması, birlikte aynı hanede oturmamaları veya eşlerden birinin hayatını kaybetmesi sonucunda ortaya çıkan ailelerdir (TCASHB, 2018).

Parçalanmış aile, eşlerin ayrılması veya eşlerden bir tanesinin ölümü sebebiyle kopmuş ailelerdir. Bu tarz ailelerde yetişen çocuklarda farklı uyum problemleri oluşabilir. Ebeveynlerinin birinin varlığı olmadan çocuk, kimliğini ve benliğini bulmakta güçlük yaşar (MEB, 2011).

En fazla boşanma, ölüm ve ayrı yaşama tercihi sonucunda ortaya çıkan durumlar tek ebeveynliği oluştursa da farklı sebepler de tek ebeveynliğin oluşmasına neden olur. Dolayısıyla dört çeşit tek ebeveynli aileden bahsedilebilir (TCASHB, 2018):

- Eşlerin ayrı yaşama isteğiyle ortaya çıkan tek ebeveynli aile,
- Eşlerden birinin ölümü ve hayatta kalan eşle çocuklarının oluşturduğu tek ebeveynli aile,
- Boşanma nedeniyle ortaya çıkan tek ebeveynli aile,
- Evlilik dışı birliktelik sonucunda ebeveyn ve çocuktan oluşan tek ebeveynli aile.

Parçalanmış aile; üvey ebeveyn ile birlikte yaşama, aile büyüklerinden birinin yanında yaşama, tek ebeveyn ile yaşama, eşlerin ayrılması ancak aralarında devam eden sorunların olması gibi durumlar sonuçlanabilir. Tek kalan anne ya da baba çocukla ilgili daha fazla

sorumluluk olarak yorulabilir. Aile büyüklerinin yanında yaşayan çocuklarda aile büyüklerinin de etkisiyle yeterince disiplin sağlanılamayabilir. Üvey ebeveynler ise çocuğu yeterince sahiplenemeyebilir veya üveyliği hissetmemesi adına birçok taviz vererek çeşitli davranış sorunlarına yol açabilir. Çocuğun gelişiminde ailesinin onu ne derecede etkilediği veya hangi biçimde etkilerin daha yoğun olduğu özellikle şu değişkenlerle ilişkilidir (Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu, 2005):

- Ailenin yapısı,
- Farklı aile üyelerinin etkisi.

Yapısal Aile Terapisi Kuramı'na göre boşanmış veya dul kalmış ebeveynlerden biri bir başkasıyla evlendiğinde, yapısal uyumun yeniden sağlanması gerekir. Bu şekildeki karma ailelerde uyumun sağlanabilmesi için sınırların yeniden düzenlenmesi gerekir aksi takdirde kısa zamanda geçiş süreciyle ilgisi çatışmalar meydana gelir. Öncelikle boşanmış eşleri birbirinden ayıran net sınırlar oluşturulması önemlidir ancak çocukların ayrı yaşayan ebeveynle bağlantılarına izin verilmesi gerekir. Ayrıca çocuklarla birlikte yaşayan ebeveynlerden oluşan ailenin, yeni eş ile birlikte işeyişe ve yapıya yeniden uyum sağlaması gerekmektedir (Nichols, 2013).

Aile içinde çocuk gelişimi söz konusu olduğunda parçalanarak tek ebeveynlerden oluşan aileler veya üvey anne/babadan oluşan ailelerin tam ve öz anne-babadan oluşan ailelere göre çeşitli göstergeler üzerinden dezavantajlı oldukları görülmektedir (Chase Lansdale, 1990).

Parçalanma, bütün aile üyelerinin hayat kalitesinde önemli farklılıklar ortaya çıkmasına sebep olabilir. Tüm bu farklılaşmaların sonucunda aile üyelerinin hayatının nasıl şekilleneceği, hanede var olabilecek değişiklikler, çocuğun okulunun değişmesi, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili sorumluluklarını ne derecede alacakları, ebeveynlerin karşılaşılan zorlayıcı durumlarla nasıl baş edecekleri gibi durumlar belirlenir (Oğuz, 2017).

İçinde büyüdüğü ailenin yapısı çocuğun gelişiminde oldukça etkilidir ancak ailenin tam veya parçalanmış bir aile yapısında olması kadar çocuğun farklı aile üyeleriyle olan ilişkisi de kişilik gelişiminde oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Buna örnek olarak ebeveynlerin çalıştığı ve bir başka yakınlarının çocuğa baktığı durumlar verilebilir (Yavuzer, 1993).

2.1.1. Boşanma

Boşanma, eşlerden bir tanesinin veya ikisinin de kendi isteği ile toplumda var olan kurallar ve gelenekler doğrultusunda evliliklerini sona erdirmesidir (Özkalp, 2011). Marshall (1999) ise yasal olarak oluşmuş bir evliliğin yine hukuki yollarla sonlandırılmasını boşanma olarak tanımlamıştır.

Boşanmaya neden olan faktörler arasında kişilik özellikleri ile tutum ve davranışlar, eşler arası uyum sorunları yer almaktadır. Eşlerin birbirinden farklı beklentileri, iletişim sorunları, sevgi eksikliği, kültürel farklılıklar, cinsel sorunlar, parasal konular, rol çatışmaları, güç mücadeleleri, bağımlılıklar, evlilik dışı ilişki yaşama eşler arasında yaşanan çatışmaların sebeplerinden bazılarıdır. Evliliğin sağlıklı şekilde devam edip etmeyeceği eşlerin var olan çatışmalarını çözme biçimlerine bağlıdır (Güney, 2006).

Kültürel farklılaşmaların öğrenim ve ihtiyaçlarına yansımaları, kişilerin aile içi yaşamlarının da değişiklik göstermesine sebebiyet vermektedir. Boşanmaya neden olan etmenler her ülke ve ailede farklılaşsa da etmenler genel anlamda şu şekildedir:

- Eşlerin evlilik öncesinde birbirini yeteri kadar tanımamış olması veya evlenmeden önce kendi eşini seçme fırsatına sahip olmaması,
- Farklı kültürlerin ve değerlerin var olması sebebiyle farklı algılayış ve yorumlamalara sahip olmak,
- Eşlerin birbirlerinin yaşam alanlarına girmeleri, özgürlüklerini kısıtlamaları,
- Eşlerin iletişim becerilerinin zayıf olması,
- Eşlerin ailelerinin çiftin yaşam dinamiğine karışması,
- Yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar,
- Kadının eğitim düzeyinin yükselmesi ve çalışma hayatına başlamasıyla birlikte beklenti ve haklarını arama düzeyinin artması,
- Eşler arası güvensizlik ve kıskançlık,
- Evlilikte şiddete maruz kalma, zina, akıl hastalığı, suç, onur kırıcı davranışlar ve terk Türk Medeni Kanunu'na göre boşanma sebepleri olarak sıralanmaktadır (Özgüven, 2000).

Parçalanmaya sebebiyet veren boşanma durumundaki çocukların boşanmamış ailelerin çocuklarına göre birçok problemle karşı karşıya kaldıklarını söyleyebiliriz. Bu problemlerin öz saygı, dikkat eksiliği, depresyon veya anksiyete, saldırganlık, içe kapanıklık, somatizasyon, sosyal sorunlar, sosyal etkinliklere katılmama, okul sorunları olduğu belirlenmiştir (Kasuto, 2017).

Bireylerin yaşam sevincini tadabilmeleri için toplumun temel yapı taşı olan ailedeki eşler arasında var olan ilişkinin sağlam olmasına bağlıdır. Boşanma ile birlikte aileler fiziksel ve psikolojik olarak parçalanmaktadır. Bu durum da boşanmış ailede yetişen bireylerin değerlerine ve çevreye uyum sağlayabilmesini zorlaştırmaktadır. Çünkü boşanma sürecinde eşler arasında yaşanabilecek olan ilgisizlik, tartışmalar, aldatma, ekonomik sebepler, madde ve alkol bağımlılıkları, şiddet gibi olumsuzluklar ailedeki bireylerin birbirlerine olan inancını sarsmakta ve bireylerin yaşam sevincinin azalmasına sebebiyet vermektedir (Bilici, 2014).

Boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerinin incelendiğinde, boşanma sebebiyle parçalanmış ailelerdeki çocukların, anne-babası birlikte olan ailelerdeki çocuklara göre düşük okul başarısına ve daha fazla davranış problemlerine sahip oldukları belirlenmiştir. Aynı zamanda birçok çalışmada, çocukluk dönemlerinde anne babanın ayrılığına şahit olan çocukların, boşanmanın olumsuz etkilerinden oldukça uzun süre etkilendikleri belirlenmiştir. Hatta yetişkinlik dönemlerine kadar boşanmanın olumsuz etkilerini yaşadıkları belirtilmektedir. Yine de çocukların ebeveynlerinin ayrılığına uyum sağlayabilmesindeki en önemli etmenlerden birisi, ayrılık sonrasında ebeveynlerin her ikisinin de çocuklarıyla olan iletişimlerinin ve ilişkilerinin kalitesidir (Öngider, 2013).

Boşanma şüphesiz, çocukların yaşayabileceği en etkili olaylardan birisidir. Çocukların gelişimlerini önemli şekilde sarsabilecek birçok değişiklik de boşanma beraberinde gelmektedir. Ancak ne olursa olsun boşanmış bir ailenin çocuğu olarak yaşamak tamamıyla bireylere zarar veren bir durum olmayabilir. Boşanma sonrası ve sırasında önemli olan, eşlerin evliliklerinin bitmesini nasıl karşıladıkları, ayrılık sonrasında yaşamlarını ve ilişkilerini nasıl devam ettirdikleri ve çocukları ile ilgilenmeye devam edip etmedikleridir (Türkarlan, 2007).

Boşanma sonrasında zamanla eşler arasında rekabet oluşur ve bu zamanla çocuğu sevme yarışına dönüşür. Ayrı ebeveynler, çocuğu şımartma derecesinde hoş tutarak ebeveynlik yarışına girerler. Tüm bu gergin ortamda, bazı zamanlarda ebeveynlerinin yarışında çocuk hakem olmak zorunda bırakılır ve bu durum çocukta tedirginliğin başlamasına sebep olur.

Boşanmadan önce onu kimsenin sevmediği, düşünmediği hissine kapılır ve onu sevmedikleri için boşandıklarını düşünerek kendini suçlamaya başlar (Yavuzer, 2003).

Ebeveynleri boşanmış çocuklar ile evliliğini sürdüren ebeveynleri olan çocuklar arasındaki iyi oluş düzeyi farkı önemsiz olmayacak kadar büyüktür. Ebeveynlerin evlilik uyumsuzluğunun ve boşanmanın çocuklar üzerinde yetişkinliğe kadar dayanan uzun vadeli etkileri vardır. Ebeveynlerin evlilik sorunlarının, ebeveynler ve çocuklar arasındaki duygusal bağları zayıflattığı ve zayıf ebeveyn-çocuk bağlarının, çocuğu yetişkinlikte düşük benlik saygısı ve genel mutsuzluk riskiyle karşı karşıya bıraktığı söylenebilir. Ebeveynler ve çocuklar arasındaki zayıf bağların yetişkinliğe kadar devam etmesi, erken evlilik anlaşmazlıkları ve boşanma ile ilişkili psikolojik zorlukların neden ortadan kalkmadığını açıklamaya yardımcı olmaktadır (Amato ve Sobolewski, 2001).

Boşanmadan bir süre sonra ayrılan eşler yeniden bir başkasıyla evlenme kararı alabilir. Bu durumda çocuğun ebeveynlerinin eşlerini kabullenmesi ve aralarındaki iletişim ruh ve aile sağlığı için önem teşkil eder. Çocuk için önemli olabilecek bir durum, onun ebeveyniyle yakın bir ilişkide olmasını engelleyen bir yetişkinin ortaya çıkmasıdır. Eğer çocuk duygusal çekişmelerin değişik bir türünü yeniden yaşamaya başlarsa bu yeni eş onun Oedipus karmaşası yaşamamasına neden olabilir. Üvey anne ya da üvey baba ile yaşanan zorluklar çoğunlukla çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyninden yani öz anne veya babasından kaynaklanır. Yeni eşin çocuk karşısındaki konumu, çocuğun yeni eş karşısındaki konumu açıkça ve sevgiyle açıklanmadığında çocukta bir kararsızlık oluşur (Dolto, 1998).

Türkarlan (2007), boşanmayla ilgili olarak kurulmuş bir aileyi dağıtmanın doğru olup olmadığını sorgular. Ebeveynleri boşanmış çocukların diğer çocuklardan daha fazla psikolojik ve gelişimsel problemler yaşamak konusunda risk altında olduklarına dair birçok veri ortaya konulduğunu hatta çoğu kişinin, çocuklar büyüene kadar evliliklerine devam etmeyi düşündüğünü belirtir. Yapılan araştırma sonuçlarının ise yalnızca çocuklar için evliliğe devam etmenin nadir olarak işe yaradığını ortaya koyduğunu söyler. Çocuklar için bir arada olmak, boşanmaktansa uzlaşmamak çocuklara daha fazla zarar verebilmektedir. Araştırmalar küslüklere, yüksek sesli bağırmalara, sözel veya fiziksel şiddet göstermeye tanık olmuş çocukların boşanmış aile çocuklarından daha az uyumlu olduklarını yansıtmaktadır.

2.1.2. Ölüm

Eşlerinin ölümü sebebiyle artık parçalanmış bir aileye sahip olan kişilerin içinde buldukları durum “yas süreci” kelimesiyle daha iyi anlaşılabilir. Sevgi, aitlik ve güven duyulan eşin kaybı kişinin yas süreci yaşamasına sebep olmaktadır. Hayatta kalan eş bu süreçte mutsuzluk, hüsrana, derin boşluk hissi, anlamsızlık ve endişe gibi duygular yaşar. Kaybımızın ardından “yas tutmak” yaşanması gereken olağan bir süreçtir. Kaybı yaşayan kişi bu süreçte önce kaybını reddeder. Kişinin yas sürecini doğal şekilde yaşaması ve sona erdirmesi gerekir. Sonlanamayan yas tutma süreci devamındaki tüm süreçleri kötü etkiler. Zorlayıcı ve yoğun bir farklılaşmayı içeren yas süreci ruhsal olarak pek çok değişikliğe neden olmaktadır. Hayatta kalan aile bireyleri bu süreçte depresyon, posttravmatik stres bozukluğu, somatik rahatsızlıklar, anksiyete, kronik stres belirtileri gösterebilmektedirler (TCASHB, 2018).

Tek ebeveynli ailelerin, ebeveynlerden birinin ölümü sonucunda oluşması üç aşamada değerlendirilebilir. İlk aşama “yas tutma” aşamasıdır. Bu aşama uzun sürer. Ailedeki diğer kişilerin ölenle ilgili negatif veya pozitif duygularını açması önemlidir. Bu katarsis, “yeniden uyum sağlama” aşamasına geçebilmeyi olası kılar. Yedinden uyum sağlama aşaması diğer aile üyelerinin yeni sorumluluklarını öğrenmesini ve ölen eşin yerine getirdiği sorumlulukları paylaşarak görevleri yeniden belirlemeyi içermektedir. Bu aşamanın bitiminde ise son aşama olan “yenileme ve başarı” aşamasına geçilir ve ailedeki tüm bireyler ailenin gelişimi için yeni fırsatlar üretmeye yoğunlaşır (Gladding, 2017).

Ölüm sonrasında ailenin geride kalan üyelerinin önünde başarılması gereken görevler vardır. Bu görevler ölen kişiyle kurulan bağın yerinin doldurulması için uyum sağlamak, aile yapısını sürdürmek ve ölen bireyin anısını sürdürmektir. İlk aşama, ölen bireye dair duyulan özlem ve arayıştan oluşur. Bu aşamada anlayış azalır, inkar yoğundur. Kişi, yoğun şekilde eski aile yapısını geri getirme isteği duyar, gerçekte var olan ölüm ile baskın bir içsel mücadele yaşar. Yas sürecine yönelik odaklanmadan dolayı kişinin günlük işleri yapması zorlaşır. Bu aşama aylar veya yıllar boyu sürebilir. İkinci aşama, ümitsizlik ve yaşamında düzene girmekte zorlanma dönemidir. Ümitsizlik duygusunun yoğun olduğu, kişinin zihninde yaşadığı ve gerçekte var olan dünya arasındaki değişikliklerin farkına vardığı dönemdir. Üçüncü aşamada ise birey, hayatını yeniden organize etmeye başlar ve kendinde ait yenilikleriyle birlikte kendi hayatına dair farklı bakış açılarına sahip olur (Yaşar, 2013).

Ebeveynlerden birinin ölümü tüm aile yapısını kökten değiştiren ve aile içi ilişkileri altüst eden bir durum oluşturabilir. Anne ve çocuk arasında kurulan güvenli bağın olduğu yıllarda annenin kaybı çocuk için risk oluşturabilir. Böylece baba çocuğun sorumluluğunu tek başına alma, eşini kaybetmenin yarattığı duygusal durumla başa çıkma gibi birçok sorunla karşılaşır. Annenin, babanın veya her ikisinin birden kaybı çocukta derin bir üzüntüye sebep olur (Oğuz, 2017).

Anne ya da babanın kaybıyla beraber çocuk, ailedeki diğer bireylerin ebeveynleri gibi ölebileceği korkusunu yaşayabilir. Çocuğun ölümle birlikte yaşadığı üzüntü ve korku zamanla hayal kırıklığı, yoğun öfke, boşluk, karmaşa ve yalnız kalma isteği gibi duygulara dönüşebilir. Çocuk, kaybedilen kişiyle birlikte güven dolu, sıcaklık ve destek gördüğü, kendini özdeşleştirdiği kaynağı da kaybetmiş olur (Sevinç, 2005).

Ölüm, tıpkı doğum gibi yaşamın kaçınamayacağımız bir gerçeğidir. Ortalama yaşam süresinin bugüne göre daha kısa olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür. Dolayısıyla geçmişte parçalanmış aile yapısının daha fazla var olduğu belirtilir. Aileden birinin ölümü, geriden kalanlar için özellikle hayatta kalan ebeveyn için oldukça zorlayıcıdır. Kişi hem kendi kayıp duygusunu yaşar hem de aileyi toparlamak ve rolleri yeniden düzenlemekle ilgili sorumluluklarıyla ilgilenir. Bu sebeple aile içinde kurulan yakın ilişkiler, hayatta kalan ebeveynin davranışları ve tutumu, çocuğun yaşla ilişkili kaygısını gidermekle ve bu durumla baş etmesine yardımcı olmakla doğrudan ilişkilidir (TCASHB, 2018).

Çocukların yaşlarına ve gelişim dönemlerine göre ölümü algılamaları değişiklik göstermektedir. Yaş ve gelişim dönemlerine göre çocuklar ebeveynlerinin kaybını farklı şekillerde anlamlandırır ve ebeveyn kaybı ile başa çıkma düzeyleri de aynı şekilde farklılaşabilir (Attepe, 2010).

Erden (2000), çocukların yaş özelliklerine göre ölümü bilişsel ve duygusal düzeyde nasıl anlamlandırdıklarını, davranışsal ve duygusal düzeyde ise nasıl belirtiler gösterebileceklerini Tablo 1’de özetlemiştir.

0-2 yaş çocuklarında ölüm tanımlaması yoktur. Yine de ölen kişinin yokluğunu, evdekilerin yas ve üzüntüsünü, öfke, moral bozukluğu gibi birçok duygusal durumu hissedebilirler. Bu dönem bağlanmanın güvenli sağlanabilmesi için önemlidir. Bu yaşlarda bebeğin bağ kurduğu kişinin ölmesi hayati duygusal problemlere yol açabilir. Duygusal sıkıntılar ise bebeğin uyku, beslenme ve ağlama alışkanlıklarında değişiklikler oluşturabilir.

Eğer bebeğin ihtiyaçları karşılanmazsa ve ihmal edilirse bebeğin gerginliği artar. Bebeğin kendisini güvende hissettiren ve ihtiyaçlarını karşılayan bir başka yetişkinle birlikte bu dönem daha kolay atlatılır (Seven, 2011).

3-5 yaş çocukları, ölümü geçici bir olay olarak görürler çünkü zaman ve süreklilik kavramlarını tam olarak kazanamamışlardır. Ailelerin söylemlerine bağlı olarak ölümün uyku ile bağlantılı olduğunu düşünebilirler ve dolayısıyla uykuya dalmaktan korkarlar (Oğuz, 2017). 3-5 yaşlarında da yine çocuklar ölümün anlamını net olarak kavrayamazlar. Ölümü, nefes alamama veya kalbin atmaması olarak algılayabilirler. Çocukların ölen kişilerle ilişkili birçok sorusu olur. Genellikle bu yaşlarda çocuklar kendileri “kötü çocuk” oldukları ve yaramazlık yaptıkları için yakınlarının öldüklerini düşünebilirler. Ölenlerin nasıl yemek yediklerini, mezarlarında ne yaptıklarını vb. merak ederler (Seven, 2011).

6-9 yaş arasındaki çocuklarda ölüm kavramı, önceki yaşlardan daha çok netlik kazanmıştır. Artık ölen kişinin geri gelemeyecek olduğunu ve tüm yaşam faaliyetlerinin durduğunu kavramaya başlarlar. 7 yaş ile birlikte çocuk, ölüm kavramının durdurulamayacak ve evrensel bir gerçek olduğu artık kavranmaya başlar ve ölümün sebeplerine dair düşünceleri somut düzeye ulaşır. Bu yaşlarda çocuk, ölümün sebeplerinin hastalık, yaşlılık gibi içsel süreçler veya kazalar, şiddet gibi dışsal sebeplerden ortaya çıkabildiğini algılamaya başlar fakat kendisinin ölmeyeceği düşüncesi hala hakimdir. Çocuk, ölümlerle ilgili sihirli düşüncelere hala sahiptir. Ölümlerin yaşayan kişileri görebildiğini veya duyabildiğini düşünür dolayısıyla ölen kişiyi hoşnut etmek için çaba gösterir (Çağdaş ve Seçer, 2004).

10 yaş ile birlikte artık soyut bir kavram olan ölüm, çocuklarda giderek daha anlaşılır bir hal almaya başlar. Çocuklar ölümün kaçınılmaz, devamlı ve dünyadaki tüm varlıklar için geçerli olduğunu kavrarlar. Bu yaştaki çocuklar ölüm kavramının uzun süreli sonuçlarını daha iyi algılayabilirler (Seven, 2011).

Tablo 1

Çocukların yaşlarına göre ölümü algılamaları ve gösterebilecekleri belirtiler

Yaş	Bilişsel Anlama	Duygusal Tepki	Olası Belirtiler
3 yaş öncesi	Değişim ve ayrılık	Eksik duygular	Ağlama, uyku ve beslenme problemleri, huzursuzluk, gelişimsel gerilik.
Okul öncesi dönem (3-6)	Ölüm geçiçidir. Ölen kişi geri döner ve ölse de yemek yer, uyur, nefes alır anlayışı.	Başka bir yakınının ölmesi korkusu. Öfke ve inkar. Bunları hissettiği için utanç, korku ve suçluluk duyma.	Dürtüsel davranışlarda artış, öfke krizleri uyku düzensizlikleri.
Okul Çağı (6-11)	Ölüm biyolojik, evrensel ve kalıcıdır ancak ben ölmem. Ölen kişi nefes almaz, yaşam biter.	Gelişimsel gerileme, mutsuzluk, kızgınlık, inkar ve suçlu hissetme.	Okul sorunları, uyku düzensizlikleri, saldırganlık, dalgınlık, görevlerini tamamlamama.
Ergenlik çağı (12+)	Ölen kişi idealize edilir. Ölüm evrensel ve geri dönülmezdir. Ben de ölebilirim.	Yoğun kızgınlık, inkar, suçlayıcılık, mutsuzluk ve intihar düşünceleri.	Okul sorunları, depresyon, madde ve alkol, sigara kullanımı, suça yönelme, somatik ağrılar, intihar denemeleri.

Wilken ve Powell (1991), çocukların tıpkı yetişkinler gibi sevdikleri birinin kaybını yaşadıklarında birçok bedensel ve duygusal tepki gösterdiklerini belirtmiştir. Ancak çocukların yaşadıkları yası yetişkinlerden daha farklı yollarla gösterdiklerini ve hayatta kalan diğer kişilerin çocukların ihtiyaçlarını karşılamaları için bu yas tepkilerini fark etmelerinin gerekli olduğunu da eklemiştir. Diğer yetişkinlerin çocukların yas davranışlarını yaramazlık olarak

algılayabileceğini ve böyle bir durumda çocuğun içsel karmaşasının derinleşerek artabileceğini ifade etmişlerdir. Wilken ve Powell (1991)'a göre çocuklarda ortaya çıkan genel yas tepkileri şunlardır:

Endişe: Ölümle birlikte güven duygularını yitirebilirler. Diğer yakınlarının ölümünden endişelenebilirler. Bu endişe “Eğer bir ebeveynim öldüyse diğeri de ölebilir.” şeklinde ortaya çıkabilir.

Anıları Zihinde Canlandırma: Bilinçsiz şekilde ölümle bağlantılı gerçek veya gerçek dışı görüntüler zihinlerinde canlanabilir. Bu canlandırmalar çoğunlukla rüya veya kabus şeklinde ortaya çıkar.

Uyku Güçlüğü: Eğer diğer yetişkinler ölümü çocuğa anlatmak için “Şu an derin bir uykuda.” gibi tabirler kullanılıyorsa çocuk uykudan korkabilir. Çocuklar bu sebeple bolca rüya veya kabus görebilir.

Üzüntü ve Özlem: Her bir çocuğun üzüntüsünü yaşama biçimi farklıdır. Kimisi ağlar ve uzun süre üzülür kimisi ise hiç ağlamayabilir, üzüntüsü uzun sürmez. Bazen çocuklar ölen kişiyi korumak ve onu üzmemek adına üzüntülerini saklayabilirler. Ancak çocuklar kaybını yaşadıkları sevdikleri kişiyi özleyebilirler. Uzun süre onları düşünür veya o kişiyi hatırlatan bazı nesnelere taşınmak isteyebilirler.

Bebek gibi Davranma: Ebeveynlerinden biri veya her ikisi birden ölen çocuk genellikle, daha küçük bir çocukmuş gibi önceki gelişim dönemlerine gerileme davranışları gösterebilir. Konuşması, tavırları bebek gibi olur. Sürekli beslenme, kucağa alınma veya altının bezlenmesini isteme gibi davranışlarda bulunabilir. Çocukta kekeleme, parmak emme, gece alt ıslatma gibi durumlar ortaya çıkabilir.

Öfke ve Dışa Vurma Davranışları: Çocuklar ebeveynlerinin ölümünden dolayı aile inancına bağlı olarak yaratıcı, diğer yetişkinleri veya kendilerini suçlayabilirler. Bu durum çocukların yoğun bir öfke yaşamalarına sebep olur.

Suçluluk: Bazı çocuklar kendilerini yaptıkları davranışlardan veya düşünüp hissettiklerinden dolayı, kaybettikleri kişinin ölümünden kendilerinin sorumlu olduklarını düşünürler. Duydukları bu suçluluk duygusu ve kendilerini suçlayıcı düşüncelerinin doğru olmadığını duymak ve rahatlamak için diğer yetişkinlerle konuşmaya ihtiyaçları vardır.

Okul Problemleri: Yas sürecinde çocuğun derslerine yönelik konsantrasyonu düşer çoğunlukla dalgın şekilde geçmişte yaşadıklarını düşünür ve üzüntü duyar. Bu da öğrenme problemi yaşamasına ve ödevlerinde aksamalara sebep olabilir.

Fiziksel Şikayetler: Sık görülen belirtiler karın ve baş ağrısı şeklindedir.

2.1.3. Göç

Göç eden ailede anne-baba kendi yerel örf ve adetlerinden ayrılıp, sanayileşmiş modern merkezin koşullarına uyum sağlama çabasının içine girince ailede duygusal yönden bir parçalanma söz konusu olabilir. Başka bir şehre veya ülkeye giden işçi ailesi genellikle parçalanmış bir ailedir. Anne, baba ve çocuk birbirlerinden ayrılmış olabilirler. Göç eden ailede anne babaların yoğun çalışma ve uyum sağlama süreçleri nedeniyle çocuklar için yeterince ilgi ve sevgi ortamı var olamayabilir. Öyle ki çocuklar bazı zamanlarda belirli bir süre ile anne veya babalarından uzak kalabilmektedir. Bütün bunlar çocuğun psiko-sosyal yaşamını olumsuz yönde etkileyerek çocuğun endişelenmesine, öfkesine, aşırı sevgi ve ilgi ihtiyacı duymasına veya suçluluk duygusu yaşammasına sebep olabilir (Yavuzer, 1993).

Göçmen işçilerin yarısından fazlası ailelerini geride bırakarak gurbete gitmişlerdir. Bir taraftan yabancı bir kültüre alışmaya çalışırken bir taraftan da kendi dinlerine, geleneklerine ve hemşerilerine sıkı sıkıya sarılmışlardır. Amaçları bol para biriktirip dönüşte aileleriyle birlikte bir iş yeri açmak ve ev almaktır. Fakat geride kalan aile üyelerinin sorunları daha başkadır. Geçim sorunu kalmamıştır ancak evler başsız kalmıştır. Anne tüm evin sorumluluğunu üstlenmiştir. Çocuklar ise yılda bir görebildikleri babanın özlemini ve desteğini yaşamaktadır (Yörükoğlu, 2000).

2.2. Affetme

Affetme kavramı, sosyal bilimciler tarafından son yıllarda git gide fazlaşan bir ilgiyle araştırılmaya başlanmıştır (Worthington, 1998; Enright ve Fitzgibbons, 2000; McCullough ve Witvliet, 2002; McCullough, Pargament ve Thoresen, 2000).

Affetme, bizim veya karşımızdaki kişilerin hataları sonucunda ortaya çıkan bir davranıştır. Her insanın hata yapma ihtimalini bilmemize rağmen ilişkilerde en zorlandığımız noktayı affetmek oluşturur. Gerçek affetme, haksızlık sonucunda mağdur olan kişinin, öç alma hakkından vazgeçerek olumsuz duygularının yerine merhamet ve sevgiyi koymasüdür (Özkan, 2010).

Affetmek, bağışlayan kişiye duygusal tatmin, bağışlanan kişiye ise değer gösterildiğini hissettirir fakat affetmenin gerçekleşmesi için hatası olan kişinin pişman olması şarttır. Tam tersi bir durumda hatanın tekrarı oluşabilir. Öte yandan, pişmanlık hissetmeyen kişiye var olan davranışını onaylamadığımızı hissettirebiliriz ancak buna rağmen kendi ruh sağlığımız için onu bağışlayabiliriz. Bunun sebebi affedilmeyen her şeyin, ruhumuzda ve bedenimizde bir yük olarak kalmasıdır (Tarhan, 2014). İntikam doğası gereği hem cezalandırıcı hem de aşağılayıcı bir öfke türünü temsil eder. Bazı davranışlar (suç, taciz, büyük çaplı hilekarlıklar ve sorumsuzluk) bir şekilde cezayı gerektirir ancak genel anlamda öfke, beraberinde bir aşağılama arzusu varsa çözümlenemez. Adalet cezayı gerektirdiğinde bu elbette yapılmalıdır ancak intikam duygusu kalıcı olduğunda öfkeli insan bunun hiçbir yardımını görmeyecektir (Carter, 2010).

Afettiğimiz zaman, zihnimizin yorgunluğunu ve unutulmayanları bırakır ve hatalı kişinin tekrar bir hata daha yapmasının önüne geçmiş oluruz. Affetmediğimiz meseleler zihnimizde hoş gitmeyen fikirler ortaya çıkarır. Hatalı kişinin affedilmek için çaba sarfetmesi ve imkan yaratması hem kendini rahatlatır hem de hatalı kişiye hayat dersi verir (Tarhan, 2014). Sağduyumuz bize en azından bu dünyada mükemmel bir yapının bulunmadığını söyler, ancak bir insan öfke ve hayal kırıklığından deliye dönerse sağduyusu da uçar gider. Öfkeli insanlar kararlılığın da belli bir yere kadar etkili olduğunu ve asla kendilerine yapılan tüm müdahaleleri ortadan kaldıramayacaklarını kabul etmekte zorlanırlar. Akıl, böyle anlarda farklı bir çabanın gösterilmesini gerektirir: kabul etme ve bağışlama çabası (Carter, 2010).

Carter (2010)'e göre bağışlamayı seçmek, hatalı kişiye fırsat vermek ya da kendi inandıklarımızı kararlılıkla savunmayı bırakmak anlamına gelmez. Bağışlayan insanın hala dayanışmacı davranışlar ve saygı beklediğini hatırlatması gereken anlar olabilir. Bağışlayıcı olmak:

- Özellikle verilen bir zararı telafi etmeye ve gönül almaya yönelik bir cevap vermek için çaba gösterilmişse karşılık beklemekten vazgeçmektir.

- Hata yapan kişiye karşı beslediğiniz olumsuz duygular haklı olsa bile hakaret etmekten kaçınmaktır.
- Hata yapan kişinin tercihlerini kontrol edebileceğiniz yanılığısından vazgeçmektir.
- Nezaket ve sakinlik gibi özelliklere daha büyük öncelik vermeyi seçmektir.
- Hata yapan kişinin neden öyle davrandığını düşünme saplantısından kurtulmaktır.

Affetmek, her ne kadar zor bir fiil gibi görünse de öfkenin getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldıran, kişiyi hem fiziken hem ruhen sağlıklı bir yaşama götüren güzel bir davranış, aynı zamanda üstün bir ahlak göstergesidir (Özkan, 2010). İnsanları bağışlama ve kabul etme yoluyla öfkelerini dizginlemeye çalışan insanlar ancak duyguları herhangi bir süzgeçten geçirmeden ifade etmektense akıllarına öncelik verdiklerinde başarılı olabileceklerini görürler. Böylece kim olmak istediklerini ve nasıl davranmak istediklerini düşünerek bunu başarırlar (Carter, 2010).

İçimizde yoğun bir öfke varsa, belirli bir zaman sonra hata yapan kişiye veya olaya karşı kin beslemeye başlarız. Kin, bir düşmanlık duygusudur ve intikam almayı amaçlar. Öç almak kişide, haksızlığı ortadan kaldırma ve fesatlık yapma arzusu uyandırır. Kişi kin besliyorsa eğer affettiği söylenemez dolayısıyla da yapılanı unutmaz ve bunun yükü sebebiyle de çoğunlukla gergindir ve esneklikten uzaktır. Kindar kişiler, tüm semavi dinlerin metinlerinde var olan af öğretisini yaşamlarında taşıyamazlar. Olaylara farklı şekilde kişisel anlamlar yüklemek de affetmeyi zorlaştırır (Tarhan, 2014).

İntikam duygusuyla hareket etmek kaçınılmaz olarak öfkeye daha sıkı bir bağlılık gerektirir. Hata yapan kişiyi bağışlamak uygun bir karşılık vermemeyi ya da soruna değinmemeyi gerektirmez ancak yaşamı sürekli eski yanlışlara takılmadan sürdürme fikrine bağlı kalındığını belirtir (Carter, 2010).

2.2.1. Affetme Çeşitleri

Affetme kavramı literatürde kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme şeklinde üç farklı şekilde ifade edilmiştir.

Kendini Affetme

Kendini affetme kavramı Snow (1993) tarafından bilişsel ve motivasyonel açıdan değerlendirilmiştir ve Snow, bu sürecin teleolojik bir süreç olduğundan bahseder. Bazen kasıtlı olarak bazen ihmal ya da dikkatsizlik sebebiyle hatalar yapar, zarar veririz, hayal kırıklığına uğratırız ve yaptığımız hatalar konusunda pişmanlık duyarız. Çoğunlukla incittiğimiz başkalarından af dileriz ancak aynı zamanda kendimizden de af dilediğimiz zamanlar olur. Kendimizi affetmenin, başarısızlığımızı telafi ettiğimiz bir süreç olduğunu belirtir. Snow (1993), kendini affetme sürecini maçı kaybeden bir futbolcu üzerinden örneklendirmiştir. Böyle bir olay büyük ihtimalle futbolcuya kendisiyle ilgili hayal kırıklığı ve başkalarını hayal kırıklığına uğratmayla ilgili suçluluk hissini uyandırır. Futbolcu, kendine ait güvenini kaybeder. Böyle bir durumda kendini affetmek, özgüvenin düşüşü sonrası yeniden yapılandırmayı ifade eder. Kendini affetmek futbolcunun hatasını kabullenmesini, sonuca sebep olan hatalarını tanımasını, bunları aşmaya çalışmasını ve kendi özgüvenini geri kazanmasını sağlar.

Enright (1996) ise öz-affetme ihtiyacını kişiler arası bağışlama ve algılama bağlamında sorgulamıştır. Başkalarını affetmede olduğu gibi, hata ne olursa olsun kendini affetmek koşulsuz olabilir. Ancak başkalarını bağışlanmayı uzlaşmadan ayırt eden Enright, kendini affetmek ve kendine uzlaşmak kavramlarının her zaman birbirleriyle ilişkili olduklarını savunmuştur. Bu öz uzlaşmada, kişi kendini toplumunun bir üyesi olarak görür ve önemser. Böylece değişmek için sahici bir gayret gösterir. Ayrıca başkalarını affetme sürecinde de olduğu gibi kendini affetme, sevgiyle ve merhametle ilişkilidir ancak kişinin sadece kendine odaklandığı, kibirli, doğal olmayan aşırı narsizmden ayırt edilmelidir.

Hall ve Fincham (2005), kapsamlı araştırmaları sonucunda kendini affetme sürecini, kişinin kendisinden öğ alma durumunun azalması ve yarattığı hasarı gösteren uyarıcıdan artık daha az etkilendiği bir süreç olarak tanımlamışlardır. Bu, değişim süreciyle birlikte kişi kendine daha iyi davranmaya başlar. Kişi, kendine verdiği zarar sonrasında da başkalarına verdiği zarar sonrasında da kendini affedebilme yetisine sahiptir. Öyle ki kişinin kendini affedememesi, başkalarını affedememesinden daha mühim olumsuz sonuçlar gösterebilir. Başkasını affetme ve kendini affetme arasında bazı farklılıklar vardır. Başkasını affetmede sadece kabahatli kişi affedilmekteyken kendini affetmede, kişinin kendisine ve başkasına yaptığı hata affedilir. Hata başkasını affetmede sadece davranış olarak, kendini affetmede ise duygu, düşünce ve davranış

olarak değerlendirilmektedir. Başkasını affetmede, kişinin kabahatli kişiyle uzlaşması gerekli değildir ancak kendini affetmede kişinin kendi benliğiyle uzlaşması önemlidir.

Başkasını Affetme

Bugay ve Demir (2011a), yaptıkları araştırmada kişilerin başkasını affetme sürecinde hata özelliklerine çok önem verdiklerini ve hatayla ilgili özelliklerin başkasını affetmeyi anlamlı bir şekilde yordadığını belirtmişlerdir.

Bir başkasını affetme hem kabahatli hem de incinen kişi açısından önemli bir süreçtir ve Kara (2009) tarafından dini açıdan değerlendirilmiştir. Affetme, kabahatli kişi için geçmiş hatalardan arınmak, incinen kişi için ise kendisine acı veren insanları ve olayları bağışlama yoluyla zihinden çıkarmak ve geçmişte bırakmak açısından önemli görülmektedir. Başkasını affetmek ve içindeki öfkeyi özgür bırakmak, kabahatli kişinin “tövbe” ettiği anlamına gelmemektedir. İslam dininde “tövbe” anlayışında incinen kişi hakkını helal etmediği sürece kabahatlinin Allah tarafından bağışlanmayacağı bilinmektedir. Ancak incinen kişinin tövbe anlayışıyla birlikte bu davranışı hak etmediğini ve kendisinin değerli olduğunu hatırlaması sağlanabilir ve bu da kişinin psikolojisini korumasına yardımcı olur. Tüm dinler kişinin tövbe eden kabahatli kişinin bağışlamasını teşvik eder. Böylece hem içsel hem toplumsal huzur sağlanabilir.

Taysi (2007)’ye göre ise kişilerarası affetme, özellikle evlilikte yaşanabilen çatışmalar ve travmalarla baş etmek için kullanılan bir psikolojik iyileşme yöntemidir. Evlilikte bozulan güven ve ilişki bağı affetme ile birlikte yeniden kurulabilmektedir. Ayrıca algılanan zararın şiddetinin bağışlamayı etkileyip etkilemediği araştırıldığında algılanan zararın şiddeti ile bağışlama arasındaki ilişkiye göre zararın algılanan şiddeti arttıkça kişilerarası affetmenin azaldığı görülmüştür.

Başkalarını affetmekle ilgili kapsamlı araştırmalar yapan Enright (1991) başkalarını bağışlamayı, suçluya merhamet ve sevgi ile bakarak ona karşı duyulan olumsuz duygu ve yargılardan vazgeçmek olarak tanımlar. Affetme kavramı teolojik kökenlerinden günümüz felsefesine kadar uzanır. Daha sonra affetmenin iki psikolojik modeli tanımlanır: sosyal-bilişsel gelişim ve sosyal işlem modeli. Affetmenin, kişinin kendi öfkesini serbest bırakması ve suçlu

kişiyile ilişkisini yeniden yapılandırması şeklinde etkili bir problem çözme stratejisi olabileceği iddia edilir. Affeden kişi kendi hayatına bağışlayarak yatırım yapmaya istekli olmalıdır. Her birey için affetme zaman alıcıdır ve sonucu farklı zamanlarda farklı şekillerde gerçekleşir.

Başka bir çalışma ise, kolektifizm (ortaklaşacılık) ve affetme arasındaki ilişkinin teorik bir modelini test etmiştir. Kolektif öz benlik ve affetmeyle ilgili yapıların birbiriyle ilişkili olduklarını savunmuşlardır. Kolektif görüşlere ve kültüre sahip bireyler, var olan zarara karşı duygusal affetme eğiliminden ziyade karar verici affetme eğilimini gösterirler ve affetme kararı verme olasılıkları daha yüksektir. Kolektif öz benliğe sahip bireyler, kişilerarası uyum, uzlaşma ve affetme kararlarına daha fazla önem verirler. Uzlaşma, ilişkisel onarım ve sosyal uyum çerçevesinde affetmeyi anlamaya meyillidirler (Hook vd., 2012).

Durumu Affetme

Araştırmacılar çoğunlukla affetmeyi, kişinin ihlal edene, ihlale ve ihlalin şekillerine karşı tepkilerini olumsuzdan nötre veya olumluya dönüştürmesi olarak tanımlamışlardır ancak Thompson vd. (2005), bir ihlalin kaynağı ve dolayısıyla bağışlamanın nesnesi, kişinin kendisi, başka bir kişi/ kişiler veya kontrolü dışında bir durum (örneğin; hastalık, “kader” veya doğal bir afet) olabileceğinden bahsetmişlerdir. Bir kişinin olumlu bakış açısı, ortaya çıkan kontrol dışı durumla birlikte olumsuz tepkilere dönüşebilir. Örneğin, kişinin feci bir hastalık geçirmesi "sağlıklıyım" ve "kötü şeyler sebepsiz yere iyi insanların başına gelmez" gibi düşüncelerini "bu hayatımı mahvetti, bunu hak etmiyorum" şeklinde olumsuz düşüncelere dönüştürebilir ve kişi yoğun öfke veya üzüntü duygularına sahip olabilir. İnsanlar bu tür durumları, tepkilerini olumsuzdan nötr veya olumluya dönüştürerek durumu affetmeyi gerçekleştirebilirler.

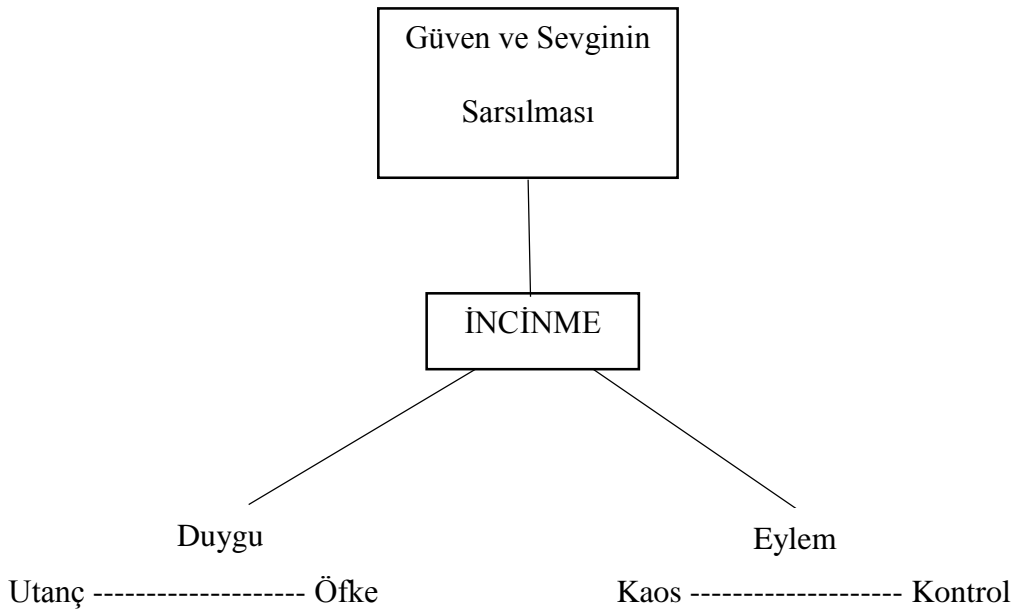
Exline vd. (1999) ise Tanrı'yı affetme zorluğu ile kaygı ve depresif ruh hali ile ilgili araştırmalarında insanların kendilerine veya başkalarına olan zararları yüzünden Tanrı'ya kızabileceklerini ve hem kendilerine hem de başkalarına hissettikleri öfkeyi bırakmakta zorlanabileceklerini savunmuşlardır. Araştırma bulguları, Tanrı'yı affetme zorluğunun endişeyi, depresifliğe sebep olabilecek diğer negatif duyguları ve Tanrı'dan yabancılaşma hislerini artırdığını göstermiştir. Çalışma ayrıca, Tanrı'ya inanan insanlar için Tanrı'yı affetmenin daha düşük düzeyde negatif duygularla ilişkilendirilmesi olasılığını da ortaya

çıkarmıştır. Karşı tarafın zalim ya da adaletsiz görünen davranışları sonrasında Tanrı'yı affetme çabasının, duygusal refahla da önemli bağlantıları olduğunu öngörmüştür.

2.2.2. Affetme Kavramını Açıklayan Modeller

Hargrave'in Affetme Modeli

Hargrave, ilişki sorunları bağlamsal aile terapisi perspektifinden kavramsallaştırmıştır (Hargrave 1994a, aktaran Hargrave ve Sells, 1997). Hargrave'in (1994b) belirttiği gibi: insanların ilişki varoluşu sürdürmek için verme (yükümlülükler) ve alma (haklar) dengesine sahip ilişkilere girdiklerinde doğuştan gelen adalet duygusu tatmin edilir ve ilişkide güvenilirlik kurulur. Dengeli bir ilişki etiği için çok gerekli olan adalet ve güven ihlal edilirse bu durumun bireylerin kendilerine ilişkin duygularına ve gelecekteki ilişkilerinde eylemlere yansıtacağına inanmaktadır. Şekil 1'de gösterildiği gibi bireyler şiddete maruz kaldıklarında, (a) öfke ya da (b) kendilerini güvenilir bir ilişkiyi hak etmemekle suçladıkları için utanç duymaları muhtemeldir. Aynı şekilde, ihlale uğrayan bireylerin gelecekteki ilişkilerinde incinme riskini en aza indirmeye çalışırken (a) aşırı kontrol edici veya güvene dayalı ilişkiler kurmak için çok az şey yapılabileceğini varsaydıkları için (b) kaotik biçimde hareket etmeleri muhtemeldir.

Şekil 1. Güven ve sevginin sarsılması Hargrave Affetme Modeli

Bu modelde Tablo 2’de gösterildiği gibi affetme çerçevesi, kişiyi “temize çıkarma” ve “bağışlama” şeklinde iki geniş bölümü içerir. Temize çıkarma, telafi etme fırsatı sonrasında açık şekilde affetme eylemi şeklinde oluşur. Bağışlama ise kişiler arasındaki ilişkide sevgi ve güven oluşturulmasını temsil eder. Temize çıkarma için içgörü ve anlayış gereklidir. Bağışlamanın sağlanabilmesi için ise kişiler sevgi ve güven ihlallerini konuşurlar ve ilişkilerini güvenilir hale getirmek amacıyla bir uzlaşmaya varırlar. Hem temize çıkarma hem de bağışlama farklı zamanda farklı ilişkilerde var olabilir (Hargrave 1994a, aktaran Hargrave ve Sells, 1997).

Tablo 2

Affetmenin dört temel noktası

Temize Çıkarma		Bağışlama	
İçgörü	Anlayış	Telafiye Fırsat Verilmesi	Açıkça Affetmek

Piramit Model

Worthington (1998), affetme ihtiyacının incinmeyle başladığını söyler. İncinme sonrasında kişiler genellikle kendilerini ya kaçarak ya da savaşarak savunurlar. Kaçma, kişinin ilişkisi için bir çözüm arayışında olmadığını gösterir ve ilişkiyi değersizleştirir. Savaşma ise kişinin intikam almaya niyetli olduğunu gösterir. Evlilikte kurulan güven ve aile bağı bu geri çekilme veya saldırı sonucunda bozulabilir.

Bu model ile Worthington (1998), bu zamana kadar affetmenin bilişsel ve davranışçı modellerle açıklandığını ancak duygusal boyut değerlendirilmeden affetme kavramını açıklamanın yeterli olmayacağını savunmuştur. Dolayısıyla affetmenin suçlu kişiye karşı empati yoluyla başlatılmasını, alçakgönüllülükle artırılmasını ve bağışlama eylemiyle sağlamlaştırılmasını önermiştir. Üç önemli adımdan oluşan affetme modeli için birinci adım inciten kişiyle empati kurmaktır ancak kişi bilişsel olarak suçluyla empati kurup duygusal

olarak onunla özdeşleşse de yine de o kişiyi günahkar, kötü, ihmalkar olarak görebilir. Bu sebeple kişinin alçakgönüllülük duygusuna da sahip olması gerekir. Alçakgönüllülükle kişi kendisinin de hata yapabileceğini, zayıflıklarının olabileceğini, kimsenin mükemmel olmadığını ve karşılığında merhamete ihtiyacı olduğunu kavrar. Son adım ise affetme ile ilgili olarak bir eyleme geçmeyi gerektirir. Ağlamak, ilişkiyi onarmaya çalışmak, sözel olarak bağışlamayı ifade etmek gibi birçok farklı açık davranışla affetme daha gerçek hale gelir.

Worthington (t.y.), affetme piramit modelini REACH kısaltmalarıyla beş boyutta tanımlamıştır. Şekil 2’de piramit model gösterilmiştir. Bunlar:

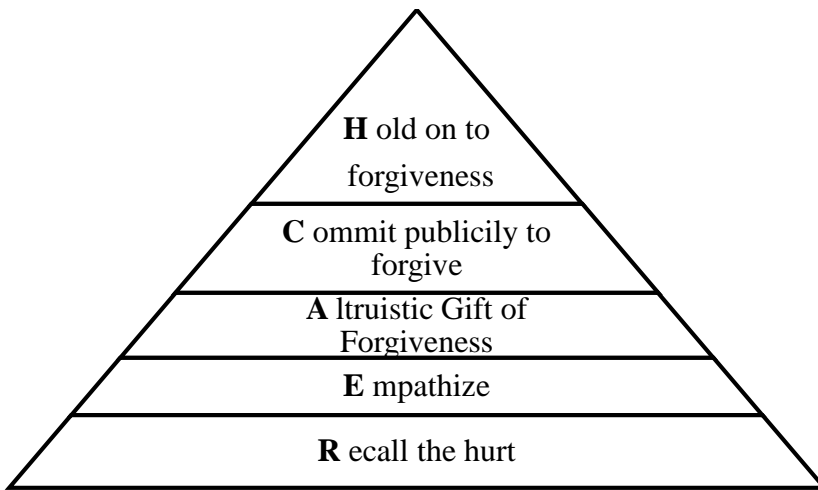
R (Recall The Hurt): İncinmişliğin fark edilmesi ve bununla yüzleşmek.

E (Empathize): İnciten kişi karşıdaymış gibi onunla konuşmak ve onun yerine geçip onun bakış açısını anlamaya çalışmak.

A (Altruistic Gift of Forgiveness): Başkalarına yaptığımız yanlışları ve affedildiğimizde hissettiğimiz hafifliği ve özgürlüğü, tekrar yanlış yaparak o kişiyi hayal kırıklığına uğratmak istemediğimizi hatırlamak. Başkalarının da tıpkı kendin gibi affedilmeye ihtiyacı olduğunu düşünmek.

C (Commit Yourself): Affettikten sonra kendinize affedeceğinize dair taahhütte bulunmak. Affetmenin kalıcı olmasını sağlamaya çalışmak.

H (Hold on to Forgiveness): Affetmeyi sürdürmek ve kalıcı hale gelmesi için çaba göstermek.

Şekil 2. Worthington’ın REACH Affetme Piramit Modeli

Enright Affetme Süreç Modeli

Enright ve Kittle (2000), affetmenin bir seçim olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Gerçekten affetmek için insanın affetmenin anlamını ve ahlaki önemini anlaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu tanıma göre affetmek ahlaki bir tepkidir ve bu yüzden sadece kızgınlığı bırakmaktan veya olanları kabul etmekten fazlasını içerir. Suçlu bir kişi bağışlandığında, davranışı açıkça yanlış bir tutum olarak etiketlenir ancak kişi suçuna rağmen değerli olarak kabul edilir ancak uzlaşmayla her iki taraf da durumu düzeltmek için üstlerine düşeni yapmalıdır. Özellikle ilişkideki güveni yeniden oluşturmak için suçlu kişinin adım atması önemlidir.

Enright (1996), bu modelde affetme tanımını “kendini affetme” ve “başkalarını affetme” olarak iki temel bileşene ayırmaktadır. Başkasını affetme, biri diğerine hakaret ettiğinde, olumsuz bir davranışta bulunduğu incinen kişinin tüm olumsuz duygu, düşünce ve davranışlarını sona erdirmek ve olumlu olanlara yer vermek olarak açıklanır. Kendini affetmek ise yanlış davranışlarımız karşısında kendimize merhamet, cömertlik ve sevgi duymak için istekli olmak olarak tanımlanır. Tıpkı başkalarını affetme sürecinde olduğu gibi kişinin belli davranışları için kendine gücenme hakkı vardır ancak bu olumsuz duygudan vazgeçer. Başkaları tarafından affedilmek, kendini affetmeyi sağlayabilir. Kendini affetmekse gelecekte başkalarını affetmeyi teşvik edebilir.

Freedman (1998), zarar veren kişinin mevcut davranışı ne olursa olsun affetmenin koşulsuz olarak sunulabileceğinden bahseder. Ancak affetme ile uzlaşma arasında ayırım yapılması gerektiğini belirtir. İnsanlar zarar veren kişiyi affettiklerinde, o kişiye karşı hak etmediği olumlu davranışlarda bulunurlar ve kişi zarar verici tutumunu sürdürmekte ısrar edebilir. Böyle bir durumda tarafların uzlaşmaları gerekmez. Uzlaşma, davranış değişikliği gerektirir ve kişilerin birbirlerine olan güvenlerini sağlar. Güven affetmenin önemli bir parçasıdır ancak bazen incinen, zarar vereni ona güvenmeden de affedebilir.

Enright Affetme Süreç Modeli'ne göre affetme süreci dört temel aşamaya sahiptir. Ortaya çıkarma, karar, çalışma ve derinleştirme evreleri bu dört aşamayı oluşturur. Her birey belirtilen aşamaları farklı hız ve şekillerde geçer. Tablo 3'te tüm aşamaların içerikleri aktarılmıştır (Enright vd., 1991 akt. Enright ve Kittle, 2000).

Tablo 3

Enright Affetme Kuramı süreçleri

Affetmeyle ilgili Süreçler
Ortaya Çıkarma Aşaması
1. Ruhsal korunmaların araştırılması.
2. Kızgınlığı fark etmek ve kabul etmek.
3. Mahcupluğu kabullenmek.
4. Olumsuz duygusal yükü fark etmek.
5. Hatanın yinelenmesini fark etmek.
6. Hata yapan kişiyle kendini kıyaslama.
7. Hata sonucunda kişinin olumsuz ve kalıcı şekilde değişebileceğini farkına varması.
8. Dünyanın adaletli olduğuna dair değişen inanç.
Karar Aşaması
9. Alışılmış problem çözme yöntemlerinin işe yaramadığına dair yeni içgörüler.
10. Affetmeyi bir seçenek düşünmeye isteklilik.
11. Hatalı kişiyi affetme kararı alma.
Çalışma Aşaması
12. Hata yapanın yerine geçerek onun kişiliğini yeniden çerçevelemek.
13. Suçluya karşı merhamet ve empati duymak.
14. Acıya katlanmak ve razı olmak.
15. Suçluya ahlaka uygun bir “hediye” vermek.
Derinleştirme Aşaması
16. Kendinin ve diğerlerinin anlamını keşfetme.
17. Senin de geçmişte başkalarının seni affetmesine duyduğun ihtiyacı fark etme.
18. Yalnız olmadığını fark etme.
19. Kişinin, incinmenin sebebi olarak yeni bir yaşam amacına ulaşabileceğini fark etmesi.
20. Olumsuz duyguların azalıp olumlularının çoğaldığını anlama, içsel ve duygusal serbestliğin bilincinde olma.

Psikodinamik Model

Psikodinamik perspektif diğerk teorilere ek olarak içsel süreçlerin kişilerarası ilişkileri nasıl etkilediğini ve diğerleriyle olan ilişkilerin de kişinin içsel süreçlerin, nasıl etkilediğini açıklayarak literatüre önemli bir katkıda bulunmuştur. Erken çocukluk döneminde başlayan nesne ilişkilerinden korku nedeniyle kaçış, günümüzde Psikanalitik Aile Terapisi Kuramı'na göre psikolojik sorunların temelinde yatan sebep olarak görülmüştür (Nichols, 2013).

Bu modele göre affetme bireyin bir dönüşüm süreci olarak tanımlanır. Bireysel psikik gelişimde anne-bebek ilişkisi değerlendirildiğinde, ilişkinin sevgi dolu yönlerinin beslenebilmesi ve korunabilmesi için her iki tarafın da bağışlanmasının zorunludur. Anne bebeğin saldırganlığını, çocuk da annenin empatik kusurlarını ve sınırlarını affetmek zorundadır. Eğer tüm bu ilişkide sevgi baskın gelirse kişi bağışlanabilir ve onunla özdeşleşir. Aksi takdirde intikam tohumları ekilecektir (Akhtar, 2002).

Goldgarb (2005)'a göre psikodinamik teorinin affetmeyle ilgisi, intrapsişik yapının (kendilik ve nesne temsilleri) ve diğer insanlarla hem gerçek hem de hayali ilişkiler arasındaki etkileşimin, yaşam boyunca temel bir öneme sahip olduğu görüşünden kaynaklanmaktadır. Daha önceki araştırmalarda kişilerarası incinme durumları için, kişinin diğerini affetmesi sürecinin ortaya çıkışı, ifadesi ve bütünleşmesi iyi anlaşılmadığından ve psikodinamik teorinin affetme sürecinin araştırılmasında bir teorik çerçeve sağladığından söz etmiştir. Ayrıca kişinin affetme yeteneğini geliştirdiği görülen belirli gelişimsel başarıları da tanımlar. Örneğin; istikrarlı bir benlik kavramının ve sağlıklı benlik saygısının önemi, yoğun duygulanımları regüle etme ve belirsizliği tolere etme yeteneği hem benlik hem de nesne temsillerinin bütünlüğü, savunma mekanizmaları olarak yansıtma ve bölmenin daha az kullanılması ve kişinin kendisinin ve başkalarının duygu-düşüncelerini yansıtma yeteneğinin affetme yeteneğini geliştireceğini savunur.

Anal evrede çocuk, kendine ait olan bir şeyin (dışkı) kötü olduğu ve vazgeçilmesi gerektiği farkındalığıyla karşı karşıya kalır. Bu gelişimsel kriz döneminin sağlıklı şekilde atlatılması çocuğun "bırak gitsin" (letting go) anlayışını kazanmasına yardımcı olur. Sonrasında Oedipus evresinde çocuk, ebeveynlerinin kendisine cinsel anlamda ihanet etme durumlarını affetmek zorunda kalacaktır. Ebeveynleri de yine çocuklarını eşleriyle aralarına girdikleri için

affetmek zorundadır. Bu dönemde dışlanma ve rekabet duyguları yerine çocuğu koruma, sevgi ve rehberlik etme oldukça önemlidir (Akhtar, 2002).

2.3. Ontolojik İyi Oluş

İnsanların hayatlarını iyi şekilde yaşayabilmeleri düşünüldüğünde Diener (2000), yaşam kalitesinin tanımlayıcı özellikleri olarak başkalarını sevme, zevk ya da kendini anlayış gibi kriterlere odaklanıldığını fark etmiştir ancak iyi bir hayatı neyin oluşturduğunun bir diğer kriterinin, insanların yaşadıkları hayatı iyi olarak değerlendirmeleri olduğunu söylemiştir. Ed Diener, yoğun çalışmalarından sonra yazdığı "Subjective Well-Being" adlı makalesi ile öznel iyi oluş kavramını ruh sağlığı alanına yeni bir perspektif getirerek kazandırmıştır (Diener, 1984). Diener'in "Öznel İyi Oluş (Subjective Well-Being)" (SWB) olarak adlandırdığı bu yaklaşımda, insanların hayatları hakkındaki değerlendirmelerinin hem duygusal hem de bilişsel değerlendirmeleri olduğunu savunmuştur. İnsanlar ilginç faaliyetlerle meşgul olduklarında, çok fazla zevke karşı az acı yaşadıklarında, hayatlarından memnun olduklarında insanların öznel iyi oluşlarının yükseldiğini ve hayatlarından memnun olma düzeylerinin arttığını ifade etmiştir (Diener, 2000).

Psikolojinin II. Dünya Savaşı ile birlikte, büyük ölçüde iyileşmeye adanmış ve hasarı onarmaya konsantre olmuş bir bilim dalı haline geldiğini söyleyebiliriz. Seligman (2002), pozitif psikolojinin amacını ifade ederken psikolojinin sadece hayattaki olumsuz ve kötü şeyleri tamir etmek olarak görülmemesi gerektiğini, aynı zamanda bireydeki en iyi nitelikleri inşa etmek olduğunu belirtmiştir. Psikoloji sadece hastalık, zayıflık ve hasarı onarma çalışmasından oluşmamaktadır, aynı zamanda güç ve erdem çalışmasıdır. Yanlış olanı düzeltmek sadece tedavi sürecini oluşturmaz, doğru olanı da oluşturmak da bir tedavidir. Psikoloji hastalık veya sağlığın yanında anlayış, sevgi, oyun, büyüme, eğitim ve çalışmayla da ilgilidir.

Diener (1984), öznel iyi oluşun 3 farklı özelliğinden bahsetmiştir. Birincisi öznel iyi oluşun, sadece bireye özgü deneyimlerle ilgili olduğudur. İkincisi bireylerin yaşamlarında yalnızca olumsuz faktörler değil olumlu faktörlerin de var olduğudur. Üçüncüsü ise öznel iyi oluş ölçümlerinin kişinin tüm yaşantısını değerlendirdiği, genel bir yorumu içerdiği ve

hayatının bir anından veya alanından aldığı doyum ve memnuniyetin iyi oluş için tek başına yeterli olmadığıdır.

Ontolojik iyi oluş kavramını açıklamadan önce öyküsel psikolojiyi incelemekte fayda vardır. D. P. McAdams'ın kimlik modeli, modern toplumlarda yaşayan insanların kendilerinin içsel ve evrimleşen anlatımlarını inşa ederek hayatlarında belirli bir amaç ve birlik sağladıklarını iddia eder. Bireysel varoluşu için amaç ve anlam arayan insanın, kendi hayatının tıpkı bir öykü gibi değerlendirmeden geçirdiğini söyler (McAdams, 2001). Öyküsel psikolojide öznel iyi oluş, bir insanın hayatı boyunca nasıl evrimleştiğini anlatır. Böylece her kişinin kendi yaşamı ve mutluluğunu değerlendirdiği düşünüldüğünde, bireylerin kendilerinin bir yaşam projesi olduğu varsayılmaktadır (Shmotkin, 2005).

Şimşek (2009), öyküsel psikolojiyi bir başlangıç noktası olarak belirlemiştir ve insan yaşamının bilişsel ve duygusal anlamda incelenmesi amacıyla “ontolojik iyi oluş” kavramıyla psikoloji alanına yeni bir katkıda bulunmuştur.

Öznel iyi oluş kavramından hareketle “Ontolojik İyi Oluş (OİO)”, Kocayörük vd. (2018) tarafından kişinin yaşam projesi, yaşamın anlamı, yaşam amacına en yakın yapı ve en temel arayışlarından biri olarak tanımlanmıştır. Bireysel mutluluk, bireyin kendi varoluşunu duygusal ve bilişsel bir şekilde değerlendirmesidir. Bireyin tüm yaşam projeleri ve amaçları mutluluk yorumu olarak ifade edilir ve mutlak iyi olanı yansıttığı varsayılır. Böylece tüm bireylerin yaşamları ve mutlulukları konusunda düşündükleri ve kendilerine ait bir yaşam projeleri olduğu varsayılır. Kişiler geçmiş yaşantılarını gözden geçirdiklerinde yaşamlarıyla ilgili memnuniyetlerini, şimdiki yaşantılarını gözden geçirdiklerinde yaşam amaçlarının devam edip etmediğini, gelecek yaşantılarını gözden geçirdiklerinde ise amaçlarının olumlu olup olmadığını değerlendirirler. Böylece kişi kendini gerçekleştirme durumunu, gelişimini ve yönüne dair memnuniyetini belirlemiş olur.

Öznel iyi oluş kavramının tüm zaman perspektiflerinde yeniden çerçevelenmesi ve yorumlanmasıyla ontolojik iyi oluş teorisi oluşmuştur. Öznel iyi oluşun duygusal ve bilişsel boyutlarının tarihi ve felsefi kaynaklarını temel alarak bu yeni yapı geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman perspektifinde yaşamın değerlendirilmesidir (Şimşek 2009).

Kocayörük vd. (2018) yaptıkları bir araştırmada yaşamın tüm zaman boyutlarını amaçlılık açısından değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla birey, sürdürdüğü hayatını değerli

bulduğunda ve var olan şekliyle kabul ettiğinde bireyin pozitif duygularının da arttığı ortaya çıkmıştır.

Başka bir ifadeyle, yaşam projesi olarak bilinen ontolojik iyi oluşun, psikolojik iyi oluşla ve içsel motivasyonla ilişkili olduğu ve kişilerin kendi yaşamlarını değerlendirdiği kişisel bir ölçüt olarak tanımlanmaktadır (Şimşek ve Kocayörük 2013).

2.4. Önceki Çalışmalar

Bu kısımda parçalanmış aile, affetme ve ontolojik iyi oluş ile ilgili Türkiye’de ve yurt dışında yapılan araştırmalar sunulmaktadır.

2.4.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Öngider (2013)’in tam ve boşanmış ailelere sahip ilköğretim çağı çocuklarının psikolojik uyum düzeyleri ile algıladıkları ebeveyn kabul-reddinin karşılaştırılması ile ilgili toplam 262 çocuk ile yürüttüğü çalışmada, tam ailelerde çocuğun ruhsal uyumunda babaların anneler gibi etkili olduğunu fakat boşanmış ailelerde, babaların çocukların psikolojik uyumu üzerindeki etkisinin azaldığını ve annenin rolünün çocuğun yaşamında daha etkili olduğunu bulmuştur.

9-11 yaşındaki 180 çocuk ve anne-babaları üzerinde yapılan çalışmada, çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları ve çocukların benlik kavramı gelişimi incelenmiştir. Araştırmada kadının evlilik uyumunda, kadının öğrenim durumu ile kadın ve erkeğin yaşı; çocuğun benlik kavramı gelişiminde ise çocuğun cinsiyetinin, bir sorun yaşandığında çocukla ilgilenen kişinin ve anne-babanın öğrenim düzeyinin anlamlı düzeyde farklılık yarattığı bulunmuştur (Çelik, 2003).

Aksaray’daki dış göçler sebebiyle parçalanmış ailesi olan, öğrencilerin değer algılarını tespit etmesiyle ilgili yürütülen bir başka çalışmada örneklem grubu, ebeveynlerinden en az birisinden dış göçler nedeniyle ayrı yaşayan 122 öğrenciden oluşmaktadır. Elde edilen verilere göre doğayı korumak, sağlıklı olmak, büyüklere saygılı olmak, yardımseverlik, dindar olmak

ve düzenli olmak öğrencilerin kendileriyle özdeşleştirdikleri değerleri oluşturmaktadır. Zengin olmak, risk almak, lider olmak ve hayattan zevk almak ise öğrencilerin kendileriyle özdeşleştiremedikleri değerleri oluşturur (Yıldırım, 2013).

Özsoy (2014)'un parçalanmış aileye sahip 270 bireyin anne-baba tutum algılarını ve bilişsel çarpıtmalarını belirlemek amacıyla yürüttüğü çalışmada, anne-baba tutumları ile bilişsel çarpıtmalardan yaşamdan memnun olma, gerçekçi olmayan beklentiler, zihin okuma ve yakınlıktan kaçınma ile kendini başarılı görme arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Demokratik anne-baba tutumu ve yakınlıktan kaçınma arasında negatif, koruyucu anne baba tutumu ile yakınlıktan kaçınma ve gerçekçi olmayan ilişki beklentisi arasında pozitif, otoriter anne baba tutumu ve yakınlıktan kaçınma arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ankara Gazi Üniversitesi'nde 347 üniversite öğrencisinin anne kabul ret algısı, kendini affetme düzeylerinin psikolojik iyi oluş düzeylerini yordama düzeyleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda psikolojik iyi oluşun anlamlı yordayıcılarının öğrenim görülen fakülte, algılanan akademik başarı, kendini affetme ve geçmişe yönelik anne kabul ret algısı olduğu tespit edilmiştir ve toplam varyansın %65'ini açıkladığı görülmüştür (Halisdemir, 2013).

İstanbul Esenyurt Sosyal Hizmet Merkezi'ne sosyo-ekonomik yardım amacıyla müracaat eden ailelerin yaş aralığı 9 ve 12 olan çocuklarının örneklem olarak belirlendiği çalışmada, aile bütünlüğünün bozulmasına bağlı olarak çocuklardaki anksiyete ve depresyon seviyelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerinin yaşama durumu ile kişilerin anksiyete seviyeleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ebeveyn ölüm yılı ile depresyon ve anksiyete seviyeleri arasında olduğu gibi ayrılık yılı ile anksiyete seviyeleri arasında da anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda anksiyete ve depresyon seviyeleri ile ebeveynlerin ayrılık sebebini çocuğun bilmesi durumu ile arasında da anlamlı düzeyde ilişkinin olduğu bulunmuştur (Dülger, 2019).

Bugay (2010), Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden 815 öğrenci ile kişinin kendini affetmesinde ruminasyon, başkalarının belirlenen mükemmeliyetçilik ve kontrol odağı gibi sosyo-bilişsel, suçluluk ve utanç gibi duygusal ve telafi edici davranışlar gibi davranışsal değişkenler arasındaki ilişkiyi ve değişkenlerin kendini affetme üzerindeki katkılarını araştırmıştır. Sosyo-bilişsel, duygusal ve davranışsal değişkenlerin kendini affetme durumunun %32'sini açıkladığını bulmuştur.

Öznel iyi oluşu yordayan kendini affetme üzerinde, öznel yaşam enerjisi, mutluluğa yönelim ve öz-duyarlılık değişkenlerinin rolünü 820 öğrenci üzerinde test eden bir diğer çalışmada, çalışma modelinin öznel iyi oluşun %76'sını açıkladığı bulunmuştur. En güçlü yordayıcının öznel yaşam enerjisi olduğu belirlenmiştir. Öznel yaşam enerjisine ayrıca kendini affetmenin, öz-duyarlılığın ve öznel yaşam enerjisine anlam yöneliminin aracılık ettiği bulunmuştur. Bunun yanında keyif yöneliminin aracılık etmediği belirlenmiştir (Dolunay Cuğ, 2015).

Öznel iyi oluş düzeyleri ile affetme ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlayan ve 661 öğrencinin araştırma örneklemini oluşturduğu çalışmada Yaşar (2015), üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve affetme düzeyleri ile öznel iyi oluş düzeylerinin pozitif yönde ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Çardak (2012)'ın 30 öğrenciyle oluşturduğu deneysel bir çalışmada, affedicilik eğilimini yükseltmeyi amaçlayan psiko-eğitim programının, üniversite öğrencilerindeki psikolojik iyi oluş, belirsizliğe tahammülsüzlük, sürekli kaygı ve öfke kontrolü üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bulgulara göre, kişinin yaşamından huzurlu ve mutlu şekilde doyum sağlayabilmesi için psikolojik iyi oluş gereklidir. Psikolojik iyi oluş için ise affedicilik eğilimine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir.

638 öğrencinin affetme davranışları, sürekli öfke düzeyleri ve yaşam doyumları ilişkilerinin incelendiği çalışmada, başkasını affetme ve yaşam doyum puanlarının kadınlarda erkeklere kıyasla yüksek olduğu belirlenmiştir. En fazla yaşam doyum ile durumu affetme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkili bulunsa da yaşam doyum ile affetmenin tüm dört alt boyutu pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği belirlenmiştir (Ercan ve Aslan, 2016).

Şimşek (2009)'in geliştirdiği Ontolojik İyi Oluş teorisine uygun olarak Şimşek ve Kocayörük (2013) tarafından Yaşam Projesi Ölçeği geliştirilmiş ve geçerliliği kanıtlanmıştır. Yapılan araştırma sonuçları incelendiğinde bireyin yaşamdaki amaçları ve içsel motivasyonu arasında ve ayrıca ontolojik iyi oluşu ile psikolojik iyi oluşu arasında güçlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.

Ontolojik ve duygusal iyi oluş, yaşam amaçları ve duyarlı sevgi ilişkilerinin incelendiği çalışmada, bireylerin ontolojik iyi oluşun olumlu alt boyutlarından aktivasyon ve umut düzeyleri arttıkça yönelimlerinin ve hayat amaçlarının da arttığı bulunmuştur. Buna rağmen olumsuz alt boyutlar arttıkça da olumsuz duyguların arttığı ifade edilmiştir. Kısaca bireylerin

ontolojik iyi oluş düzeyleri yükseldikçe kendi hayatlarındaki anlam ve amaç oluşturma düzeyleri ve duygusal iyi oluş düzeyleri yükselmektedir (Kocayörük vd., 2018).

Kocayörük (2012)'ün bir başka çalışmasında ise anne-baba desteğinin (anne-baba katılımı, desteği ve yakınlığı) ergen bireylerin başlıca psikolojik gereksinimlerini giderebilmelerine, özerk benlik gelişimlerine ve iyi oluşlarına katkı sağladığını göstermektedir.

Bir başka araştırmada ontolojik iyi oluş düzeyinin çocukluk çağı travmaları ve ruh sağlığı ilişkisinde aracılığı incelenmiştir. Bireylerin depresyon ve anksiyete düzeyleri, çocukluk çağı travmaları, ontolojik iyi oluş ve yaşam doyumu düzeyleri ölçülmüştür. Yapılan araştırma bulgularına göre çocuklukta travmaların ruh sağlığı üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca ruh sağlığı ve çocukluk çağı travmaları ilişkisine ontolojik iyi oluş düzeylerinin aracılık ettiği bulunmuştur (Topal, 2016).

Annenin psikolojik kontrolü, hassas tutum eksikliği, özerklik desteği, davranışsal kontrol davranışlarının kişinin zorbalık ve mağduriyet düzeylerindeki etkisi ve aracı rol olarak ontolojik iyi oluşun alt boyutlarının araştırılmasının amaçlandığı çalışmada ise pişmanlık ve hiçlik değişkenlerine negatif; anne duyarlılığı, umut ve aktivasyon değişkenlerine pozitif yönlü olarak ontolojik iyi oluşun aracılık rolüne etki ettiği bulunmuştur. Bu durum zorbalık ve mağduriyet düzeylerini düşürmektedir (Karademir, 2016).

Kuzu Taşçı (2014)'nin çocukluk döneminde oluşan uyumsuz şemaların depresyona olan etkisinin ve aracı rol olarak ontolojik iyi oluşun araştırılmasının amaçlandığı çalışmada uyumsuz şemaların tamamının depresyonla ilişkili olduğu ve ontolojik iyi oluşun aracılık rolüne etki ettiği belirlenmiştir. Ontolojik iyi oluş alt boyutlarından Pişmanlık ve Hiçlik alt boyutlarının depresyon üzerinde baskın ve belirleyici boyutlar olduğu da gözlenmiştir.

2.4.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

17 yaşından önce ebeveynlerinin boşanması ya da ebeveynlerinden birinin kaybını yaşamış kişilerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarının incelendiği araştırmada, boşanmış aileye sahip erkek bireylerde kadınlara göre düşük kendini kabul, yüksek depresyon, daha düşük çevre yönetimi ve daha az pozitif ilişki gözlenmiştir. Ailelerini kaybeden bireylerde ise kadınlarda

yüksek depresyon, erkeklerde daha yüksek otonomi (özerklik) gözlemlenmiştir (Maier ve Lachman, 2000).

Birleşik Krallık Milenyum Cohort Study'nin verileri kullanılarak araştırılan çalışmada beş yaşındaki çocukların ebeveyn boşanmasının ve geçici ayrılığının, ebeveyn ilişkisinin kalitesine göre çocukların gelişiminin üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarında aile parçalanmasının çocuklar üzerinde özellikle davranış problemleri olmak üzere yoğun olumsuz etkilere neden olduğu tespit edilmiştir. Aile ilişkisinin kalitesine bağlı olarak ebeveyn boşanmasının çocuk üzerindeki olumsuz etkilerinin değişiklik gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca ebeveynlerin geçici ayrılığının çocuklar üzerinde önemli olumsuz etkileri olduğu ve boşanmış aileye sahip çocuklardan daha fazla davranış bozukluğu ve hiperaktivite sorunları yaşadıkları sonucuna varılmıştır. (Garriga ve Pennoni, 2020).

Thompson vd. (2005), örnekleme 499 üniversite öğrencisinden oluşan araştırmada psikolojik iyi oluşla kendini, başkalarını ve durumu affetmenin ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda psikolojik iyi oluşun dört alt boyutu olan depresyon yaşam doyumu, öfke ve anksiyetenin durumu ve başkalarını affetmenin yordayıcısı olduğunu bulmuştur. Psikolojik iyi oluşun anksiyete, yaşam doyumu ve depresyon boyutlarının güçlü yordayıcısı ise kendini affetmedir. Aynı zamanda psikolojik iyi oluşu yordama gücünde kendini affetmenin, başkalarını affetmeden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Malby vd. (2001), 324 üniversite öğrencisinin örnekleme oluşturduğu araştırmada kendini ve başkalarını affetme ile genel sağlık ve kişilik arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırma sonuçları, kendini affetmenin genel sağlıkla ve kişilik ile anlamlı bir ilişkide olduğunu bildirmiştir. Kendini affetmeyi başaramamanın her iki cinsiyette de anksiyete, depresyon ve nevrozizme neden olduğu tespit edilmiştir.

Strelan (2007) ise 176 üniversite öğrencisi üzerinde narsizm, suçluluk ve kendine saygı ile affetme ilişkisini incelemiştir. Bulgulara göre suçluluk ile affetme arasında negatif yönlü ilişki vardır. Narsizm ile kendini affetme arasında ise pozitif yönlü ilişki ortaya çıkmıştır. Kendini affetme ve benlik saygısı arasında güçlü bir ilişki vardır. Suçluluk ve narsizm affetmenin bütün boyutları için yordayıcı bir değişkendir. Ayrıca kendini, diğerlerini ve durumu affetmenin birbirleri ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

Al-Mabuk, Enright ve Cardis (1995) tarafından yapılan çalışmada Enright Affetme Süreç Modeli'nin aile sevgisinden mahrum kalmış üniversite öğrencilerinin aile, umut, kendine

saygı, endişe ve depresyon seviyeleri üzerine etkileri araştırılmıştır. Araştırmada deneysel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Aileleri tarafından sevgiden mahrum büyütüldüğünü hisseden 48 üniversite öğrencisi örneklem grubu olarak kabul edilmiştir. Oturumların sonucunda deney grubundaki affetme müdahalesi uygulanan bireylerin affetme istekliliği, umut, özsaygı ve kaygı seviyelerinde kontrol grubuna göre olumlu yönde değişimler olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre affetme müdahalesi uygulanan bireylerde kendine saygı, aile ve umut seviyeleri açısından müdahalenin önemli olumlu etkiyi sağladığı tespit edilmiştir.

Affetmeye müdahalenin ergenlerin boşanma uyum süreçleri üzerindeki etkisinin deneysel araştırma yöntemi ile incelendiği bir diğer araştırmada, affetme müdahalesi sayesinde deney grubundaki ergenlerin, kaygı ve depresyon seviyelerinin azaldığı, benlik saygılarının ise arttığı tespit edilmiştir (Freedman ve Knupp, 2003).

Steiner vd. (2011), 20-83 yaş arasındaki bireyleri örneklem olarak aldıkları bir çalışmada, ileri yaşlardaki bireylerin genç yetişkinlere göre affetmeye daha istekli olduklarını tespit etmiştir. Daha ileri yaştaki bireylerin diğer kişilerle ilişkilerinde genç yetişkinlere göre daha az çatışma yaşadıkları ve bu nedenle affetmeye daha istekli olabilecekleri ifade edilmiştir.

Lin, Enright ve Klatt (2013)'ün Tayvan'da toplam 27 öğrenci ile yaptıkları deneysel çalışmada, annesi ile güvensiz bağlanan genç yetişkinlerin Enright Affetme Süreç Modeli müdahalesi sonucunda affetme düzeyleri araştırılmıştır. Araştırma bulguları sonucunda, affetme müdahalesinde bulunulan deney grubunun güvenli bağlanma, affetme, sürekli kaygı, benlik saygısı ve umut seviyelerinde daha fazla iyileşme görüldüğü tespit edilmiştir.

Auhagen (2000) tarafından, iyi oluş ile yaşamın amacı ve anlamı arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığının araştırıldığı çalışmada, kişinin iyi oluşu ile yaşam amacı ve anlamı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Var olan ilişkinin, kişiyi intihar girişiminden ve depresyondan koruduğu, güçlüklerle baş etmesine yardımcı olduğu belirtilmiştir. Bireyin devam eden yaşamını umut ve aktivasyon içinde sürdürmesi, hayatındaki anlam, hedef ve pozitif hisleri çokça yaşamasına yardımcı olur. Birey, zorluklarla başa çıkma durumlarını geliştirebilir. Yaşamı pişmanlık ve anlamsızlık duyguları ile sürdürdüğünde ise yaşama amacı, anlamı ve pozitif duyguları yaşayamama ile karşı karşıya da kalabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırma için benimsenen yöntem, seçilen çalışma grubu, araştırma verilerine ulaştıracak ölçekler, verilerin toplanması ve verileri analiz edebilmek için kullanılan yöntemler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Parçalanmış ve tam aile çocuklarının affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşlarına etkisinin incelendiği bu araştırmada nicel tarama yöntemlerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

Tarama tipindeki araştırmalar büyük toplulukların yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, medeni durum, gelir durumu vb. özelliklerini araştırabilmek ve belirlemek amacıyla yapılan betimsel araştırmalardır. İlişkisel tarama tipindeki araştırmalarda ise birden fazla değişkene bağlı veriler toplanarak bu verilerin arasındaki ilişki sorgulanır (Can, 2016).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye’de üniversitede öğrenim gören, parçalanmış ve tam ailede yetişmiş öğrenciler oluşturmaktadır. Belirlenen çalışma grubuna çevrimiçi platformlarda hazırlanan ölçekler uygulanmış ve veriler çevrimiçi şekilde toplanmıştır. Google Forms aracılığıyla oluşturulan ölçekler sosyal medya araçları aracılığıyla örneklem grubuna ulaştırılmıştır. Çevrimiçi ölçekler oluşturulurken kişilerin araştırmaya bir kez katılabilmesi ve gelişigüzel cevaplar vermemesi için gereken sınırlandırmalar uygulanmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların demografik bilgilerine ulaşabilmek amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, ontolojik iyi oluş düzeylerini belirlemek amacıyla “Ontolojik İyi Oluş Ölçeği”, affetme düzeylerini belirlemek amacıyla “Heartland Affetme Ölçeği” kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu, katılımcıların yaşı, cinsiyeti, bölümü, ebeveynlerinin eğitim durumu, sağ olup olmamaları ve evlilik durumları ile ilgili soruları içermektedir.

3.3.2. Heartland Affetme Ölçeği

Thompson, Snyder, Hoffman, Michael, Rasmussen ve Billings tarafından geliştirilen Heartland Affetme Ölçeği'nin (HFS), Türkçe'ye uyarlanması Bugay ve Demir (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçek 18 madde ile bireylerin affetme düzeyini ölçmek için geliştirilmiştir. HFS, “Beni hiç yansıtmıyor.” (1) ile “Beni tamamen yansıtıyor.” (7) arasında değişen 7'li Likert tipi bir ölçektir. HFS'nin üç alt ölçeği vardır; "Kendini Affetme", "Başkalarını Affetme" ve "Durumu Affetme". Boyutların hepsi 6 maddeden oluşmaktadır ve bir ölçek olarak kullanılabilir. Her bir alt ölçekten alınan yüksek puanlar, her bir alanda daha yüksek düzeyde affetmeyi yansıtır. Orijinal ölçekte iç tutarlılık alfa katsayısı genel olarak Heartland Affetme Ölçeği için 0,86, kendini affetme için 0,75, başkalarını affetmede 0,78 ve durumu affetmede 0,77 olarak tespit edilmiştir (Thompson vd., 2005).

Bugay ve Demir (2010) tarafından ölçeğin uyarlaması, Türkiye'de ODTÜ'nün farklı bölümlerinden ve sınıf düzeylerinden 376 (196 kız, 180 erkek) öğrenci örneklemeyle gerçekleştirilmiştir. Türkiye üniversite örnekleme için iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa), yakınsak geçerlik ve doğrulayıcı faktör analizleri hesaplanmıştır. Cronbach Alfa katsayısı güvenilirliğin hesaplanması için araştırılmış ve genel olarak TVHFS (Turkish Version of

Heartland Forgiveness Scale) için 0,81, kendini affetme alt ölçeği için 0,64, başkalarını affetme alt ölçeği için 0,79 ve durumu affetme alt ölçeği için 0,76 bulunmuştur. TVHFS'nin iç tutarlılığı ve geçerliliği üniversite örnekleme için yeterli bulunmuştur. Heartland Affetme Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması amacıyla uygulanan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin sonucunda, TVHFS'nin hafifçe değiştirilmiş üç faktörlü yapısının mevcut verilerle doğrulandığını ve TVHFS'nin kültürlerarası eşdeğerliğini gösterdiğini ortaya koymuştur. Açımlayıcı faktör analizi geçerlilik çalışması için yapılmıştır. Ölçeğin, üç boyutuyla birlikte toplam varyansın %45,46'sini açıkladığı görülmüştür ve yapı geçerliliğine yeterli düzeyde sahiptir. Sonuç olarak HFS'nin Türkçe versiyonunun güvenilirlik, geçerlilik ve faktör yapısı incelenmiş ve analiz sonuçları, HFS'nin Türkçe versiyonunun Türk öğrenciler arasında affetmeyi ölçmek için güvenilir bir şekilde kullanılabileceğini göstermiştir. Ölçeğin güvenilirliği açısından, HFS'nin Türkçe versiyonundan alınan puanlar, iyi bir iç tutarlılık güvenilirliğini teyit etmektedir.

Bu çalışmada, HFS Türkçe versiyonunun iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) güvenilirliğin hesaplanması için araştırılmıştır. TVHFS için 0,85 kendini affetme alt ölçeği için 0,77, başkalarını affetme alt ölçeği için 0,77 ve durumu affetme alt ölçeği için 0,78 bulunmuştur ve genel olarak kabul edilebilir (Özdamar, 2012).

3.3.3. Ontolojik İyi Oluş Ölçeği (Yaşam Projesi Ölçeği)

Şimşek ve Kocayörük (2013) tarafından geliştirilen Ontolojik İyi Oluş Ölçeği (Yaşam Projesi Ölçeği), bireylerin yaşam projesi olarak düşünülen ontolojik iyi oluşlarını kastederek geçmiş, şimdiki zamanını ve gelecekleriyle ilgili duygularını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçek toplamda 24 maddeden oluşmaktadır. Maddeler “Geçmiş”, “Şimdi” ve “Gelecek” olarak gruplandırılmıştır. Bu ölçek, “Hiç hissetmiyorum.” (1) ile “Çok yoğun hissediyorum.” (5) arasında değişen 5’li Likert tipi ölçektir.

Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışmasında açımlı faktör analizi kullanılmıştır. Faktör analizi sonucunda “Hiçlik/Anlamsızlık”, “Aktivite”, “Pişmanlık” ve “Umut” maddelerinden oluşan 4 alt boyut tespit edilmiştir. İlk faktör toplam varyansın %33,5’ini açıklar. Ölçeğin “Hiçlik/Anlamsızlık” boyutudur ve 6 maddeden oluşmaktadır. Hiçlik faktörü

yorgunluk, sorumsuzluk, boşluk, önemsizlik, kaybolmuşluk, amaçsızlık, çaresizlik ve kaygı gibi negatif maddelerden oluşur. “Umut” faktörü ikinci faktör olarak toplam varyansın %13,9’unu oluşturur ve aynı şekilde 6 maddeden oluşmaktadır. Yaşam projesinin gelecek bölümünü oluşturan kısmı değerlendirmek için kullanılan umut faktörü ise sadece güçlülük, hevesli hissetme, cesur hissetme, umutlu olma, geleceği sabırsızlıkla bekleme, kendine güvenme ve ileriye dönük yaşama gibi pozitif maddelerden oluşur. “Pişmanlık” faktörü ise üçüncü faktör olarak toplam varyansın %7,95’ini açıklar ve 7 maddeden oluşur. Geçmişle ilgilidir. Bu ölçek tatminkarlık, gururlu hissetme, suçluluk, hayal kırıklığı ve yetersizlik gibi hem olumlu hem de olumsuz boyutlardan oluşmaktadır. Dördüncü faktör ise “Harekete Geçme” faktörüdür, toplam varyansın %7,31’ini oluşturur ve 5 maddeden oluşmaktadır. Harekete geçme faktöründe yorgunluk dışındaki tüm maddeler coşkulu, motive, enerjik ve heyecanlı olma gibi olumlu maddeleri içermektedir.

Bu çalışmada, Ontolojik İyi Oluş Ölçeği’nin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) güvenilirliğin hesaplanması için araştırılmıştır. Ontolojik İyi Oluş Ölçeği için 0,62, pişmanlık alt ölçeği için 0,56, aktiflik alt ölçeği için 0,64, hiçlik alt ölçeği için 0,89 ve umut alt ölçeği için 0,92 bulunmuştur ve genel olarak kabul edilebilir (Özdamar, 2012).

3.4. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada kullanılan veriler Türkiye’nin çeşitli illerinde çalışmaya katılmaya gönüllü olan üniversite öğrencilerinden alınmıştır. Katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Heartland Affetme Ölçeği ve Ontolojik İyi Oluş Ölçeği (Yaşam Projesi Ölçeği) uygulanmıştır.

Araştırmaya katılımın sağlanabilmesi için ölçekler Google Forms üzerinden oluşturulmuştur. Sonrasında ölçekler sosyal medya araçları aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin ölçeklerdeki her bir maddeye cevap vermesi zorunlu tutulmuş, formu tek bir hesapla tekrar doldurmamaları için gereken önlemler alınmıştır. Bu şekilde veri toplama sürecinde verilerin güvenilirliği ve geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Bu çalışmada kullanılan değişkenler sınıf, cinsiyet, yaş, anne-baba eğitim ve evlilik durumu, ontolojik iyi oluş toplam puan ve alt boyutları ile affetme toplam puan ve alt boyutları olarak belirlenmiştir.

Verilerin değerlendirilmesi için IBM SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Toplamda 276 üniversite öğrencisi araştırmaya katılmıştır. Veri analizinden önce veriler incelenmiş herhangi bir hatalı veya kayıp veri gözlenmemiştir. Veri seti histogram grafiğine ve çarpıklık basıklık değerlerine bakılarak incelenmiştir. Veri değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olduğu ve normal dağılım gösterdiği bulunmuştur (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Veri analizinde ontolojik iyi oluş toplam puan ve altı boyutları ile affetme toplam puan ve alt boyutlarının demografik değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına bakmak için Bağımsız Örneklem T Testi ve One Way Anova analizleri yapılmıştır. Ontolojik iyi oluş toplam puan ve alt boyutları ile affetme toplam puanı ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır. Affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluş düzeylerini ne derecede yordadığını incelemek için Basit Doğrusal Regresyon Analizi, kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme alt boyutlarının ontolojik iyi oluş düzeylerini ne derecede yordadığını belirlemek için Hiyerarşik Regresyon Analizi yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde araştırmaya katılan bireylerin demografik özelliklerine, ontolojik iyi oluş ve affetme değişkenlerinin sınıf düzeyi, yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve evlilik durumuna göre incelendiği araştırma bulgularına, ontolojik iyi oluş ve affetme değişkenlerinin arasındaki ilişkiye ve affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluş düzeylerini yordamasına ilişkin regresyon analizine ait bulgular sunulmuştur.

4.1. Demografik Değişkenlerin İncelenmesi

Araştırmaya katılan öğrencilere ait bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4'e göre araştırmaya katılanların %61,6'sı kadın, %38,4'ü ise erkek bireylerdir.

Katılımcıların %88,4'ü 17-25 yaş, %9,1'i 25-33 yaş, %1,1'i 33-40 yaş ve %1,1'i 40-47 yaş aralığındadır.

Araştırmaya katılan bireylerin %20,3'ü 1. sınıf, %37,0'ı 2. sınıf, %15,9'u 3. sınıf, %15,9'u 4. sınıf, %8,7'si yüksek lisans, %2,2'si doktora öğrencisidir.

Araştırmaya katılan bireylerin annelerinin %3,3'ü okur-yazar değil, %35,9'u ilkokul mezunu, %18,1'i ortaokul mezunu, %23,9'u lise mezunu, %17,8'i üniversite mezunu ve %1,1'i lisansüstü mezundur. Araştırmaya katılan bireylerin babalarının ise %4'ü okur-yazar değil, %25,7'si ilkokul mezunu, %25,4'ü ortaokul mezunu, %25,4'ü lise mezunu, %22,5'i üniversite mezunu ve %,7'si lisansüstü mezundur.

Katılımcıların anne-babalarının %75'i evli, %16,3'ü boşanmış, %1,4'ü evli ancak ayrı yaşıyorlar, %7,2'si ise ölüm sebebiyle ayrılmıştır.

Tablo 4

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özelliklerinin dağılımı

	Gruplar	N	%
Yaş	17-25	244	88,4
	25-33	25	9,1
	33-40	3	1,1
	40-47	3	1,1
Cinsiyet	Kadın	170	61,6
	Erkek	106	38,4
Sınıf Düzeyleri	1. sınıf	56	20,3
	2. sınıf	102	37,0
	3. sınıf	44	15,9
	4. sınıf	44	15,9
	Yüksek Lisans	24	8,7
Anne Eğitim Durumu	Doktora	6	2,2
	Okuryazar Değil	9	3,3
	İlkokul Mezunu	99	35,9
	Ortaokul Mezunu	50	18,1
	Lise Mezunu	66	23,9
	Üniversite Mezunu	49	17,8
	Lisansüstü Mezunu	3	1,1
Baba Eğitim Durumu	Okuryazar Değil	1	,4
	İlkokul Mezunu	71	25,7
	Ortaokul Mezunu	70	25,4
	Lise Mezunu	70	25,4
	Üniversite Mezunu	62	22,5
	Lisansüstü Mezunu	2	,7
Anne-Baba Evlilik Durumu	Evli	207	75,0
	Boşanmış	45	16,3
	Evli ancak Ayrı	4	1,4
	Yaşıyorlar		
	Ölüm Sebebiyle	20	7,2
	Ayrılmış		

4.2. OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi

Ontolojik iyi oluş düzeyleri ve alt boyutlarının sınıf düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla One Way Anova Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur. Öğrencilerin ontolojik iyi oluş düzeylerinden aldığı puanlar ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin sınıf düzeyine göre OİO toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 5

OİO düzeylerinin sınıf düzeyine göre incelenmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	2841,730	5	568,346	1,208	,306
Gruplar içi	127023,962	270	470,459		
Toplam	129865,692	275			

Tablo 6

OİO düzeyleri ve alt boyutlarının sınıf düzeyine göre incelenmesi

Sınıf Düzeyi	Pişmanlık		Aktivasyon		Anlamsızlık		Umut		OİO Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
1. Sınıf	19,03	6,38	13,92	5,51	17,50	7,03	21,26	6,18	76,66	20,04
2. Sınıf	19,35	7,01	13,86	4,96	17,80	6,79	21,06	6,95	75,77	21,32
3. Sınıf	20,40	8,35	13,47	5,20	17,81	7,16	19,20	6,19	72,45	23,23
4. Sınıf	19,43	7,09	14,63	5,09	18,20	7,19	20,27	6,45	75,27	22,59
Yüksek Lisans	17,12	7,70	14,25	5,80	14,45	6,62	22,20	6,56	82,87	23,49
Doktora	15,33	5,08	15,66	3,82	13,16	5,38	24,50	3,39	89,66	15,20

Buna göre doktora öğrencilerinin OİO’den almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TD}= 89,66$) diğer sınıf düzeylerine göre yüksektir. OİO alt boyutları incelendiğinde ise Pişmanlık alt boyutunda 3. sınıf öğrencilerinin ($\bar{X}_{P3}= 20,40$); Aktivasyon alt boyutunda

doktora öğrencilerinin ($\bar{X}_{AKD}= 15,66$); Anlamsızlık alt boyutunda 4. sınıf öğrencilerinin ($\bar{X}_{AN4}=18,20$); Umut alt boyutunda yine doktora öğrencilerinin ($\bar{X}_{UD}= 24,50$) almış oldukları puan ortalamaları diğer sınıf düzeylerine göre yüksektir.

4.3. OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

Ontolojik iyi oluş düzeyleri ve alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla Bağımsız Örneklem T Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur. Öğrencilerin ontolojik iyi oluş düzeylerinden aldığı puanlar ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin cinsiyetlerine göre OİO toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 7

OİO düzeylerinin cinsiyete göre incelenmesi

	Cinsiyet	N	\bar{x}	S	t	p
Ontolojik İyi Oluş Toplam Puan	Kadın	170	75,22	22,07	1,008	,314
	Erkek	106	77,93	21,17		

Tablo 8

OİO düzeyleri ve alt boyutlarının cinsiyete göre incelenmesi

Cinsiyet	Pişmanlık		Aktivasyon		Anlamsızlık		Umut		OİO Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
Kadın	19,35	7,27	13,84	5,25	17,42	7,08	20,17	6,45	75,22	22,07
Erkek	18,91	7,02	14,28	5,02	17,39	6,79	21,96	6,54	77,93	21,17

Buna göre erkek öğrencilerinin OİO’den almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TE}= 77,93$), kadınlara göre ($\bar{X}_{TK}= 75,22$) yüksektir. OİO alt boyutları incelendiğinde ise Pişmanlık alt boyutunda kadınların ($\bar{X}_{PK}= 19,35$) almış oldukları puan ortalamaları erkeklere

göre ($\bar{X}_{PE}= 18,91$); Aktivasyon alt boyutunda erkeklerin ($\bar{X}_{AKE}= 14,28$) almış oldukları puan ortalamaları kadınlara göre ($\bar{X}_{AKK}= 13,84$); Anlamsızlık alt boyutunda kadınların ($\bar{X}_{ANK}= 17,42$) almış oldukları puan ortalamaları erkeklere göre ($\bar{X}_{ANE}= 17,39$); Umut alt boyutunda erkeklerin ($\bar{X}_{UE}= 21,96$) almış oldukları puan ortalamaları kadınlara göre ($\bar{X}_{UK}= 20,17$) yüksektir.

4.4. OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre İncelenmesi

Ontolojik iyi oluş düzeyleri ve ontolojik iyi oluşun alt boyutlarının yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 9’da sunulmuştur. Öğrencilerin ontolojik iyi oluş düzeylerinden aldığı puanlar ile yaş arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır ($r=,106$, $p>,05$). Öğrencilerin yaşlarına göre OİO toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 9

OİO düzeylerinin yaşa göre incelenmesi

Değişken	N	r	p
Yaş	276	,106	,079

Tablo 10

OİO düzeyleri ve alt boyutlarının yaşa göre incelenmesi

Yaş	Pişmanlık		Aktivasyon		Anlamsızlık		Umut		OİO Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
17-25	19,28	7,11	14,01	5,16	17,66	6,88	20,79	6,54	78,85	21,45
25-33	18,88	7,36	13,64	,4,74	15,32	6,74	21,28	6,31	79,72	22,02
33-40	18,75	9,53	13,50	7,50	17,25	8,99	19,25	8,84	74,75	33,48
40-47	17,50	2,12	21,50	,70	7,50	2,12	28,50	,70	103	5,65

Buna göre 40-47 yaş aralığındaki öğrencilerinin OİO’den almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{40-47}= 103$), diğer yaş gruplarına göre yüksektir. OİO alt boyutları

incelendiğinde ise Pişmanlık alt boyutunda 17-25 yaş aralığındaki öğrencilerin ($\bar{X}_{P(17-25)}=19,35$); Aktivasyon alt boyutunda 40-47 yaş aralığındaki öğrencilerin ($\bar{X}_{A(40-47)}=21,50$); Anlamsızlık alt boyutunda 17-25 yaş aralığındaki öğrencilerin ($\bar{X}_{AN(17-25)}=17,66$); Umut alt boyutunda ise 40-47 yaş aralığındaki öğrencilerin ($\bar{X}_{U(40-47)}=28,50$) almış oldukları puan ortalamaları diğer yaş gruplarına göre yüksektir.

4.5. OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Anne Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi

Ontolojik iyi oluş düzeyleri ve ontolojik iyi oluşun alt boyutlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla One Way Anova Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 11’de sunulmuştur. Öğrencilerin ontolojik iyi oluş düzeylerinden aldığı puanlar ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre OİO toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 11

OİO düzeylerinin anne eğitim durumuna göre incelenmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1255,061	5	251,012	,527	,756
Gruplar içi	128610,631	270	476,336		
Toplam	129865,692	275			

Buna göre annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerinin OİO’den almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TOO}=79,46$) diğer anne eğitim durumlarına göre yüksektir. OİO alt boyutları incelendiğinde ise Pişmanlık alt boyutunda annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{PIO}=28,95$); Aktivasyon alt boyutunda annesi lise mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{AKL}=14,51$); Anlamsızlık alt boyutunda annesi lisansüstü mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{ANLÜ}=19,66$); Umut alt boyutunda annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{UOO}=$

22,54) almış oldukları puan ortalamaları diğer anne eğitim durumu düzeylerine göre yüksektir.

Tablo 12

OİO düzeyleri ve alt boyutlarının anne eğitim durumuna göre incelenmesi

Anne Eğitim Durumu	Pişmanlık		Aktivasyon		Anlamsızlık		Umut		OİO Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
Okuryazar	22,66	9,55	13	6,68	18,77	7,29	20,11	7,20	69,66	26,31
Değil										
İlkokul	28,95	6,20	13,58	4,74	17,46	6,91	20,43	5,91	75,59	19,34
Mezunu										
Ortaokul	18,48	6,57	14,26	5,27	16,86	6,44	22,54	6,57	79,46	20,14
Mezunu										
Lise Mezunu	18,51	7,41	14,51	5,51	17,39	7,03	20,74	6,73	77,34	23,03
Üniversite	20,53	8,53	14,12	5,30	17,53	7,74	20,30	7,32	74,36	25,46
Mezunu										
Lisansüstü	21	9,53	14	4,35	19,66	4,72	20,66	6,65	72	20,95
Mezunu										

4.6. OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Baba Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi

Ontolojik iyi oluş düzeyleri ve ontolojik iyi oluşun alt boyutlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla One Way Anova Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 13'te sunulmuştur. Öğrencilerin ontolojik iyi oluş düzeylerinden aldığı puanlar ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre OİO toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 13

OİO düzeylerinin baba eğitim durumuna göre incelenmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	2880,800	5	576,160	1,225	,298
Gruplar içi	126984,892	270	470,314		
Toplam	129865,692	275			

Tablo 14

OİO düzeyleri ve alt boyutlarının baba eğitim durumuna göre incelenmesi

Baba Eğitim Durumu	Pişmanlık		Aktivasyon		Anlamsızlık		Umut		OİO Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
İlkokul Mezunu	18,26	6,45	13,36	5,04	17,52	6,60	20,49	6,39	76,07	19,30
Ortaokul Mezunu	19,47	7,42	14,02	5	17,60	7,14	21,60	6,09	76,55	21,51
Lise Mezunu	19,54	6,94	14,72	5,33	17,45	6,58	20,45	6,43	76,18	22,10
Üniversite Mezunu	19,09	7,85	14,17	5,24	16,80	7,64	21,38	7,06	77,66	24,03
Lisansüstü Mezunu	27,50	3,53	10,50	3,53	21,50	9,19	13	1,41	52,50	,70

Buna göre babası üniversite mezunu olan öğrencilerinin OİO'den almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TÜ} = 77,66$) diğer baba eğitim durumu düzeylerine göre yüksektir. OİO alt boyutları incelendiğinde ise Pişmanlık alt boyutunda babası lisansüstü mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{PLÜ} = 27,50$); Aktivasyon alt boyutunda babası lise mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{AKL} = 14,72$); Anlamsızlık alt boyutunda babası lisansüstü mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{ANLÜ} = 21,50$); Umut alt boyutunda babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{UOO} = 21,60$) almış oldukları puan ortalamaları diğer baba eğitim durumu düzeylerine göre yüksektir.

4.7. OİO Düzeyleri ve Alt Boyutlarının Anne-Baba Evlilik Durumuna Göre İncelenmesi

Katılımcıların ontolojik iyi oluş düzeyleri ve ontolojik iyi oluşun alt boyutlarının evlilik durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla One Way Anova Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 15’te sunulmuştur. Öğrencilerin ontolojik iyi oluş düzeylerinden aldığı puanlar ile evlilik durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin anne-baba evlilik durumlarına göre OİO toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 15
OİO düzeylerinin evlilik durumuna göre incelenmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1792,553	3	597,518	1,269	,285
Gruplar içi	128073,139	272	470,857		
Toplam	129865,692	275			

Tablo 16
OİO düzeyleri ve alt boyutlarının evlilik durumuna göre incelenmesi

Anne-Baba Evlilik Durumu	Pişmanlık		Aktivasyon		Anlamsızlık		Umut		OİO Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
Evli	18,67	6,83	14,20	5,06	17,11	6,88	21,06	6,44	77,49	20,90
Boşanmış	21,82	8,31	13,26	5,94	18,73	7,62	19,82	7,35	70,53	26,12
Evli ancak Ayrı Yaşıyorlar	16,50	6,35	12	2,16	19,25	2,06	22,75	3,77	77	8,28
Ölüm Sebebiyle Ayrılmış	19,15	7,10	14,05	4,81	17,25	6,85	20,65	6,01	76,30	20,23

Buna göre anne-babası evli olan öğrencilerinin OİO’den almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TE}= 77,49$) diğer evlilik durumu kategorilerinin ortalamalarına göre yüksektir.

OİO alt boyutları incelendiğinde ise Pişmanlık alt boyutunda anne-babası boşanmış olan öğrencilerin ($\bar{X}_{PB}= 21,82$); Aktivasyon alt boyutunda anne-babası evli olan öğrencilerin ($\bar{X}_{AKE}= 14,20$); Anlamsızlık alt boyutunda anne-babası evli ancak ayrı yaşayan öğrencilerin ($\bar{X}_{ANA}=19,25$); Umut alt boyutunda ise yine anne-babası evli ancak ayrı yaşayan öğrencilerin ($\bar{X}_{UA}= 22,75$) almış oldukları puan ortalamaları diğer anne-baba evlilik durumu kategorilerinin ortalamalarına göre yüksektir.

4.8. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi

Katılımcıların kendilerini, durumu ve başkalarını affetme düzeylerinin sınıf düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla One Way Anova Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 17’de sunulmuştur. Öğrencilerin affetme düzeylerinden aldığı puanlar ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre affetme toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 17

Affetme düzeylerinin sınıf düzeyine göre incelenmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1183,066	5	236,613	,880	,495
Gruplar içi	72601,930	270	268,896		
Toplam	73784,996	275			

Buna göre doktora öğrencilerinin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TD}= 83,83$) diğer sınıf düzeylerine göre yüksektir. Affetme alt boyutları incelendiğinde ise Kendini Affetme alt boyutunda doktora öğrencilerinin ($\bar{X}_{KD}= 30,16$); Başkasını Affetme alt boyutunda 4. sınıf öğrencilerinin ($\bar{X}_{B4}= 24,27$); Durumu Affetme alt boyutunda doktora öğrencilerinin ($\bar{X}_{DD}= 30,16$) almış oldukları puan ortalamaları diğer sınıf düzeylerine göre yüksektir.

Tablo 18

Affetme düzeylerinin ve alt boyutlarının sınıf düzeyine göre incelenmesi

Sınıf Düzeyi	Kendini Affetme		Başkasını Affetme		Durumu Affetme		Affetme Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
1. Sınıf	26,07	7,28	24,26	7,18	26,39	7,33	76,73	15,49
2. Sınıf	28,18	7,25	22,06	7,70	26,36	6,54	76,61	16,66
3. Sınıf	26,36	6,17	22,56	7,16	26,52	7,08	75,45	17,05
4. Sınıf	29,18	6,27	24,27	7,35	27,84	7,10	81,29	15,66
Yüksek Lisans	29,25	7,44	22,29	7,67	26,66	6,83	78,20	18,59
Doktora	30,16	4,87	23,50	7,94	30,16	6,04	83,83	8,32

4.9. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

Katılımcıların kendilerini, durumu ve başkalarını affetme düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla Bağımsız Örneklem T Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 19’da sunulmuştur. Katılımcıların affetme toplam puan düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$).

Tablo 19

Affetme düzeylerinin cinsiyete göre incelenmesi

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	P
Affetme Toplam Puan	Kadın	170	77,812	17,6692	,404	,686
	Erkek	106	76,991	14,1351		

Affetme alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem T Testi sonucunda ise yalnızca

katılımcıların başkalarını affetme düzeyleri ile cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiş ve sonuçlar Tablo 20’de gösterilmiştir ($p < .05$).

Tablo 20

Başkalarını affetme düzeylerinin cinsiyete göre incelenmesi

	Cinsiyet	N	\bar{x}	S	sd	t	p
Başkalarını	Kadın	170	23,83	7,87	274	2,38	0,14
Affetme	Erkek	106	21,65	6,55			

Tablo 20 incelendiğinde, kadınların başkalarını affetme ile ($\bar{X}_K = 23,83$), erkeklerin başkalarını affetme toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_E = 21,65$) arasında anlamlı bir fark vardır [$t_{(274)} = 2,38, p < .05$]. Bu durumda kadınların başkalarını affetme toplam puan ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre affetme toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21

Affetme düzeylerinin ve alt boyutlarının cinsiyete göre incelenmesi

Cinsiyet	Kendini Affetme		Başkasını Affetme		Durumu Affetme		Affetme Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
Kadın	27,45	7,26	23,83	7,87	26,52	7,16	77,81	17,66
Erkek	28,25	6,50	21,65	6,55	27,08	6,41	76,99	14,13

Buna göre kadın öğrencilerinin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TK} = 77,81$), erkeklere göre ($\bar{X}_{TE} = 76,99$) yüksektir. Affetme alt boyutları incelendiğinde ise Kendini Affetme alt boyutunda erkeklerin ($\bar{X}_{KE} = 28,25$) almış oldukları puan ortalamaları kadınlara göre ($\bar{X}_{KK} = 27,45$); Başkasını Affetme alt boyutunda kadınların ($\bar{X}_{BK} = 23,83$) almış oldukları puan ortalamaları erkeklere göre ($\bar{X}_{BE} = 21,65$); Durumu Affetme alt boyutunda ise erkeklerin ($\bar{X}_{DE} = 27,08$) almış oldukları puan ortalamaları kadınlara göre ($\bar{X}_{DK} = 26,52$) yüksektir.

4.10. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre İncelenmesi

Kendilerini, durumu ve başkalarını affetme düzeylerinin yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 22’de sunulmuştur. Öğrencilerin affetme düzeylerinden aldığı puanlar ile yaş grupları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır ($r = ,106$, $p > ,05$). Öğrencilerin yaşlarına göre affetme toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 23’te verilmiştir.

Tablo 22

Affetme düzeylerinin yaşa göre incelenmesi

Değişken	N	r	p
Yaş	276	,108	,073

Tablo 23

Affetme düzeylerinin ve alt boyutlarının yaşa göre incelenmesi

Yaş	Kendini Affetme		Başkasını Affetme		Durumu Affetme		Affetme Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
17-25	27,61	6,96	22,88	7,32	26,65	6,92	77,15	16,25
25-33	29,72	5,78	23,04	7,82	26,72	6,50	79,48	15,94
33-40	24	10,55	24	13,14	28,50	6,75	76,50	28,24
40-47	35,50	2,12	27	8,48	36	1,41	98,50	9,19

Buna göre 40-47 yaş aralığındaki öğrencilerinin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{40-47} = 98,50$), diğer yaş gruplarına göre yüksektir. Affetme alt boyutları incelendiğinde ise Kendini Affetme alt boyutunda 40-47 yaş aralığındaki öğrencilerin ($\bar{X}_{K(40-47)} = 35,50$); Başkalarını Affetme alt boyutunda 40-47 yaş aralığındaki öğrencilerin ($\bar{X}_{B(40-47)} = 27$); Durumu Affetme alt boyutunda da yine 40-47 yaş aralığındaki

öğrencilerin ($\bar{X}_{D(40-47)}= 36$) almış oldukları puan ortalamaları diğer yaş gruplarına göre yüksektir.

4.11. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Anne Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi

Kendilerini, durumu ve başkalarını affetme düzeylerinin anne eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla One Way Anova Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 24'te sunulmuştur. Öğrencilerin affetme düzeylerinden aldığı puanlar ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre affetme toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 25'te verilmiştir.

Tablo 24

Affetme düzeylerinin anne eğitim durumuna göre incelenmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	703,959	5	140,792	,520	,761
Gruplar içi	73081,037	270	270,671		
Toplam	73784,996	275			

Buna göre annesi okuryazar olmayan öğrencilerinin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TOD}= 88,77$) diğer anne eğitim durumlarına göre yüksektir. Affetme alt boyutları incelendiğinde ise Kendini Affetme alt boyutunda annesi okuryazar olmayan öğrencilerin ($\bar{X}_{KOD}= 30,33$); Başkasını Affetme alt boyutunda annesi okuryazar olmayan öğrencilerin ($\bar{X}_{BOD}= 24,77$) ve yine Durumu Affetme alt boyutunda da annesi okuryazar olmayan öğrencilerin ($\bar{X}_{DOD}= 27,66$) almış oldukları puan ortalamaları diğer anne eğitim durumu düzeylerine göre yüksektir.

Tablo 25

Affetme düzeylerinin ve alt boyutlarının anne eğitim durumuna göre incelenmesi

	Kendini Affetme		Başkasını Affetme		Durumu Affetme		Affetme Toplam Puan	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S
Anne Eğitim Durumu								
Okuryazar	30,33	6,76	24,77	7,34	27,66	8,48	88,77	17,48
Değil								
İlkokul	27,31	6,45	23,46	7,32	26,72	7,24	77,50	16,25
Mezunu								
Ortaokul	27,46	8,01	24,20	7,45	26,68	6,69	78,34	17,56
Mezunu								
Lise Mezunu	28,45	6,97	22,54	7,84	27,19	5,95	78,19	15,46
Üniversite	27,55	7,13	21,10	7,29	26,04	7,48	74,69	16,93
Mezunu								
Lisansüstü	28	6,08	23	3,60	26,66	5,03	77,66	12,70
Mezunu								

4.12. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Baba Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi

Kendilerini, durumu ve başkalarını affetme düzeylerinin baba eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla One Way Anova Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 26’da sunulmuştur. Öğrencilerin affetme düzeylerinden aldığı puanlar ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre affetme toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 26

Affetme düzeylerinin baba eğitim durumuna göre incelenmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	896,896	5	179,379	,664	,651
Gruplar içi	72888,101	270	269,956		
Toplam	73784,996	275			

Tablo 27

Affetme düzeylerinin ve alt boyutlarının baba eğitim durumuna göre incelenmesi

Baba Eğitim Durumu	Kendini Affetme		Başkasını Affetme		Durumu Affetme		Affetme Toplam Puan	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
İlkokul Mezunu	27,88	6,19	24,14	7,37	27,07	6,26	79,09	14,68
Ortaokul Mezunu	27,34	7,95	23,28	7,33	26,87	7,69	77,50	18,51
Lise Mezunu	27,25	6,47	21,62	7,51	26,15	7,02	75,04	16,17
Üniversite Mezunu	28,64	7,36	23,01	7,65	26,93	6,69	78,59	16,22
Lisansüstü Mezunu	26,50	7,77	17,50	,70	24,50	,70	68,50	6,36

Buna göre babası ilkokul mezunu olan öğrencilerinin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TİO}= 79,09$) diğer baba eğitim durumu düzeylerine göre yüksektir. Affetme alt boyutları incelendiğinde ise Kendini Affetme alt boyutunda babası üniversite mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{KÜ}= 28,64$); Başkasını Affetme alt boyutunda babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{BİO}= 24,14$) ve Durumu Affetme alt boyutunda babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}_{DİO}= 27,07$) almış oldukları puan ortalamaları diğer baba eğitim durumu düzeylerine göre yüksektir.

4.13. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının Evlilik Durumuna Göre İncelenmesi

Kendilerini, durumu ve başkalarını affetme düzeylerinin evlilik durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla One Way Anova Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 28’de sunulmuştur. Öğrencilerin affetme düzeylerinden aldığı puanlar ile evlilik durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>,05$). Öğrencilerin anne-baba evlilik durumlarına göre affetme toplam ve alt boyutlarından almış olduğu puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 28

Affetme düzeylerinin evlilik durumuna göre incelenmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	1299,407	3	433,136	1,625	,184
Gruplar içi	72485,589	272	266,491		
Toplam	73784,996	275			

Tablo 29

Affetme düzeylerinin ve alt boyutlarının evlilik durumuna göre incelenmesi

	Kendini Affetme		Başkasını Affetme		Durumu Affetme		Affetme Toplam Puan	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S
Anne-Baba Evlilik Durumu								
Evli	28,14	6,85	23,30	7,41	27,12	6,77	78,57	16,14
Boşanmış	27,55	7,27	21,95	8,12	25,82	7,30	75,33	17,56
Evli ancak Ayrı Yaşıyorlar	25,75	8,77	17,50	4,04	22,75	7,18	66	14,28
Ölüm Sebebiyle Ayrılmış	24,65	6,99	23,25	6,57	25,60	6,85	73,50	15,51

Buna göre anne-babası evli olan öğrencilerinin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları ($\bar{X}_{TE}= 78,57$) diğer evlilik durumu kategorilerinin ortalamalarına göre yüksektir. Affetme alt boyutları incelendiğinde ise Kendini Affetme alt boyutunda anne-babası evli olan öğrencilerin ($\bar{X}_{KE}= 28,14$); Başkasını Affetme alt boyutunda anne-babası evli olan öğrencilerin ($\bar{X}_{BE}= 23,30$) ve yine Durumu Affetme alt boyutunda da anne-babası evli olan öğrencilerin ($\bar{X}_{DE}= 27,12$) almış oldukları puan ortalamaları diğer anne-baba evlilik durumu kategorilerinin ortalamalarına göre yüksektir.

4.14. OİO ve Alt Boyutları ile Affetme ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Ontolojik iyi oluş toplam puan ve alt boyutları ile affetme toplam puanı ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30

OİO ve alt boyutları ile ve alt boyutları arasındaki ilişkinin incelenmesi

Değişkenler	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1.Kendini Affetme	-								
2.Başkasını Affetme	,185**	-							
3.Durumu Affetme	,600**	,387**	-						
4.Affetme Toplam	,763**	,697**	,852**	-					
5.Pişmanlık	-,510**	-,220**	-,525**	-,538**	-				
6.Aktivasyon	,329**	,166**	,360**	,367**	-,582**	-			
7.Anlamsızlık	-,498**	-,195**	-,516**	-,517**	,722**	-,614**	-		
8.Umut	,375**	,135*	,391**	,386**	-,521**	,668**	-,545**	-	
9.Ontolojik İyi Oluş Toplam	,519**	,215**	,542**	,547**	-,856**	,828**	-,868**	,806**	-

**p<,01 *p<,05

Tablo 30’a göre kendini affetmenin ontolojik iyi oluş toplam puan ve alt boyutları ile ilişkisi incelendiğinde, pişmanlık ile ($r=-,510$, $p<,01$) negatif yönde orta düzeyde; aktivasyon ile ($r=,329$, $p<,01$) pozitif yönde zayıf düzeyde; anlamsızlık ile ($r=-,498$, $p<,01$) negatif yönde zayıf düzeyde; umut ile ($r=,375$, $p<,01$) pozitif yönde zayıf düzeyde; ontolojik iyi oluş toplam puan ile ($r=,519$, $p<,01$) pozitif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur.

Başkasını affetmenin ontolojik iyi oluş toplam puan ve alt boyutları ile ilişkisi incelendiğinde, pişmanlık ile ($r=-,220$, $p<,01$) negatif yönde çok zayıf düzeyde; aktivasyon ile ($r=,166$, $p<,01$) pozitif yönde çok zayıf düzeyde; anlamsızlık ile ($r=-,195$, $p<,01$) negatif

yönde çok zayıf düzeyde; umut ile ($r = ,135$, $p<,05$) pozitif yönde çok zayıf düzeyde; ontolojik iyi oluş toplam puan ile ($r= ,215$, $p<,01$) pozitif yönde çok zayıf düzeyde ilişki bulunmuştur.

Durumu affetmenin ontolojik iyi oluş toplam puan ve alt boyutları ile ilişkisi incelendiğinde, pişmanlık ile ($r=-,525$, $p<,01$) negatif yönde orta düzeyde; aktivasyon ile ($r= ,360$, $p<,01$) pozitif yönde zayıf düzeyde; anlamsızlık ile ($r = -,516$, $p<,01$) negatif yönde orta düzeyde; umut ile ($r = ,391$, $p<,01$) pozitif yönde zayıf düzeyde; ontolojik iyi oluş toplam puan ile ($r= ,542$, $p<,01$) pozitif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur.

Ontolojik iyi oluş toplam puanın, affetme toplam puan ve alt boyutlarıyla ilişkisi incelendiğinde, kendini affetme ile ($r=,519$, $p<,01$) pozitif yönde orta düzeyde; başkasını affetme ile ($r=,215$, $p<,01$) pozitif yönde çok zayıf düzeyde; durumu affetme ile ($r=,542$, $p<,01$) pozitif yönde orta düzeyde, affetme toplam puan ile ($r=,547$, $p<,01$) pozitif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur.

4.15. Affetme Düzeylerinin ve Alt Boyutlarının OİO Düzeylerini Yordaması

Affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluş düzeylerini ne derecede yordadığını belirlemek incelemek için Basit Doğrusal Regresyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 31’de verilmiştir.

Tablo 31

Affetme düzeylerinin OİO düzeylerini yordaması

Değişkenler	B	Std. Hata	β	t	p
(Sabit)	20,060	5,315	-	3,774	,000
Affetme	,725	,067	,547	10,807	,000

Düzeyleri
Bağımlı Değişken: Ontolojik İyi Oluş Düzeyleri
R: ,547 R²: ,299 F: 116,786 p: ,000

Tablo 31 incelendiğinde, affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluş düzeylerini ne düzeyde yordadığını ortaya koymak amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bulgulara göre, affetme düzeyleriyle ontolojik iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki

gözlenmiştir ($R = ,547$, $R^2 = ,299$), affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F_{(1-274)} = 116,786$, $p < ,05$). Affetme düzeyleri ontolojik iyi oluştaki değişimin %29'unu açıklamaktadır. Regresyon denkleminde esas yordayıcı değişkenin kat sayısının ($B = ,725$) anlamlılık testi de affetme düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısıdır ($p < ,01$).

Affetme alt boyutlarının ontolojik iyi oluş düzeylerini ne derecede yordadığını belirlemek incelemek için Basit Doğrusal Regresyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 32'de verilmiştir.

Tablo 32

Affetme alt boyutlarının OİO düzeylerini yordaması

Değişkenler	B	Std. Hata	β	t	p
(Sabit)	18,818	5,166	-	3,643	,000
1.Kendini Affetme	,949	,190	,305	4,988	,000
2.Başkasını Affetme	,069	,154	,024	,449	,654
3.Durumu Affetme	1,104	,206	,349	5,362	,000

Bağımlı Değişken: Ontolojik İyi Oluş Düzeyleri

R: ,594 R²: ,353 F: 49,373 p: ,000

Affetme alt boyutlarından kendini affetme ve durumu affetme alt boyutu ile OİO düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ancak başkasını affetme alt boyutu ile OİO arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($R = ,594$, $R^2 = ,353$), kendini ve durumu affetmenin OİO'un anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F_{(1-274)} = 49,373$, $p < ,05$). Affetme alt boyutları birlikte OİO'daki değişimin %35'ini açıklamaktadır. Regresyon denkleminde esas yordayıcı değişkenlerin kat sayısının ($B_1 = ,949$, $B_3 = 1,104$) anlamlılık testleri de affetme düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısıdır ($p < ,01$).

Kendini ve durumu affetme alt boyutlarının birlikte ontolojik iyi oluş düzeylerini ne derecede yordadığını belirlemek incelemek için Basit Doğrusal Regresyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 33'te verilmiştir.

Tablo 33

Kendini ve durumu affetme alt boyutlarının OİO düzeylerini yordaması

Değişkenler	B	Std. Hata	β	t	p
(Sabit)	19,698	4,773	-	4,127	,000
1.Kendini Affetme	,943	,190	,303	4,976	,000
3.Durumu Affetme	1,136	,192	,360	5,903	,000

Bağımlı Değişken: Ontolojik İyi Oluş Düzeyleri
R: ,593 R²: ,352 F: 74,175 p: ,000

Başkasını affetme alt boyutu modelden çıkarıldığında kendini ve durumu affetme OİO'daki değişimin %35'ini açıklamaktadır. Regresyon denkleminde esas yordayıcı değişkenin kat sayısının (B=,725) anlamlılık testi de affetme düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısıdır (p<,01).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları tartışılmış sonrasında da öneriler sunulmuştur.

5.1. Tartışma

Araştırma sonuçları incelendiğinde öncelikli olarak OİO ve alt boyutlarının sınıf düzeyi, cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve anne-baba evlilik durumu değişkenleriyle olan ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre OİO düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile katılımcıların sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamadığı görülmüştür ancak doktora öğrencilerinin OİO'den almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer sınıf düzeylerine göre yüksektir. Tekin (2019) tarafından yapılan öznel iyi oluş düzeyleri ile kişilerarası ilişki tarzları ve algılanan ebeveyn stilleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada benzer sonuçlara rastlanmıştır. Buna göre katılımcıların öznel iyi oluş düzeylerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Aynı zamanda Yalın (2022)'in katılımcıların COVID-19 korkuları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada ve Şahin (2022)'in utangaçlığın aracı rolü olarak güvenli bağlanma ve psikolojik iyi oluşu incelediği çalışmada sınıf düzeyleri ile psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmediği gözlemlenmiştir.

OİO düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamadığı görülmüştür ancak erkek öğrencilerinin OİO'den almış olduğu toplam puan ortalamaları kadınlara göre yüksektir. Benzer araştırma sonuçları, Yaman-Karahan (2016) ve Kirkcaldy vd. (2010) tarafından yapılan çalışmalarda görülmüştür. Katılımcıların ontolojik iyi oluş puan ortalamaları ve cinsiyetleri karşılaştırıldığında ontolojik iyi oluşun cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği gözlemlenmiştir. Aynı şekilde var olan sonuç Halisdemir (2013)'in yaptığı çalışmayla da benzerlik göstermektedir. Psikolojik iyi oluşun geçmişe yönelik anne kabul ret algısı, kendini affetme, algılanan akademik başarı ve öğrenim görülen fakülte değişkenlerinin anlamlı yordayıcıları olup

olmadığı incelenen araştırma sonucunda cinsiyet değişkeninin psikolojik iyi oluşun anlamlı yordayıcısı olmadığı bulunmuştur. Araştırma sonuçlarından farklı olarak Kuyumcu (2012) ve Gürel (2009), kız öğrencilerinin iyi oluş düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

OİO düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile yaş grupları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır ancak 40-47 yaş aralığındaki öğrencilerin OİO'den almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer yaş gruplarına göre yüksektir. Bu sonuç literatürdeki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Kocayörük vd. (2018) üniversite öğrencilerinin yaşları ile ontolojik iyi oluş alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığını belirtmişlerdir. Yaman Karahan (2016), yaş gruplarına göre ontolojik iyi oluş toplam puanlarının arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmadığını tespit etmiştir. Aynı şekilde Yaşar (2015), öznel iyi oluş düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediğini bulmuştur.

OİO düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ancak annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin OİO'den almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer anne eğitim düzeylerine göre yüksektir. Benzer şekilde literatürde Yaşar (2015), öznel iyi oluş puanlarının anne eğitim düzeyine göre değişkenlik göstermediğini bulmuştur. Güler ve Arı (2019) ise yine aynı şekilde ergen öğrencilerin anne eğitim durumları ile öznel iyi oluş puanları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmadığını belirtmişlerdir. Ancak Yaşar vd. (2022)'nin yaptığı çalışmada ortaokul mezunu olan annelerin umut düzeylerinin diğer eğitim durumlarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

OİO düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ancak babası üniversite mezunu olan öğrencilerin OİO'den almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer baba eğitim düzeylerine göre yüksektir. Benzer şekilde Güler ve Arı (2019)'nın elde ettikleri bulgulara göre, araştırmaya katılan ergen öğrencilerin baba eğitim durumları ile öznel iyi oluş puanları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Yaşar (2015), ise öznel iyi oluş puanlarının baba eğitim düzeyine göre değişkenlik göstermediğini bulmuştur.

OİO düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile anne-baba evlilik durumu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ancak anne-babası evli olan öğrencilerin OİO'den almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer anne-baba evlilik durumu kategorilerine göre yüksektir. İlgili iteratür incelendiğinde, parçalanmış ve tam aile

çocuklarının iyi oluş düzeylerinin farklılık gösterip göstermediklerine dair birçok araştırma yapıldığı ve araştırmadan farklı sonuçlara ulaşıldığı gözlenmiştir.

İncelenen literatürde, Kasuto (2017) boşanmış ailelere sahip bireylerin ruh sağlığı ve öz saygı problemlerini ailesi birlikte olan bireylere göre daha sıklıkla yaşadıklarını belirlemiştir. Dülger (2019)'in aile bütünlüğünün bozulmasına bağlı olarak çocuklardaki anksiyete ve depresyon düzeylerini incelediği ve bu araştırmanın sonuçlarıyla farklılaştığı görülmüştür. Araştırma bulgularına göre ebeveynlerinin yaşama durumu ile kişilerin anksiyete seviyeleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ebeveyn ölüm yılı ile depresyon ve anksiyete seviyeleri arasında olduğu gibi ayrılık yılı ile anksiyete seviyeleri arasında da anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda anksiyete ve depresyon seviyeleri ile ebeveynlerin ayrılık sebebinin çocuğun bilmesi durumu ile arasında da anlamlı düzeyde ilişkinin olduğu bulunmuştur. Yine benzer bulgular içeren Kocayörük (2012)'ün araştırmasında anne-baba desteğinin (anne-baba yakınlığı, katılımı ve desteği) ergen bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılamalarına, özerk benlik gelişimlerine ve iyi oluşlarına katkı sağladığı tespit edilmiştir. Chou (1999) ise ailedeki bireylerin birbirleriyle olan iletişimlerinin kişiye doyum sağlamanın öznel iyi oluş seviyelerini artıracaklarını söylemiştir. Yine aynı şekilde Canetti ve Bachar (1997), ilgili ebeveynlere sahip gençlerin iyi oluş düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Maier ve Lachman (2000), 17 yaşından önce ebeveynlerinin boşanması veya kaybını yaşamış erkek bireylerde kadınlara göre kendini kabul seviyelerinin düşük, depresyon seviyelerinin yüksek, çevre yönetimlerinin düşük ve pozitif ilişkilerinin az olduğunu gözlemiştir. Ailelerini kaybeden bireylerde ise kadınlarda ise yüksek depresyon, erkeklerde ise daha yüksek otonomi (özerklik), gözlemlenmiştir. Bu durum boşanma veya ebeveyn kaybının, bireylerin iyi oluşlarını olumsuz etkilenmesi ile açıklanabilir.

Araştırma sonuçlarının devamında affetme ve alt boyutlarının sınıf düzeyi, cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve anne-baba evlilik durumu değişkenleriyle olan ilişkisi incelenmiştir. Var olan bulgulara göre affetme düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ancak doktora öğrencilerinin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer sınıf düzeylerine göre yüksektir. Bu bulgular Ercan ve Gözde-Aynur (2016)'un, yaşam doyumları, sürekli öfke düzeyleri ve affetme davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptıkları çalışma ile benzerlik göstermektedir. Araştırma sonucu, öğrencilerin

affetme davranışları ile sınıfları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirtmektedir. Şentepe (2016) ise üniversite öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre affetme eğilimleri ve alt boyutları arasında anlamlı bir fark olmadığını belirtmiştir. Aynı bulgular Asıcı (2013) tarafından yine katılımcıların sınıf düzeyleri ile affetme eğilimlerinin anlamlı bir farklılaşmaya sebep olmadığı şeklinde tespit edilmiştir.

Affetme düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır ancak kadınların affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları erkeklere göre yüksektir. Affetme alt boyutlarının ayrı ayrı cinsiyetler ile arasındaki anlamlı fark incelendiğinde ise katılımcıların başkalarını affetme düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Var olan farklılaşma ise kadınların erkeklere göre başkasını affetme ortalamalarının daha yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Bu bulgular Ercan ve Gözde-Aynur (2016)'un, yaşam doyumları, sürekli öfke düzeyleri ve affetme davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptıkları araştırma ile benzerlik göstermektedir. Araştırma sonuçları, kadınların başkasını affetme ve yaşam doyumları düzeylerinin erkeklere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Worthington vd. (2000) ve Orathinkal vd. (2008) de yaptıkları çalışmalarda kadınların affediciliğinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Malby vd. (2001) ise araştırma sonuçlarıyla benzer şekilde kendini affetmeyi başaramamanın her iki cinsiyette de anksiyete, depresyon ve nevrozizme neden olduğunu tespit etmiştir.

Affetme düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile yaş grupları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır ancak 40-47 yaş aralığındaki öğrencilerin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer yaş gruplarına göre yüksektir. Buna göre yaş gruplarının birbirine yakın olması ve örneklemin üniversite çağındaki öğrencilerden oluşması anlamlı düzeyde ilişkinin var olmamasına sebep olmuş olabilir. Steiner vd. (2011), yaptıkları çalışmada bu araştırma ile farklı bulgulara ulaşmışlardır. Yaşı ileri olan kişilerin genç yetişkinlere kıyasla affetme düzeylerinin daha yüksek olduğunu ve dolayısıyla affetmeye daha eğilimli olduklarını tespit etmişlerdir. Daha ileri yaştaki bireylerin diğer kişilerle ilişkilerinde genç yetişkinlere göre daha az çatışma yaşadıkları ve bu nedenle affetmeye daha istekli olabilecekleri ifade edilmiştir. Yine aynı şekilde Tura (2019), katılımcıların affetme puanları ve yaşları arasında zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Bireylerin yaş aldıkça ahlaki gelişimlerinin de artmasıyla birlikte

affetmeye daha eğilimli olduklarını belirtmiştir. Ercan ve Gözde- Aynur (2016)'un, yaşam doyumları, sürekli öfke düzeyleri ve affetme davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptıkları araştırma ise araştırma bulguları benzerlik göstermektedir. Öğrencilerin affetme davranışları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığını ifade etmişlerdir.

Affetme düzeyleri ve alt boyutlarından alınan puanlar ile anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, anne-baba evlilik durumu değişkenleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır ancak annesi okuryazar olmayan öğrencilerin affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer anne eğitim düzeylerine göre; babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin diğer baba eğitim düzeylerine göre; anne-babası evli olanların diğer anne-baba evlilik durumu kategorilerine yüksektir. Dolayısıyla parçalanmış aileye sahip bireylerin affetme düzeylerinin tam aileye sahip bireylerden daha düşük olduğu görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde affetme düzeyleri ile belirtilen değişkenler arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma bulgularına rastlanmamıştır. Buna rağmen araştırma sonuçlarında her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmasa da ortalamaların farklı oluşu, tam ailede var olmanın bireylerin affetme düzeylerinde etkisinin olabileceğini gösterebilir. Ayrıca annesi okuryazar olmayan ve babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin affetme düzeylerinin yüksek olması eğitim seviyesi düşük bireylerin dinine bağlı olması ve kutsal dinlerde affediciliğin vurgulanıyor olması ile ilişkilendirilebilir (Saeighi Mameghani, 2020). Aynı zamanda Al-Mabuk vd. (1995), yaptıkları çalışmada ebeveyn sevgisinden yoksun bireylerin affetme müdahalesiyle birlikte umut, kendine saygı ve aile kurmaya dair olumlu algılarının arttığını göstermektedir.

Bulguların devamında affetmenin OİO ve alt boyutları ile ilişkisi incelenmiştir. Bulgulara göre affetmenin pişmanlık ile negatif yönde orta düzeyde; aktivasyon ile pozitif yönde zayıf düzeyde, anlamsızlık ile negatif yönde zayıf düzeyde; umut ile pozitif yönde zayıf düzeyde; OİO toplam puan ile pozitif yönde orta düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. OİO'un affetme alt boyutlarıyla ilişkisi incelendiğinde, kendini affetme ile orta düzeyde pozitif yönde; başkasını affetme ile çok zayıf düzeyde pozitif yönde; durumu affetme ile orta düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Bulguları destekler şekilde Coates (1997), Wilson vd. (2008), Maltby ve Day (2001) tarafından yapılan araştırmalar bireylerin affetme düzeylerinin artmasının iyi oluşlarını da artırdığını ifade etmiştir. Auhagen (2000), bireyin iyi oluşu ile yaşam amacı ve anlamı arasındaki ilişkiyi incelenmiştir ve iyi oluş ile yaşam amacı arasında anlamlı düzeyde ilişki

bulunmuştur. Ayrıca iyi oluş ve yaşam amacı ilişkisinin kişiyi intihar girişiminden ve depresyondan koruduğu, güçlüklerle baş etmesini sağladığı belirtilmiştir. Bireyin devam eden yaşamını umut ve eylem içinde sürdürmesi yaşamındaki anlam, amaç ve pozitif duyguları fazla yaşamasına, zorluklarla başa çıkma becerilerini pozitif şekilde geliştirebilir. Birey, yaşamı pişmanlık ve anlamsızlık duyguları ile sürdürdüğünde ise yaşama amacı, anlamı ve pozitif duyguları yaşayamama ile karşılaşabilir. OİO alt boyutlarından birinin anlamsızlık olması dolayısıyla yaşama anlamı ve iyi oluş ile ilgili araştırma sonuçlarının var olan bulgularla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Strelan (2007) ise affetmenin suçluluk, narsizm ve kendine saygı ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarında bulgularla benzer şekilde kendini, diğerlerini ve durumu affetmenin birbirleri ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

Son olarak affetme düzeylerinin OİO düzeylerini ne düzeyde yordadığını ortaya koyan bulgular incelendiğinde, affetme düzeyleriyle OİO düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ve affetme düzeylerinin OİO'un anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür. Ancak affetmenin alt boyutlarından başkasını affetme alt boyutunun OİO ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla kendini ve durumu affetmenin birlikte OİO'u anlamlı düzeyde yordadığını söyleyebiliriz.

Araştırma sonuçları Thompson vd. (2005)'nin yaptığı çalışma ile benzerlik göstermektedir. Thompson vd. yaptıkları çalışmada psikolojik iyi oluşu yordama gücü açısından kendini affetmenin, başkalarını affetmenin yordama gücünden daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir. Halisdemir (2013), psikolojik iyi oluşun anlamlı yordayıcılarının geçmişe yönelik anne kabul ret algısı, öğrenim görülen fakülte, algılanan akademik başarı ve kendini affetme değişkenlerinin olduğunu bulmuştur. Avery (2008), kendini affetmenin fiziksel ve zihinsel sağlığın üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu gözlemlemiştir. Dolunay Cuğ (2015) ise benzer bir çalışmada kendini affetme, öznel yaşam enerjisi, mutluluğa yönelim ve öz duyarlılık değişkenlerinin öznel iyi oluşu yordayıp yordamadığını değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda öznel iyi oluşa aracılık eden değişkenlerin öznel yaşam enerjisine anlam yönelimi, öz duyarlılık ve kendini affetme olduğunu belirlemiştir. Yaşar (2015), üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile affetme ve psikolojik sağlık düzeyleri arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki olduğunu bulmuştur. Malby vd. (2001), kişilik ve genel sağlık ile kendini ve başkalarını affetme arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonuçlarında, kendini affetmenin genel sağlıkla ve kişilik ile anlamlı

düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Başka bir araştırmada ise en fazla durumu affetme boyutu ile yaşam doyumu arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkili bulunmuştur ancak affetmenin dört alt boyutunun da yaşam doyumu ile anlamlı ve pozitif yönde ilişkileri olduğu tespit edilmiştir (Ercan ve Gözde-Aynur, 2016).

İlgili literatür incelendiğinde, farklı değişkenlerin iyi oluş üzerindeki katkısının ortaya konduğu çalışmaların olduğu görülmüştür. Parçalanmış ve tam ailede yetişen üniversite öğrencilerinin affetme düzeyleri ile ontolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırmada affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşu yordadığı, ontolojik iyi oluşun, affetme ile pozitif yönde orta düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bu araştırma ile bireylerin affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşlarını yordadığı; özellikle kendini ve durumu affetmelerinin kendi yaşam projelerini (ontolojik iyi oluşlarını) olumlu değerlendirmelerine katkı sağladığı belirlenmiştir.

5.2. Sonuç

OİO ve alt boyutları ile affetme ve alt boyutları sınıf, yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, anne-baba evlilik durumu bakımından incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre doktora öğrencilerinin hem OİO'den hem de affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları diğer sınıf düzeylerine göre yüksektir. Anlamlı düzeyde fark olmaması durumunun katılımcıların sınıf düzeylerinin dolayısıyla yaş düzeylerinin birbirine yakın olmasından ve büyük çoğunluğun 2. sınıf öğrencilerinden oluşmasından kaynaklandığı söylenebilir. Doktora öğrencileri az sayıda katılımcıdan oluşuyor olsa da affetme ve OİO toplam puan ortalamalarının diğer sınıf düzeylerine göre yüksek olması dikkat çekicidir. Kişinin entelektüellik seviyesi arttıkça OİO'nun arttığı söylenebilir.

Cinsiyet sonuçları incelendiğinde erkeklerin OİO'den, kadınların ise affetme düzeylerinden almış olduğu toplam puan ortalamaları birbirlerine göre yüksektir. Ülkemizde kadınların ve erkeklerin yetiştiriliş biçimleri düşünüldüğünde bu durum kadınların merhamet ve kabul edicilik, fedakarlık düzeylerinin, erkeklerden daha fazla olmasıyla açıklanabilir. Ataerkil toplumlarda erkeklerin kadınlara göre daha ben merkezci şekilde yetiştirilmeleri başkalarıyla empati kurma becerilerinin zayıf şekilde gelişmesine ve dolayısıyla başkalarını affetme düzeylerinin daha düşük seviyede olmasına sebep olmuş olabilir. Aynı zamanda

başkalarını affetme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farkın olması, erkekler için Affetme Süreç Kuramı'nda bahsedilen "uzlaşma"nın olmaması ve hatalı kişiye güvenmeden de affetmeyi sağlamanın daha zor olduğu anlamına gelebilir.

Yaş bulgularına bakıldığında sınıf düzeylerinde olduğu gibi katılımcıların yaş grupları arasında yüksek bir farklılık olmaması anlamlı farklılaşmanın olmamasına sebebiyet vermiş olabilir. Dolayısıyla örneklem olarak seçilen yaş grubu içerisinde affetme ve OİO düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Yine de 40-47 yaş aralığındaki katılımcı sayısı az olmasına rağmen affetme ve OİO toplam puan ortalamalarının diğer yaş gruplarına göre yüksek olması dikkat çekicidir. Bu sonuç bireylerin yaş aldıkça affedicilik düzeylerinin arttığını ve dolayısıyla kendi yaşam projelerini olumlu algılama düzeylerinin de yükseldiğini gösterebilir.

Anne ve babanın eğitim durumu bulguları incelendiğinde bireylerin affetme ve OİO düzeylerinde ebeveynlerinin eğitim durumlarının etkili olmadığını söyleyebiliriz. Anne-babanın evlilik durumları sonuçlarına bakıldığında bireylerin parçalanmış veya tam ailede yetişme durumlarının ontolojik iyi oluşlarını ve affetme düzeylerini etkilemediğini söyleyebiliriz. Bu durumun sebebi ise ebeveynleri boşanmış, ölüm sebebiyle ayrılmış ve ayrı yaşayan bireylerin sayısının ebeveynleri birlikte olan bireylerin sayısından az olması olabilir. Yine de anne-babası evli olan katılımcıların affetme ve OİO toplam puan ortalamalarının diğer anne-baba evlilik durumu kategorilerine göre yüksek olması dikkat çekicidir. Dolayısıyla tam aileye sahip bireylerin parçalanmış aileye sahip bireylere göre affetme ve OİO düzeylerinin yüksek olduğunu istatistiksel olarak fark anlamlı olmasa da ortalamalar bakımından söyleyebiliriz.

Kendini ve durumu affetmenin OİO ve alt boyutları ile ilişkisi incelendiğinde, kendini affetmenin ontolojik iyi oluşun olumlu alt boyutları olan aktivasyon ve umut ile pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olması kendini ve durumu affetme düzeyleri yüksek olan kişilerin şu anki yaşamlarından ve gelecek yaşantılarına dair hislerinden memnun olma düzeylerinin de aynı oranda artabileceğini gösterebilir.

Başkasını affetmenin OİO toplam puan ve alt boyutları ile ilişkisi incelendiğinde, ontolojik iyi oluşun olumsuz alt boyutları olan pişmanlık ve anlamsızlık ile başkasını affetmenin negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olması, başkasını affetme düzeyleri düşük olan kişilerin geçmiş yaşantılarından ve şu anki yaşamlarına dair hislerinden memnun olmama düzeylerinin artabileceğini gösterir. Ayrıca başkasını affetmenin OİO ile ilişkisinin,

kendini ve durumu affetmeye göre daha düşük düzeyde seyrettiği söylenebilir. Kişinin kendi yaşam projesini olumlu algılamasına kendini ve durumu affetmenin yardımcı olmasının sebebi, kendini suçlamaktan vazgeçmesi ve aynı zamanda durumu affetmenin kişinin geçmişindeki ve geleceğindeki olayları olumlu algılamasını sağlaması olabilir.

Son olarak OİO toplam puanın, affetme toplam puan ile ilişkisi incelendiğinde ise bireylerin affetme düzeyleri arttıkça OİO düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Aynı zamanda bireylerin affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşlarını anlamlı düzeyde yordadığını, affediciliğin bireylerin kendi yaşam projelerini geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zaman doğrultusunda algılama biçimlerini açıkladığını ve özellikle kendini ve durumu affetmenin bireylerin ontolojik iyi oluşlarının anlamlılık düzeyini artırdığını ve açıkladığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla bireyin kendini ve durumu affetmesinin, kendi yaşam projesini olumlu değerlendirmesi açısından başkasını affetmeye göre daha çok destekleyici olduğunu söyleyebiliriz.

5.3. Öneriler

Araştırma sonuçlarına bakıldığında bireylerin affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluşları üzerinde etkili olduğu kanıtlanmıştır.

Bilişsel, duygusal ve davranışsal bir süreç olan affetme sürecinin etkili şekilde tamamlanmasının kendini, başkalarını ve durumu gerçekçi algılama, geleceğe dair daha pozitif bir bakış açısına sahip olma, problemlerle rahatça başa çıkabilme, sağlıklı bir benlik ve kimlik gelişimi gibi kazanımları vardır. Bu kazanımların, bireylerin ontolojik iyi oluşunu geliştirdiği düşünülmektedir. Bu yönüyle araştırma bulguları bireylerin geçmiş, şimdi ve gelecek zamanda kendilerini değerlendirdikleri iyi oluş süreçlerine fayda sunacak veriler sağlamaktadır. Bu kapsamda araştırma sonuçlarının psikologlar, psikolojik danışmanlar, aile danışmanları ve psikiyatristler gibi akıl sağlığı uzmanları tarafından kullanılabilmesi düşünülmektedir.

Özellikle araştırma bulgularının üniversitelerdeki psikolojik danışma birimlerinde çalışan psikolog ve psikolojik danışmanlar tarafından danışma süreçlerinde faydalanabilmek amacıyla kullanılabilmesi düşünülmektedir. Bu nedenle psikolojik danışma alanında yapılacak çalışmalar için üniversite öğrencilerinin affetme düzeyleri ve ontolojik iyi oluşları

ile ilgili değişkenlerin tespit edilmesi kılavuz niteliğinde olabilir. Danışma sürecinde belirlenecek hedefler ve öncesinde alınacak önlemlerin tespit edilmesi konusunda destek verici olabilir. Dolayısıyla araştırma sonuçlarının, ülkemizdeki psikolojik danışma alanına katkılarının önemli derecede olacağı beklenmektedir.

Buna göre bireylerin ontolojik iyi oluşlarını artırmalarına yardımcı olmak amacıyla danışmanlara psikolojik danışma süreci için önerilebilecek çalışmalar şu şekilde özetlenebilir:

- Bireyin öfke duyduğu kişi (başkası/ kendisi) veya durumlardan yola çıkarak affetme kavramına danışma sürecinde değinmek.
- Kendini affetmenin sağlanabilmesi için yaşantısal teknikler kullanarak, kişinin geçmiş yaşantıları ve bugünü ile bağlantılar sağlamasına yardımcı olmak.
- Affetme Süreç Kuramı'nda bahsedildiği gibi başkasını affetme ve uzlaşma kavramlarının farkını ele almak, affetmenin belirli aşamalara sahip bir süreç olduğu ve her bireyin bu aşamalardan farklı hız ve şekillerde geçtiği konusunda danışana psikoeğitim vermek.
- Bireyin affetme kavramını anlamlandırması ve entelektüel gelişimi için bibliyoterapi yöntemini kullanmak, toplum yararını gözeten faaliyetlere katılması için teşvik etmek.
- Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) teknikleri, nefes egzersizleri, meditasyon gibi şimdiki zaman farkındalığını artırıcı yöntemlere danışma sürecinde yer vermek.

Ayrıca üniversitelerde öğrencilerin ontolojik iyi oluş düzeylerini artırmaya yönelik çeşitli müdahale programları araştırma sonuçları değerlendirilerek hazırlanabileceği düşünülmektedir. Bu müdahale programlarına kendini, başkalarını ve durumu affetme değişkenleri alınarak bireylerin iyi oluşlarını artırma sürecine katkı sağlanabilir. Yapılacak müdahale hizmetlerine affetme düzeylerini artırabilmek amacıyla erkek öğrencilerin katılımının olmasına ayrıca önem verilebilir.

Türkiye'de ve yurtdışında ontolojik iyi oluş konusu ile ilgili yeterli sayıda araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırma sonuçlarının farklı değişkenler aracılığıyla geliştirilmesine gereksinim vardır. Affetme dışında ontolojik iyi oluşla

ilişkilendirilebilecek veya ontolojik iyi oluşu yordayabilecek yeni çalışmalar literatürün gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırma üniversite öğrencileri kapsamında sınırlı kalmıştır. Bir başka çalışmada farklı yaş gruplarında yapılacak çalışmalar yürütülerek alana önemli bir katkı sağlanabilir. Sadece parçalanmış aileye sahip bireylerle çalışılması araştırmanın desteklenmesi açısından önemli olabilir. Yetişkin bireylerin sosyo-ekonomik düzeyleri, evli ve çocuklu olma durumları gelecek çalışmalarda değişken olarak alınabilir. Sonuç olarak, affetme düzeylerinin ontolojik iyi oluş üzerindeki etkisinin çeşitli diğer bağımsız değişkenlerin belirlenmesine yönelik yeni çalışmalara ihtiyaç duyulacaktır.

Bireylerin akıl sağlığını artıran ve pozitif şekilde etkileyen kendini, başkalarını ve durumu affetmenin psikolojik danışma alanındaki araştırmaları genişletebilmek açısından önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ontolojik iyi oluşun tanımlanmasını ve açıklanmasını sağlayacak modellerin geliştirilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aile Yapısı*, (2011). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Aile ve Tüketici Hizmetleri (MEB).
- Akhtar S. (2002). "Forgiveness: origins, dynamics, psychopathology, and technical relevance". *The Psychoanalytic Quarterly*, 71(2), 175-212.
- Alkan, E. Ö. (2018). "Aile parçalanmasının çocuğun okul başarısına etkisi: Trabzon örneği". *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 167-225.
- Al- Mabuk, R. H., Enright, R. D., ve Cardis, P. A. (1995). "Forgiveness education with parentally love- deprived late adolescents". *Journal of Moral Education*, 24(4), 427-444.
- Amato, P. R., ve Sobolewski, J. M. (2001). "The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being". *American Sociological Review*, 66(6), 900-921.
- Asıcı, E. (2013). Öğretmen Adaylarının Affetme Özelliklerinin Öz-Duyarlık ve Benlik Saygısı Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Asıcı, E. (2019). Affetme esnekliğinin ergenlerin iyi oluşunu yordayıcı rolü. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 17-31.
- Attepe, S. (2010). "Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(23), 23-28.
- Auhagen, A. E. (2000). "On the psychology of meaning of life". *Swiss Journal of Psychology*, 59(1), 34.
- Baran, G. ve Yurteri Tiryaki, A. (2017). "Aile Yaşam Dinamiği". G. Baran (ed.) içinde *Aile Yaşam Döngüsü*. Pelikan Yayınevi: Ankara.
- Bilgin, V. (1991). *Yapısal Özellikleri İtibariyle Ailenin Görünümü: Türkiye Aile Yıllığı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Bilici, A. B. (2014). "Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki psiko-sosyal etkileri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 79-110.

- Bozkurt, V. (2009). *Sosyoloji*. Ekin Yayınevi: Bursa.
- Bugay, A. (2010). Investigation Of Social-Cognitive, Emotional And Behavioral Variables As Predictors Of Self-Forgiveness. Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bugay, A. ve Demir, A. (2011a). “Hataya ilişkin özelliklerin başkalarını affetmeyi yordaması”. *Turkish Psychological Counseling ve Guidance Journal*, 4(35), 8-17.
- Bugay, A. ve Demir, A. (2011b). Yaşam doyumu ile affetme arasındaki ilişkide ruminasyon eğiliminin aracı rolü. *İzmir: Ege Üniversitesi, XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özet Kitabı*, 420.
- Bugay, A., ve Demir, A. (2010). “A Turkish version of heartland forgiveness scale”. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1927-1931.
- Bulut, I. (1993). *Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Can, A. (2016). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Pegem Akademi: Ankara.
- Canetti, L., Bachar, E., Galili-Weisstub, E., De-Nour, A. K., ve Shalev, A. Y. (1997). “Parental bonding and mental health in adolescence”. *Adolescence*, 32(126), 381.
- Catrer, L. (2010). *Öfke Tuzağı*. Koridor Yayıncılık: İstanbul.
- Chase-Lansdale, L. (1990). “The impact of divorce on life-span development: Short and long-term effects”. *In Life-Span Development And Behavior*, 10, 107-151.
- Chou, K.L. (1999). “Social support and subjective well-being among Hong Kong Chinese young adult”. *Journal of Genetic Psychology*, (3)160, 319-331.
- Christopher, J. C. (1999). “Situating psychological well-being: exploring the cultural roots of its theory and research”. *Journal of Counseling and Development*, 77(2), 141-153.
- Coates, D. (1997). “The correlations of forgiveness of self, forgiveness of others, and hostility, depression, anxiety, self-esteem, life adaptation, and religiosity among female victims of domestic abuse”. *Dissertation Abstracts International*, 58(05), 2667B.

- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. (2004). *Anne-Baba Eğitimi*. Eğitim Kitabevi: Konya.
- Çardak, M. (2012). Affedicilik Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Affetme Eğilimi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Psikolojik İyi Oluş, Sürekli Kaygı ve Öfke Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Çubuk Kaya, N. (2012). “Aile Sosyolojisi”. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (ed.) içinde *Aile ve Çocuk*. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.
- Dereobalı, N. (2005). *Okul Çağında Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. Morpa Kültür Yayınları: İstanbul.
- Diener, E. (1984). “Subjective well-being”. *Psychol Bull*, 95(3), 542-575.
- Diener, E. (2000). “Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index”. *American Psychologist*, 55(1), 34.
- Dikeçligil, B. (1995). *Türk Toplumunun Aile Tipleri*. Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Dolto, F. (1998). *Çocuk ve Boşanma: Sorunlar, Öneriler, Çözüm Yolları*. Kontiki Yayınları: İstanbul.
- Dolunay Cuğ, F. (2015). Öznel İyi Oluşun Yordayıcıları Olarak Kendini Affetme, Öz Duyarlılık, Öznel Yaşam Enerjisi ve Mutluluğa Yönelim. Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara.
- Dülger, A. S. (2019). Parçalanmış Aile Üyesi Olan 9-12 Yaş Aralığındaki Çocukların Anksiyete ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Enright, R. D. (1991). “The moral development of forgiveness”. *Handbook Of Moral Behavior and Development*, 1, 123-152.
- Enright, R. D. (1996). “Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness, and self- forgiveness”. *Counseling and Values*, 40(2), 107-126.

- Enright, R. D. and Kittle B. A. (2000). "Forgiveness in psychology and law: the meeting of moral development and restorative justice". *Fordham Urban Law Journal*, 27(5), 1621.
- Enright, R. D. ve Fitzgibbons, R. P. (2000). *Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. Washington, DC: APA Books.
- Ercan, L., ve Gözde Aynur, T. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Affetme Davranışları Yaşam Doyumları ve Sürekli Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erden, G. (2000). "Çocuklarda yas ve acıyla baş etmede yardım". *Türk Psikoloji Bülteni*, 76, 16-17.
- Exline, J. J., Yali, A. M., ve Lobel, M. (1999). "When God disappoints: Difficulty forgiving God and its role in negative emotion". *Journal Of Health Psychology*, 4(3), 365-379.
- Formoso, D., Gonzales, N. A., ve Aiken, L. S. (2000). "Family conflict and children's internalizing and externalizing behavior: Protective factors". *American Journal of Community Psychology*, 28(2), 175-199.
- Freedman, S. (1998). "Forgiveness and reconciliation: The importance of understanding how they differ". *Counseling and Values*, 42(3), 200-216.
- Freedman, S., ve Knupp, A. (2003). "The impact of forgiveness on adolescent adjustment to parental divorce". *Journal of Divorce ve Remarriage*, 39(1-2), 135-165.
- Garriga, A., ve Pennoni, F. (2020). "The causal effects of parental divorce and parental temporary separation on children's cognitive abilities and psychological well-being according to parental relationship quality". *Social Indicators Research*, 161 ,963-987.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (Çev. C. Güzel). Ayraç Yayınları: Ankara.
- Gladding, S. T. (2017). *Family Therapy: History, Theory and Practice*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği: Ankara.

- Goldfarb, J. G. (2005). *The Emergence, Expression and İntegration Of Forgiveness: A Psychodynamic Exploration and Case Study*. San Diego: Alliant International University.
- Goldgarb, J.C. (2005). *The Emergence, Expression and İntegration Of Forgiveness: A Psychodynamic Exploration and Case Study*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Alliant International University, San Diego.
- Gök Camoğlu, E., ve Kocayörük, E. (2019). “Anne-baba algısı, aile aidiyeti ve psikolojik ihtiyaçlar ile ergenlerin öznel iyi oluş ilişkisi”. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(2), 52-72.
- Gökçe, B. (1991). *Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, Aile Yazıları Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (Bilim Serisi 5/1). Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları: Ankara.
- Gül, G. (2004). “Evlilik Okulu”. H. Yavuzer (ed.). içinde *Aile ve Evlilik Kurumu*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Güler, Y., ve Arı, E. (2019). “Ergenlerde öznel iyi oluş, kimlik statüleri ve aile bütünlük duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi”. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7(18), 203-212.
- Güney, S. (2006). *Davranış Bilimleri*. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Gürel, A.N. (2009). *Düşünme Stilleri ve Cinsiyetin Psikolojik İyi Olma Hali Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güven, N., ve Erdem, T. (2020). “Affetme: Kuramsal bir değerlendirme”. *International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences*, 2(2), 578-607.
- Hall, J. H. ve Fincham, F. D. (2005). “Self-forgiveness: The stepchild of forgiveness research”. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(5), 621.
- Hargrave, T. D. (1994). “Families and forgiveness: a theoretical and therapeutic framework”. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 2, 339-348.

- Hargrave, T. D. ve Sells, J. N. (1997). "The development of a forgiveness scale". *Journal of Marital and Family Therapy*, 23, 41-62.
- Hook, J. N., Worthington Jr, E. L., Utsey, S. O., Davis, D. E. ve Burnette, J. L. (2012). "Collectivistic self- construal and forgiveness". *Counseling and Values*, 57(1), 109-124.
- Kaba, İ. (2020). "Ontolojik iyi-oluş (yaşam projesi)". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11, 1-1.
- Kara, E. (2009). "Dini ve psikolojik açıdan bağlayıcılığın terapötik değeri". *Journal of International Social Research*, 2(8), 222-229.
- Karademir, A. (2016). Algılanan Anne Tutumları ile Zorbalık Mağduriyet İlişkisinde Ontolojik İyi Oluşun Aracılık Rolü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kasuto, M. (2017). Boşanmış Ailelerin Çocuklarının Boşanmamış Ailelerin Çocuklarına Göre Öz Saygı ve Ruh Sağlığı Değişkenlerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kır, İ. (2011). "Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Kirkcaldy, B. D., Furnham, A. F., ve Siefen, R. G. (2010). "Social, family and psychological predictors of obsessive-compulsive behaviour among children and adolescents". *School Psychology International*, 31(1), 42-59.
- Kitapçı Uysal, S. (2005). *Okul Çağında Çocuk Sağlığı*. Morpa Kültür Yayınları: İstanbul.
- Kocayörük, E. (2012). "Öz-belirleme kuramı açısından ergenlerin anne baba algısı ile duyuşsal iyi oluşları arasındaki ilişki". *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4(37), 24-37.
- Kocayörük, E., Altıntaş, E., Şimşek, Ö. F., Bozanoğlu, İ., ve Çelik, B. (2018). "Üniversite öğrencilerinin zaman perspektifli iyi-oluş düzeyleri: kümeleme analizi incelemesi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 550-564.

- Kuyumcu (2012). Üniversite Öğrencilerinin Duygularını Fark Etmeleri ve İfade Etmeleri ile Psikolojik İyi Oluşları: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lin, W. N., Enright, R. D., ve Klatt, J. S. (2013). "A forgiveness intervention for Taiwanese young adults with insecure attachment". *Contemporary Family Therapy*, 35(1), 105-120.
- Maltby, J., Macaskill, A., ve Day, L. (2001). "Failure to forgive self and others: A replication and extension of the relationship between forgiveness, personality, social desirability and general health". *Personality and Individual Differences*, 30(5), 881-885.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akinhay ve D. Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- McAdams, D. P. (2001). "The psychology of life stories". *Review Of General Psychology*, 5(2), 100-122.
- McCullough, M. E., Pargament, K. I., ve Thoresen, C. E. (Ed.). (2000). *Forgiveness: Theory, Research and Practice*. Guilford Press.
- McCullough, M. E., ve Witvliet, C. V. (2002). "The psychology of forgiveness". *Handbook of Positive Psychology*, 2, 446-455.
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. USA: Harvard University Press
- Minuchin, S., ve Fishman, H. C. (1981). *Family Therapy Techniques*. Harvard University Press.
- Nichols, M. P. (2013). *Aile Terapisi: Kavramlar ve Yöntemler*. Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- Oğuz, V. (2017). "Aile Yaşam Dinamiği". G. Baran (ed.). içinde *Aile ve Çocuk*. Pelikan Yayınevi: Ankara.
- Orathinkal, J., Vansteenwegen, A., ve Burggraave, R. (2008). "Are demographics important for forgiveness?". *The Family Journal*, 16(1), 20-27.
- Ozankaya, Ö. (1999). *Toplum ve Bilim*. Cem Yayınevi: İstanbul.
- Öngider, N. (2013). "Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.

- Öngider, N. (2013). “Boşanmış ve evli ailelerden gelen çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-ret düzeyleri ile psikolojik uyum düzeylerinin karşılaştırılması”. *Klinik Psikiyatri*, 16, 164-174.
- Öz, İ. (2003). *Aileye Rehber Kitaplar Dizisi: Çocuk ve Aile*. Kök Yayıncılık: Ankara.
- Özdamar, K. (2012). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi Cilt 1*. Nisan Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Psikolojik Danışma Rehberlik Eğitim Merkezi Yayını: Ankara.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Psikolojik Danışma Rehberlik Eğitim Merkezi Yayını: Ankara.
- Özkalp, E. (2011). *Sosyolojiye Giriş*. Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.
- Özkan A. (2010). *Ailede Öfke Kontrolü*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Özsoy, K. (2014). Parçalanmış Aileye Sahip Üniversite Öğrencilerinin Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimleri ve İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Saeighi Mameghani, S., Taşan, D. ve Saylan, E., (2020). “Üniversite Öğrencilerinin Öz-Şefkat, Hasbilik ve Affetme Düzeylerinin İncelenmesi”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 12 (2): 220-244.
- Seligman, M. E. (2002). “Positive psychology, positive prevention, and positive therapy”. *Handbook of Positive Psychology*, 2(2002), 3-12.
- Seven, S. (2011). *Çocuk Ruh Sağlığı (Cilt II)*. Pegem Akademi: Ankara.
- Sevinç, M. (2005). *Kendine Güven ve Başarı*. Morpa Kültür Yayınları: İstanbul.
- Shmotkin, D. (2005). “Happiness in the face of adversity: Reformulating the dynamic and modular bases of subjective well-being”. *Review of General Psychology*, 9(4), 291-325.
- Snow, N. E. (1993). Self-forgiveness. *The Journal of Value Inquiry*, 27(1), 75-80.

- Steiner, M., Allemand, M., ve McCullough, M. E. (2011). "Age differences in forgivingness: The role of transgression frequency and intensity". *Journal of Research in Personality*, 45(6), 670-678.
- Strelan, P. (2007). "Who forgives others, themselves, and situations? The roles of narcissism, guilt, self-esteem, and agreeableness". *Personality and Individual Differences*, 42(2), 259-269.
- Şahin, M. V. (2022). Üniversite Öğrencilerinde Güvenli Bağlanma ve Mental İyi Oluş: Utangaçlığın Aracılık Rolü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Şentepe, A. (2016). Ruh Sağlığı Belirtilerinin Yordayıcısı Olarak Affetme ve Dindarlık İlişkisi. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Şimşek, Ö. F. (2009). "Happiness revisited: Ontological well-being as a theory-based construct of subjective well-being". *Journal of Happiness Studies*, 10, 505-522.
- Şimşek, Ö. F., ve Kocayörük, E. (2013). "Affective reactions to one's whole life: Preliminary development and validation of the ontological well-being scale". *Journal of Happiness Studies*, 14(1), 309-343.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics (6. ed.)*. Pearson: Boston.
- Tarhan, N. (2014). *Duyguların Psikolojisi*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Taysi, E. (2007). İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Tek Ebeveynli Aileler*, (2018). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (TCASHB).
- Tekin, F. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Kişilerarası İlişki Tarzları ve Algılanan Ebeveyn Stilleri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S. ve Roberts, D. E. (2005). "Dispositional forgiveness of self, others, and situations". *Journal of Personality*, 73(2), 313-360.
- Timur, S. (1972). *Türkiye'de Aile Yapısı*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara.
- Topal, E. (2016). Çocukluk Çağı Travmaları ile Ruh Sağlığı İlişkisinde Ontolojik İyi Oluş Düzeyinin Aracılık Etkisinin Yapısal Eşitlik Modellemesi ile Test Edilmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tura, H. (2019). Dindarlık Affetme ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuzcuoğlu, S. ve Tuzcuoğlu, N. (2005). *Davranış Bozukluğu Gösteren Çocukları Tanıma ve Anlama: Kimse Beni Anlamıyor*. Morpa Kültür Yayınları: İstanbul.
- Türkarlan, N. (2007). "Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 99-108.
- Türkçe Sözlük*, (2022). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (TDK).
- Türkiye'de Aile, Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi*, (2010). İstanbul: Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi Yayınları (SEKAM).
- Uluğ, Özlem Şeyda. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Depresyon Düzeyine Ebeveyn Kaybının ve Anne Baba Ayrılığının Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Ünlü, S. (2002). *Aile Yapısı ve İlişkileri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.
- Wilken, C. S., ve Powell, J. (1991). *Learning to live through loss: Helping children understand death*. National Center for Childcare. Manhattan, KS: Kansas State University.
- Wilson, T., Milosevic, A., Carroll, M., Hart, K., ve Hibbard, S. (2008). "Physical health status in relation to self-forgiveness and other-forgiveness in healthy college students". *Journal of Health Psychology*, 13(6), 798-803.

- Worthington, E. L. (1998). "An empathy-humility-commitment model of forgiveness applied within family dyads". *Journal of Family Therapy*, 20, 59-76.
- Worthington, E. L. (t.y.). REACH forgiveness of others. <http://www.evworthington-forgiveness.com/reach-forgiveness-of-others>
- Worthington, E. L., Sandage, S. J., ve Berry, J. W. (2000). "Group Interventions To Promote Forgiveness". M. E. McCullough, K. I. Pargament, C. E. Thoresen (ed.) içinde *Forgiveness: Theory, research, and practice*. (s.228-253). The Guildfore Press: NY London.
- Yalın, B. (2022). Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Korku Düzeyleri ile Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Biruni Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Yaman-Karahan, B. (2016). Yaşamdaki Amaç, Duygusal İyi Oluş, Kişisel Ölüm Korkusu ve Duyarlı Sevginin Ontolojik İyi Oluş Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yamhure Thompson, L., Snyder, C. R., ve Hoffman, L. (2005). "Heartland Forgiveness Scale". *Faculty Publications, Department of Psychology*, 452.
- Yaşar, K. (2015). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Psikolojik Sağlık ve Affetme Düzeyleri Arasındaki İlişki. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Yaşar, M. (2013). *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları* (Cilt II). Anı Yayıncılık: Ankara.
- Yaşar, Ö., Batık, M. V., ve Özdemir, Ş. (2022). "Kekemeliği olan okul çağı çocukların annelerinin öznel iyi oluş ve umut düzeylerinin incelenmesi: Kesitsel araştırma". *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), 349-357.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk Psikolojisi*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk ve Suç*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Yavuzer, H. (2003). *Ana-Baba ve Çocuk*. Remzi Kitabevi: İstanbul. (İlk baskı 1986).

Yıldırım, E. (2013). Dış Göçler Sebebiyle Parçalanmış Aile Çocuklarının Değer Algılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Yörükoğlu A. (2000). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. Özgür Yayınları: İstanbul.

EKLER

EK 1

ÖLÇEK KULLANIM İZİNLERİ

EK 1- DEVAMI

EK 2
ÖLÇEKLER

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Aşağıda yaşamınız ve ailenizle ilgili çeşitli sorular bulacaksınız. Lütfen her soruyu dikkatle okuyarak yanıtlayınız. Cevaplarınızı boş bırakılmış alanlara yazabilir, sizin için uygun olan cevabın kutucuğunu (X) işareti ile işaretleyebilirsiniz.

Katkılarınız için teşekkür ederiz.

1. Bölümünüz:

2. Sınıf:

3. Cinsiyet: Kadın Erkek

4. Yaşınız

5. Annem: Sağ Vefat Etti

6. Annenizin eğitim durumu:

Okur-yazar Değil İlkokul Mezunu Ortaokul Mezunu Lise Mezunu Üniversite Mezunu Lisansüstü Mezunu

7. Babam: Sağ Vefat Etti

8. Babanızın eğitim durumu:

Okur-yazar Değil İlkokul Mezunu Ortaokul Mezunu Lise Mezunu Üniversite Mezunu Lisansüstü Mezunu

9. Anne-Babanızın Evlilik Durumu:

Evli Boşanmış Ölüm Sebebiyle Ayrılmış Evli ancak Ayrı Yaşıyorlar

EK 2
ÖLÇEKLER- DEVAMI
YAŞAM PROJESİ ÖLÇEĞİ

Lütfen yaşamınızı geçmiş, bugünü ve geleceğiyle kişisel bir proje olarak düşünün. Her proje gibi, yaşamınızın da tamamlanmış (GEÇMİŞ), yaşanmakta olan (ŞİMDİ) ve yaşanacak (GELECEK) parçaları söz konusudur. Sizden beklenen, bu parçaların her birine kendi içinde bir bütün olarak baktığımızda, verilen duyguları ne kadar yoğun hissettiğinizi aşağıdaki ölçeği dikkate alarak derecelendirmenizdir.	Hiç Hissetmiyorum	Biraz Hissediyorum	Yoğun Hissediyorum	Oldukça Yoğun Hissediyorum	Çok Yoğun Hissediyorum
YAŞAM PROJEMİN TAMAMLANMIŞ KISMINA BAKTIĞIMDA					
01. Gurur duyuyorum ®	A	B	C	D	E
02. Hayal kırıklığı hissediyorum	A	B	C	D	E
03. Tatmin yaşıyorum ®	A	B	C	D	E
04. Pişmanlık hissediyorum	A	B	C	D	E
05. Üzüntü duyuyorum	A	B	C	D	E
06. Suçluluk hissediyorum	A	B	C	D	E
07. Yetersizlik hissediyorum	A	B	C	D	E
YAŞAM PROJEMİN YAŞAMAKTA OLDUĞUM KISMINA BAKTIĞIMDA					
08. Yorgun hissediyorum ®	A	B	C	D	E
09. Coşkulu hissediyorum	A	B	C	D	E
10. Amaçsız hissediyorum	A	B	C	D	E
11. Kaybolmuş hissediyorum	A	B	C	D	E
12. Motive olmuş hissediyorum	A	B	C	D	E
13. Enerjik hissediyorum	A	B	C	D	E
14. Heyecanlı hissediyorum	A	B	C	D	E
15. Sorumsuz hissediyorum	A	B	C	D	E
16. Bomboş hissediyorum	A	B	C	D	E
17. Kaygılı hissediyorum	A	B	C	D	E
18. Çaresiz hissediyorum	A	B	C	D	E
YAŞAM PROJEMİN GELECEĞİNİ DÜŞÜNDÜĞÜMDE					
19. Umutlu hissediyorum	A	B	C	D	E
20. Güçlü hissediyorum	A	B	C	D	E
21. Kendinden emin hissediyorum	A	B	C	D	E
22. Cesur hissediyorum	A	B	C	D	E
23. Dört gözle beklediğimi hissediyorum	A	B	C	D	E
24. Hevesli hissediyorum	A	B	C	D	E

EK 2

ÖLÇEKLER- DEVAMI

HEARTLAND AFFETME ÖLÇEĞİ

Hayatımız boyunca, kendi davranışlarımız, başkalarının davranışları veya kontrolümüz dışındaki durumlar nedeniyle olumsuz olaylar yaşayabiliriz. Bu olumsuz yaşantıların ardından belli bir zaman geçtikten sonra, kendimiz, diğer insanlar veya yaşanan durumlar hakkında olumsuz duygu veya düşüncelerimiz olabilir. Bu tür olumsuz olaylara genel olarak nasıl tepki verdiğinizi düşününüz ve aşağıda verilen her ifadenin yanına, tarif edilen olumsuz duruma genellikle nasıl tepki verdiğinizi ifade eden sayıyı (aşağıdaki 7'li değerlendirme ölçeğine göre) yazınız. Vereceğiniz yanıtlarda doğru veya yanlış cevap yoktur. Lütfen yanıtlarınızda olabildiğince dürüst ve samimi olunuz.

1	2	3	4	5	6	7
Beni hiç yansıtmıyor		Beni pek yansıtmıyor		Beni biraz yansıtıyor		Beni tamamen yansıtıyor

___ İşleri berbat ettiğimde önce kötü hissetmeme rağmen zamanla kendimi rahatlatabilirim.

___ Yaptığım olumsuz şeyler için kendime kin tutarım.

___ Yaptığım kötü şeylerden öğrendiklerim onlarla baş etmemde bana yardımcı olur.

___ İşleri berbat ettiğimde, kendimi kabul etmek benim için gerçekten çok zordur.

___ Yaptığım hatalara, zamanla daha anlayışlı olurum.

___ Hissettiğim, düşündüğüm, söylediğim ya da yaptığım olumsuz şeyler için kendimi eleştirmeyi durduramam.

___ Yaptığının yanlış olduğunu düşündüğüm kişiyi cezalandırmayı sürdürürüm.

___ Beni incitenlere karşı zamanla daha anlayışlı olurum.

___ Beni incitenlere karşı katı olmaya devam ederim.

___ Başkaları bana geçmişte zarar vermiş de olsa, eninde sonunda onları iyi insanlar olarak görebilirim.

___ Başkaları bana kötü davranırsa, onların hakkında kötü düşünmeye devam ederim.

___ Biri beni hayal kırıklığına uğrattığında, bu olayı eninde sonunda geçmişte bırakabilirim.

___ Kontrol edilemeyen nedenlerden dolayı işler ters gittiğinde, onlar hakkında olumsuz düşüncelere takılıp kalırım.

___ Hayatımdaki kötü durumlara zamanla daha anlayışlı olabilirim.

___Hayatımdaki kontrol edilemeyen durumlar yüzünden hayal kırıklığına uğrarsam, onlar hakkında olumsuz düşünmeyi sürdürürüm.

___Hayatımdaki kötü durumlarla eninde sonunda barışıırım.

___Kimsenin hatası olmayan olumsuz durumları kabullenmek benim için gerçekten çok zordur.

___Kimsenin kontrolünde olmayan kötü durumlarla ilgili olumsuz düşüncelerimden, eninde sonunda kurtulurum.

